

Ace Milenkovski
Dejan Nakovski
Sanela Trenova

GEOGRAFIJA

za VIII razred
osnovnog obrazovanja

ARS
studio

GEOGRAFIJA za VIII razred osnovnog obrazovanja

Autori:

prof. dr Ace Milenkovski
prof. dr Dejan Nakovski
Sanela Trenova

Recenzenti:

prof. dr Marija Ljakoska
prof. dr Resulj Hamiti
Nevenka Stoeva

Naslov originala:

ГЕОГРАФИЈА за VIII одделение во основно образование
проф. д-р Аце Миленковски
проф. д-р Дејан Наковски
Санела Тренова

Prevod sa makedonskog jezika na bosanski jezik: Izeta Babačić

Lektor: Aida Zuković

Stručna redakcija: Alma Šukurica

Urednik: Izeta Babačić

Kompjuterska obrada, ilustracije, korica i dizajn: mr Marina Stojmirova, Vesna Depinovska – ARS STUDIO

Grafičko i tehničko uređenje: Vesna Depinovska – ARS STUDIO

Štampa: Polisterdej, Ul. Sefedin Nuredini br. 10, Industrijska zona Vizbegovo, 1000 Skoplje

Tiraž: 40

Mjesto i godina izdanja: Skoplje, 2026. godina

Izdavač: ARS STUDIO, Ul. Maksim Gorki br. 31a-2, 1000 Skoplje

© ARS STUDIO Skoplje, 2026.

Sva prava su zadržana. Nijedan dio ove knjige ne smije biti preštampan, umnožen ili korišten u bilo kojem obliku ili na bilo koji elektronski, mehanički ili drugi način koji je sada poznat ili će biti poznat u budućnosti, uključujući fotokopiranje i snimanje, niti pohranjen u bilo kojem sistemu za čuvanje i preuzimanje informacija, bez pisane dozvole izdavača.

Na osnovu Odluke o odobravanju i upotrebi udžbenika za nastavni predmet Geografija za VIII razred osnovnog obrazovanja, br. 26-707/1 od 5. 6. 2026. godine, koju je donijela Nacionalna komisija za udžbenike.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.3.016:91(075.2)=163.4(497.6)

MILENKOVSKI, Ace

Geografija za VIII razred osnovnog obrazovanja / [autori Ace Milenkovski, Dejan Nakovski, Sanela Trenova ; prevod sa makedonskog jezika na bosanski jezik Izeta Babačić]. - Skoplje : Ars studio, 2026. - 169, [1] str. : илустр. ; 29 см

Превод на делото: Географија за VIII одделение во основно образование / Аце Миленковски, Дејан Наковски, Санела Тренова. - Библиографија: стр. [170]

ISBN 978-608-239-542-5

1. Nakovski, Dejan [автор] 2. Trenova, Sanela [автор]

COBISS.MK-ID 69198341

PREDGOVOR

Pred tobom je udžbenik iz geografije za VIII razred, koji će te povesti na zanimljivo putovanje kroz različite dijelove svijeta. Zajedno ćemo upoznati Afriku, Ameriku, Australiju s Okeanijom i polarna područja – njihovu prirodu, stanovništvo, države, gradove i kulture. Kroz ovaj udžbenik otkrit ćeš koliko je svijet raznolik i koliko je važno razumjeti prostor u kojem živimo.

U udžbeniku ćeš pronaći sadržaje koji na jasan i razumljiv način objašnjavaju prirodne i društvene karakteristike kontinenata. Učit ćeš o reljefu, klimi, rijekama i jezerima, o stanovništvu i načinu života, ali i o turističkim znamenitostima i prirodnim bogatstvima. Svaka lekcija pripremljena je tako da te postepeno vodi od osnovnih pojmova ka širem razumijevanju geografskih procesa i pojava.

Radi lakšeg i zanimljivijeg učenja, udžbenik je obogaćen geografskim kartama, fotografijama, ilustracijama, tabelama i primjerima. Oni će ti pomoći da se bolje orijentiraš u prostoru i lakše zapamtiš nove informacije. Kroz pitanja i zadatke bit ćeš podstaknut da razmišljaš, upoređuješ različite regije i otkrivaš kako priroda i čovjek međusobno utiču jedno na drugo.

Dok budeš koristio udžbenik, razvijat ćeš važne vještine – učit ćeš čitati i koristiti geografske karte i atlase, pretraživati informacije iz različitih izvora i povezivati geografska znanja sa svakodnevnim životom. Imat ćeš priliku istraživati, raditi u timu i razvijati poštovanje prema različitostima među narodima i kulturama svijeta.

Nadamo se da će ti ovaj udžbenik biti dobar vodič kroz geografiju, probuditi tvoju radoznalost i pomoći ti da sa zadovoljstvom otkrivaš svijet koji te okružuje.

Od Autore

VODIČ KROZ UDŽBENIK

Dobro došao na ovo geografsko putovanje!

Ovaj udžbenik nije samo obična knjiga – on je tvoj vodič kroz planine, mora, rijeke i kontinente! Pripremi se da istražuješ, postavljaš pitanja i otkrivaš nevjerovatne činjenice o svijetu koji nas okružuje.

Kako da koristiš udžbenik?

Poglavlja i teme:

- Udžbenik je podijeljen na cjeline, a svaka je posvećena određenoj temi (kontinentima, rijekama, klimatskim pojasevima i slično).

Uvodne aktivnosti:

- Svaka lekcija počinje uvodnom aktivnošću čiji je cilj da te na interaktivan način upozna s gradivom koje će se obrađivati u toj nastavnoj jedinici.

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA AFRIKE

Na šta te asociraju pojmovi: piramide, savana, safari, žirafa, slonovi, gorila, dijamanti, plemena, Hakuna Matata.

Afrika predstavlja kontinent s prirodnim, kulturnim i demografskim bogatstvom. Postoji više pretpostavki o porijeklu imena „Afrika“. Prema njima, ime može potjecati od latinske riječi Afer („zemlja Afra“), berberske riječi Ifri („crna – staniste“) ili od staroegipatskog tumačenja „zemlja plodnosti“. Sjeverna Afrika je kroz stoljeća bila pod utjecajem različitih civilizacija, ostavljajući tragove u razvoju pismenosti, umjetnosti i intenzivne zemljoradnje. Istraživači novog doba, poput Davida Livingstona, doprinijeli su istraživanju i upoznavanju prirodnih čuda kontinenta, uključujući i veličanstvene vodopade koji nose njegovo ime, otkrivajući njegovu neprocjenjivu prirodnu ljepotu. Današnja Afrika razvija se kao kontinent s mladim stanovništvom, bogatom kulturnom raznolikošću i sve većim utjecajem u globalnoj ekonomiji.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ AFRIKE

Afrika je drugi po veličini kontinent na Zemlji, odmah iza Azije. Ona ima povoljan i jasno određen geografski položaj.

Kontinent se prostire između **Atlantskog Okeana** na zapadu i **Indijskog Okeana** na istoku, dok je na sjeveru ograničen **Sredozemnim Morem**.

Afrika se nalazi sa obje strane Ekvatora, pa se zato dijelovi kontinenta nalaze i na sjevernoj i na južnoj hemisferi. Dodatno, isti meridijan dijeli kontinent na istočni i zapadni dio.

U odnosu na druge kontinente, Afrika se nalazi:

- južno od Evrope i jugozapadno od Azije,
- istočno od Južne Amerike,
- sjeverno od Antarktika.

Afrika je lako prepoznatljiva i značajna, ne samo kao drugi najveći kontinent nego i zbog svog centralnog položaja, jer se dijelovi kontinenta nalaze na sve četiri Zemljine hemisfere.

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE

GEOGRAFSKI POLOŽAJ AFRIKE

Istraži zašto Afrika ima centralni položaj? Odredi i njene koordinate!

GRANICE AFRIKE

Najsjevernija tačka na kontinentu je **rt Ben Saka** u Tunisu, a najjužnija je **rt Igleni** (portugalski: Cabo das Agulhas) u Južnoafričkoj Republici, koji predstavlja granicu između **Atlantskog i Indijskog Okeana**. **Republika Zelenortska Ostrva** predstavlja najzapadniju tačku, dok je najistočnija tačka **rt Hafun** u Somaliji.

Na sjeveru Afrika graniči sa **Sredozemnim morem**, a od Evrope je odvojena **Gibraltarskim moreuzom**, gdje je rastojanje između dva kontinenta najmanje.

Na sjeveroistoku, **Suecki kanal** povezuje Sredozemno i Crveno more, a preko **moreuza Bab el-Mandeb** ostvaruje se pomorska veza s **Indijskim okeanom** i Azijom. Ovaj pomorski put ima veliki značaj za međunarodnu trgovinu.

Na zapadu graniči s **Atlantskim Okeanom**, a na jugu s vodama **Atlantskog i Indijskog Okeana**.

Krajnja tačka	Lokacija	Koordinate
Sjeverna		37°20'49" S.G.Š.
Južna		34°49'58" J.G.Š.
Istočna		51°16' I.G.D.
Zapadna		17°31' Z.G.D.

Pronađi na geografskoj karti navedene rtove i unesi ih u tabelu!

Ključni geografski pojmovi

- U svakoj lekciji pronaći ćeš riječi i pojmove koji su najvažniji za temu. Zapamti ih, jer će ti pomoći u učenju i boljem razumijevanju nastavnog sadržaja.

Istraži!

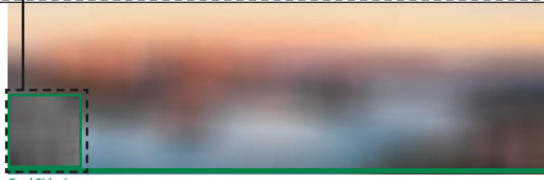
- Ovi dijelovi pomoći će ti da razmišljaš kao pravi istraživač!
- Pokušaj odgovoriti na postavljena pitanja ili pronaći dodatne informacije u svom geografskom atlasu i na geografskim internetskim stranicama.

Kodovi za skeniranje

- Pomoću svog pametnog telefona skeniraj kod. Tu se kriju zanimljivi videozapisi koji će proširiti tvoje znanje.

Praktični zadaci i eksperimenti

- Neki dijelovi će te podstaći da uradiš zadatak ili mali eksperiment. Isprobaj ih – tako se najbolje uči!

Najveći gradovi u Australiji i Novom Zelandu prepoznatljivi su po svojoj urbanoj energiji, kulturnim znamenitostima i ekonomskom značaju. **Sidney** je najpoznatiji grad Australije, poznat po svojoj luci i Sidnejskoj operi, simbolu moderne Australije. **Melburn** je centar umjetnosti, sporta i kulturnih festivala, dok je **Brizbejn** važan tehnološki i obrazovni centar.

Pert, iako udaljen na zapadnoj obali, predstavlja snažan ekonomski centar zahvaljujući rudarstvu i trgovini. **Adelajd** je poznat po mirnom načinu života, kulturnim događajima i vinskih regijama u okolini. **Okland**, najveći grad Novog Zelanda, kosmopolitski je centar u kojem se evropska, maorska i druge kulture spajaju u jedinstvenu urbanu sredinu.

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE

TURISTIČKE I KULTURNO-HISTORIJSKE ZNAMENITOSTI

Australija se odlikuje brojnim prirodnim i kulturno-historijskim znamenitostima, među kojima se izdvajaju neka od najprepoznatljivijih obilježja ovog kontinenta. **Sidnejska opera** (Sydney Opera House) predstavlja svjetski poznati arhitektonski simbol i prepoznatljivo je obilježje grada Sidneja. **Veliki koralni greben** najveći je koralni ekosistem na Zemlji, poznat po izuzetnoj biološkoj raznovrsnosti. **Uluru** (Ayers Rock) sveto je mjesto domorodačkih naroda i jedna od najimpresivnijih prirodnih formacija u zemlji. U **Kanberi** se nalazi Parlament Australije, dok je **Melburn** poznat po Trgu Federacije, kraljevskim botaničkim vrtovima i brojnim kulturnim institucijama.

Na karti Okeanije istaknuti su svoja „putovanja“ kojim koje počinje u Australiji i prolazi kroz jednu državu Melanezije, jednu državu Mikronezije, jednu državu Polinezije, završava na Novom Zelandu.

ZAPAMTI

Okeanija je regija u Tihom Okeanu koju čine Australija, Novi Zeland i tri velike ostrvske skupine: Melanezija, Mikronezija i Polinezija. Australija je najveća država Okeanije, sa površinom od oko 7,7 miliona km², a glavni grad joj je Kanbera. Naziv Australija potiče od latinskog izraza Terra Australis, što znači „Južna zemlja“.

Pitanja za provjenu znanja:

1. Koja je najveća država Okeanije i koji je njen glavni grad?
2. Objasni ukratko koje tri ostrvske skupine čine Okeaniju.
3. U koju ostrvsku skupinu spadaju Fidži i Samoa?
4. Uporedi Melaneziju i Mikroneziju prema veličini ostrva i broju stanovnika!

Zabavne činjenice i zanimljivosti

- Pronađi češ zanimljive činjenice iz geografije koje će ti pomoći da bolje razumiješ svijet oko sebe.

Ilustracije i karte

- Koristi karte kako bi bolje razumio/la lokacije.
- Pažljivo posmatraj ilustracije – one će ti pomoći da vizuelno zapamtiš gradivo.

Tvoja uloga kao istraživača!

- Budi radoznao/zna! Nikada se nemoj plašiti postaviti pitanje: „ZAŠTO?“ ili „KAKO?“
- Povezuj ono što učiš sa stvarnim životom – posmatraj vremenske prilike, karte i putovanja.
- Koristi atlas, internet i druge izvore informacija kako bi saznao/la još više.

Zapamti: Geografija je svuda oko tebe! Slijedi svoju radoznalost i uživaj u ovom putovanju kroz svijet.

SADRŽAJ

GEOGRAFIJA AFRIKE

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE	10
GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA AFRIKE	10
RAZUĐENOST OBALE AFRIKE	13
RELJEF AFRIKE	16
KLIMA I KLIMATSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE	19
HIDROGRAFIJA AFRIKE	22
PRIRODNA BOGATSTVA AFRIKE	26
SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE	30
STANOVNIŠTVO AFRIKE	30
RELIGIJE, ETNIČKE GRUPE I KULTURNO-HISTORIJSKE ODLIKE AFRIČKOG STANOVNIŠTVA	33
NAJOZBILJNIJI PROBLEMI AFRIČKOG STANOVNIŠTVA	35
NAJVEĆI GRADOVI U AFRICI	38
REGIONALNA PODJELA I TURISTIČKI CENTRI U AFRICI	41
EGIPAT	46
JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA (JAR)	50

GEOGRAFIJA AMERIKE

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AMERIKE	56
AMERIKA – PODJELA NA SJEVERNU I JUŽNU AMERIKU	56
PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SJEVERNE AMERIKE	56
RAZUĐENOST OBALE SJEVERNE AMERIKE	59
RELJEF SJEVERNE AMERIKE	62
KLIMA SJEVERNE AMERIKE	67
RIJEKE SJEVERNE AMERIKE	69
JEZERA SJEVERNE AMERIKE	72
PRIRODNA BOGATSTVA SJEVERNE AMERIKE I NJIHOVA GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST	75
PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE JUŽNE AMERIKE	80
POLOŽAJ I RAZUĐENOST OBALE JUŽNE AMERIKE	80
RELJEF JUŽNE AMERIKE	83
KLIMA JUŽNE AMERIKE	88

RIJEKE JUŽNE AMERIKE	90
JEZERA JUŽNE AMERIKE	93
PRIRODNA BOGATSTVA JUŽNE AMERIKE I NJIHOVA GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST	96

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AMERIKE	101
STANOVNIŠTVO AMERIKE: RASPROSTRANJENOST, GUSTINA I PRIRODNI PRIRAŠTAJ	101
NARODI, JEZICI I RELIGIJE U AMERICI	104
REGIONALNA PODJELA AMERIKE: SJEVERNA, SREDNJA I JUŽNA AMERIKA	108
URBANIZACIJA U AMERICI: RAZVOJ VELIKIH GRADOVA	112
TURISTIČKI CENTRI SJEVERNE I JUŽNE AMERIKE	117
SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE (SAD)	120
KANADA	126
BRAZIL	131

GEOGRAFIJA AUSTRALIJE SA OKEANIJOM 136

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE SA OKEANIJOM	138
GEOGRAFSKI POLOŽAJ I RAZUĐENOST OBALE AUSTRALIJE I OKEANIJE	138
RELJEFNE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE	142
KLIMA I KLIMATSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE	145
HIDROGRAFIJA AUSTRALIJE I OKEANIJE	148
PRIRODNA BOGATSTVA AUSTRALIJE	150

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE	152
DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE	152
REGIONALNI PREGLED AUSTRALIJE - VELIKI GRADOVI I KULTURNO-HISTORIJSKI CENTRI	155

GEOGRAFIJA POLARNIH OBLASTI 160

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE	162
SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE	166

GEOGRAFIJA AFRIKE

Afrika je drugi po veličini kontinent na Zemlji, smješten u centralnom dijelu planete, s granicama prema Atlantskom Okeanu, Indijskom Okeanu i Sredozemnom Moru. Kontinent karakteriše raznovrstan reljef – pustinje poput Sahare, zelene savane, tropske šume i planine kao što je Kilimandžaro, te velike rijeke, među kojima se izdvajaju Nil i Kongo, koje čine bogatu hidrografsku mrežu. Afrika obiluje prirodnim resursima, uključujući dijamante, zlato, so, kafu i kakao, i dom je brojnom i etnički raznolikom stanovništvu. Veliki gradovi, kao što su Kairo, Lagos i Johanesburg, kao i brojni turistički centri, odražavaju kulturnu i ekonomsku raznolikost kontinenta. Ipak, Afrika se suočava sa ozbiljnim izazovima, poput nedostatka hrane i vode, koji utiču na socioekonomski razvoj, posebno u ruralnim područjima.

SADRŽAJI:

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE

Geografski položaj, granice i veličina Afrike

Razućenost obala Afrike

Reljef Afrike

Klima i klimatske karakteristike Afrike

Hidrografija Afrike

Prirodna bogatstva Afrike

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE

Stanovništvo Afrike

Religije, etničke grupe i kulturnohistorijske osobnosti afričkog stanovništva

Najveći problemi afričkog stanovništva

Najveći gradovi u Africi

Regionalna podjela Afrike i turistički centri u Africi

Egipat

Južnoafrička Republika (JAR)

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA AFRIKE

Ključni
geografski
pojmovi:

Geografska
širina
Granice
Veličina
Afrike

Na šta te asociraju pojmovi: piramide, savana, safari, žirafe, slonovi, gepardi, dijamanti, plemena, Hakuna Matata.

Afrika predstavlja kontinent s prirodnim, kulturnim i demografskim bogatstvom. Postoji više pretpostavki o porijeklu imena „Afrika“. Prema njima, ime može potjecati od latinske riječi Afer („zemlja Afra“), berberske riječi ifri („pećina – stanište“) ili od staroegipatskog tumačenja „zemlja plodnosti“. Sjeverna Afrika je kroz stoljeća bila pod utjecajem različitih civilizacija, ostavljajući tragove u razvoju pismenosti, umjetnosti i intenzivne zemljoradnje. Istraživači novog doba, poput Davida Livingstona, doprinijeli su istraživanju i upoznavanju prirodnih čuda kontinenta, uključujući i veličanstvene vodopade koji nose njegovo ime, otkrivajući njegovu neprocjenjivu prirodnu ljepotu. Današnja Afrika razvija se kao kontinent s mladim stanovništvom, bogatom kulturnom raznolikošću i sve većim utjecajem u globalnoj ekonomiji.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ AFRIKE

Afrika je drugi po veličini **kontinent** na Zemlji, odmah poslije Azije.

Ona ima povoljan i jasno određen geografski položaj.

Kontinent se prostire između **Atlantskog Okeana** na zapadu i **Indijskog Okeana** na istoku, dok je na sjeveru ograničen **Sredozemnim Morem**.

Afrika se nalazi sa obje strane Ekvatora, pa se zato dijelovi kontinenta nalaze i na sjevernoj i na južnoj hemisferi. Dodatno, nulti meridijan dijeli kontinent na istočni i zapadni dio.

U odnosu na druge kontinente, Afrika se nalazi:

- južno od Evrope i jugozapadno od Azije,
- istočno od Južne Amerike,
- sjeverno od Antarktika.

Afrika je lako prepoznatljiva i značajna, ne samo kao drugi najveći kontinent nego i zbog svog centralnog položaja, jer se dijelovi kontinenta nalaze na sve četiri Zemljine hemisfere.

Karta Afrike

Geografski položaj Afrike

Istraži zašto Afrika ima centralni položaj? Odredi i njene koordinate!

GRANICE AFRIKE

Najsjevernija tačka na kontinentu je **rt Ben Saka** u Tunisu, a najjužnija je **rt Igleni** (portugalski: Cabo das Agulhas) u Južnoafričkoj Republici, koji predstavlja granicu između **Atlantskog** i **Indijskog Okeana**. **Republika Zelenortska Ostrva** predstavlja najzapadniju tačku, dok je najistočnija tačka **rt Hafun** u Somaliji.

Na sjeveru Afrika graniči sa **Sredozemnim morem**, a od Evrope je odvojena **Gibraltarskim moreuzom**, gdje je rastojanje između dva kontinenta najmanje.

Na sjeveroistoku, **Suecki kanal** povezuje Sredozemno i Crveno more, a preko **moreuza Bab el-Mandeb** ostvaruje se pomorska veza s **Indijskim okeanom** i Azijom. Ovaj pomorski put ima veliki značaj za međunarodnu trgovinu.

Na zapadu graniči s **Atlantskim Okeanom**, a na jugu s vodama **Atlantskog** i **Indijskog Okeana**.

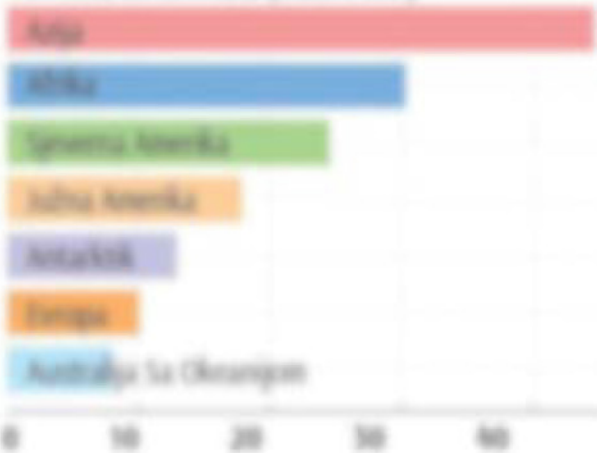
Istraži koja se mora nalaze oko kontinenta Afrike!

Krajnja tačka	Lokacija	Koordinate
Sjeverna		37°20'49" S.G.Š.
Južna		34°49'58" J.G.Š.
Istočna		51°16' I.G.D.
Zapadna		17°31' Z.G.D.

Pronađi na geografskoj karti navedene rtove i unesi ih u tabelu!

Površina kontinenta (milijuni km²)

Krajnje sjeveroistočne dijelove kontinenta voda izdvaja u Adenski Zaliv i Crveno More

VELIČINA AFRIKE

Afrika je **drugi po veličini kontinent** na Zemlji, odmah iza Azije, sa **površinom** od oko 30,37 miliona km².

Ona je skoro tri puta veća od Evrope, oko četiri puta veća od Australije.

Kontinent se prostire:

- približno 72° po pravcu sjever–jug, od rta Ben Saka do rta Igelni (oko 8.000 km),
- oko 69° po pravcu zapad–istok, od Senegala do Somalije (približno 7.400 km).

Ime „Bab el-Mandeb“ znači „Kapija plača“ ili „Kapija suza“, prema legendi da su mnogi moreplovci poginuli pokušavajući preći ovaj uski moreuz. U ovom moreuzu susreću se slana voda Crvenog Mora i manje slana voda Adenskog Zaljeva, što stvara primjetne morske struje i upečatljive razlike u boji vode, koje se mogu vidjeti čak i izdaleka. Bab el-Mandeb bogat je ribama i koralnim grebenima koji stvaraju podvodne ekosisteme i važni su za biološku raznolikost, a moreuz je također ključan za migraciju različitih morskih vrsta.

ZAPAMTI

- Afrika je drugi po veličini kontinent na Zemlji, sa površinom od oko 30,37 miliona km².
- Prostire se s obje strane Ekvatora i Graničnice, pa dijelovi kontinenta leže na sve četiri hemisfere.
- Kontinent je ograničen Atlantskim i Indijskim Okeanom i Sredozemnim Morem.
- Krajnje tačke su: rt Ben Saka, rt Igleni, Zeleni rt i rt Hafun, što Afriku čini lako prepoznatljivom i važnom za međunarodnu trgovinu.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Gdje se nalazi Afrika u odnosu na Ekvator?
2. Na kojim hemisferama pripadaju dijelovi Afrike?
3. Koji okean se nalazi istočno od Afrike?
4. Koji okean se nalazi zapadno od Afrike?
5. Po veličini, na kojem mjestu se nalazi Afrika među kontinentima?

RAZUĐENOST OBALA AFRIKE

Zašto se putovanje Vaska da Game smatra jednim od najvažnijih geografskih otkrića? Koja mora i okeane je prešao da bi stigao do Indije?

Ekspedicija Vasko da Gama (1497–1499) predstavlja epohalni geografski podvig koji je povezo evropska i azijska tržišta preko okeana, trajno mijenjajući svjetsku trgovinsku mapu.

Putovanje je započelo plovidbom kroz Atlantski Okean, duž Zapadnoafričke obale i Gvinejskog zaljeva. Ključna prekretnica bilo je oplovljavanje Rt Dobre Nade na južnoj obali Afrike, čime je otvoren direktan put prema Indijskom Okeanu. Prolaz je bio veoma opasan. Sudar velikih Okeanskih struja stvarao je snažne vrtloge, što opravdava njegov prvobitni naziv – Rt Oluja.

U Indijskom Okeanu flota je plovila duž istočnoafričke obale (Svahilijske Obale), krećući se u blizini Rog Afrike (Somalijski Poluostrv). Da bi preplovio Arapsko more, Vasco da Gama morao je koristiti Monsunske vjetrove kao prirodni navigacijski sistem, te je na kraju uplovio u vode Indije i trajno uspostavio pomorski put prema toj zemlji.

Afrika ima slabo razučenu obalu, što znači da je njen oblik relativno kompaktan, bez mnogo dubokih zaliva i izraženih poluostrva. Sa dužinom od oko 30.500 kilometara, kontinent ima jednu od najkraćih obalnih linija među kontinentima, odnosno najmanju razučenost obale.

Na sjeveru Afrike izlazi na Sredozemno More, koje je odvoja od Evrope. Tu se nalazi Zaliv Sidra u Libiji i Tunisko Poluostrvo.

Na sjeverozapadu, u blizini obala Maroka i Zapadne Sahare, nalaze se Kanarska Ostrva – arhipelag pod upravom Španije, poznat po svom geografskom, turističkom i saobraćajnom značaju u Atlantskom Okeanu.

Južno od njih se nalaze Zelenortska Ostrva (Cabo Verde) – nezavisna ostrvska država. Dalje prema sjeverozapadu prostiru se i , koja politički pripadaju Portugalu.

Na sjeveroistoku Afrika izlazi na Crveno More, a preko Sueckog Kanala u Egiptu je povezana sa Sredozemnim Morem. Suecki Kanal, dužine oko 193 km, predstavlja vještački ali i jedan od najvažnijih strateških i ključnih pomorskih puteva. Omogućava direktnu vezu između Evrope i Azije i ima veliki značaj za svjetsku trgovinu.

Ključni
geografski
pojmovi:

Razučenost
obale

Ostrva

Azorska ostrva

Zelenortska
ostrva

Kanarska
Ostrva

Ostrvo
Madagaskar

Sejšeli

Poluostrv Tunis

Sinajsko

Poluostrvo

Somalijsko

Poluostrvo

Sredozemno
More

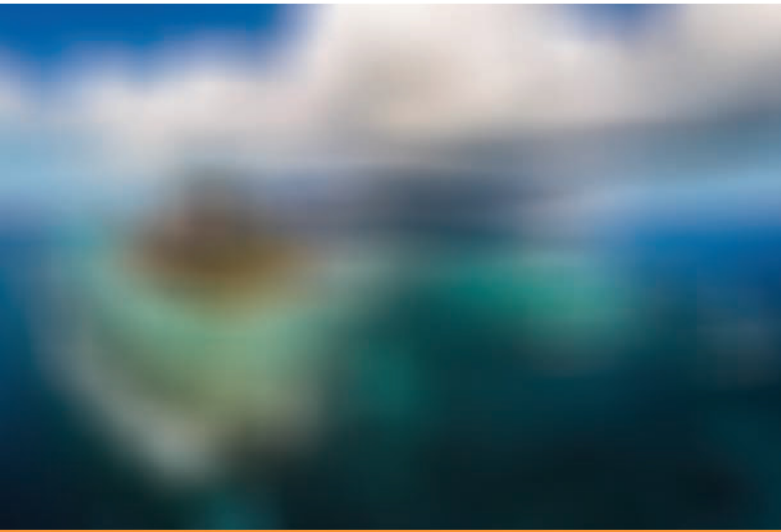
Crveno more

Gvinejski
Zaliv

Moreuzi

Suecki Kanal

Suecki Kanal

Istraži za podvodne vodopade na ostrvu Mauricijus!

Sinajski poluostrv

U ovom dijelu kontinenta nalazi se **Sinajsko Poluostrvo** – najveći i najznačajniji poluotok u regionu, koji predstavlja prirodnu vezu između Afrike i Azije, administrativno pripada **Egiptu**.

Istočni dio Afrike izlazi na vode Indijskog Okeana. Iako Sinajsko poluostrvo administrativno pripada Egiptu, geografski se nalazi u Aziji. U ovom dijelu nalaze se **Mozambički zaliv** – koji se prostire između Mozambika i Madagaskara, i **Adenski zaliv** – jedan od ključnih i većih zaliva u regiji, smješten između Somalije i Jemena.

Prema istoku se prostire **Somalijsko Poluostrvo** – najveće poluostrvo na istočnoj obali Afrike, poznato kao „Rog Afrike“. Ono se uglavnom prostire na teritoriji Somalije, a obuhvata i dijelove Džibutija, Etiopije i Eritreje.

Zapadna obala Afrike izlazi na Atlantski Okean i odlikuje se sa nekoliko većih zaliva. Najznačajniji među njima je **Gvinejski Zaliv**, koji zapljuje obale **Nigerije, Gane, Toga i brojnih drugih država**.

Ostrvo Sokotra, najveće u Sokotrin-skom arhipelagu, administrativno pripada Jemenu i poznato je po svojoj jedinstvenoj, bogatoj endemskoj flori i fauni. Najkarakterističnija biljka je drvo „krv zmaja“ (*Dracaena cinnabari*), prepoznatljivo po svojoj neobičnoj, kišobranastoj krošnji. Pored njega, na ostrvu raste i rijetka pustinjska ruža (*Adenium obesum socotranum*) i mnogobrojne sukulente koje se ne mogu pronaći nigdje drugdje na Zemlji. Fauna uključuje veliki broj endemskih vrsta ptica, gmizavaca i insekata, dok su kopnene vrste sisara malobrojne zbog izolovanog položaja. Sokotra je zbog svoje jedinstvenosti često nazivana „Galapagosom Indijskog Okeana“.

Somalijsko Poluostrovo

Među **moreuzima** koji povezuju afrički kontinent s drugim dijelovima svijeta je **Gibraltarski Moreuz (14 km)**, koji povezuje Sredozemno More s Atlantskim Okeanom i razdvaja **Afriku (Maroko) od Evrope (Španija)**.

Bab el-Mandeb (širine oko 26 km u najužem dijelu) je veoma važan moreuz koji povezuje **Crveno More s Adenskim Zalivom** i razdvaja **Afriku (Džibuti i Eritreju) od Azije (Jemen)**.

ZAPAMTI

Moreuzi i zalivi: Gibraltarski Moreuz, Bab el-Mandeb, Mozambički Zaliv

Poluostrova: Tunis, Somalijski Poluostrov

Mora: Sredozemno, Crveno

Ostrva: Madagaskar, Kanarska Ostrva

Razućenost obale:

Zalivi: Gvinejski, Sidra, Adenski

Pitanja za provjeru znanja:

1. Kojim okeanima i morima je okružena Afrika?
2. Koje je najveće ostrvo Afrike i u kojem okeanu se nalazi?
3. Koji poluotok se naziva „Rog Afrike“ i koje države ga čine?
4. Koji su najveći zalivi na zapadnoj i istočnoj obali Afrike?
5. Koji su najvažniji moreuzi i kanal koji povezuju Afriku s ostatkom svijeta i koji je njihov značaj?

Ključni geografski pojmovi:

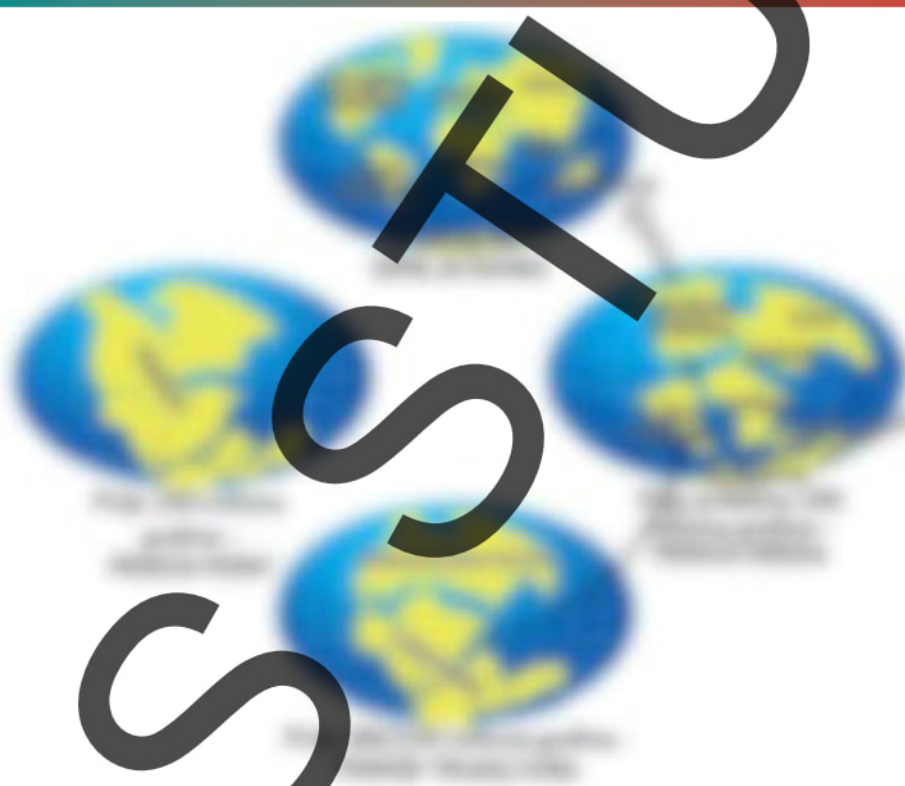

Reljef
 Nizije
 Planine:
 Atlas
 Ahagar
 Tibesti
 Darfur
 Etiopske
 Planine
 Kilimandžaro
 Kenija
 Ruvenzori
 Visoravni:
 Jezerska
 Visoravan
 Južnoafrikan
 Visoravan
 Pustinje:
 Sahara
 Kalahari
 Namib

RELJEF AFRIKE

Analiziraj boje na fizičko-geografskoj karti Afrike.

Afrika je bila jedan od glavnih dijelova drevnog superkontinenta Gondvana. Današnji kristalni afrički štit (African Craton) predstavlja najstabilniji dio ove masivne kopnene formacije, sastavljen od stijena starih više milijardi godina. Pri raspadu Gondvane prije oko 180 miliona godina, Afrika je ostala relativno stabilna, dok su Južna Amerika, Indija i Australija počele da se udaljavaju od nje. Današnji visoki platoi Afrike i planinski masivi, kao što su Ahagar, Tibesti i Darfur u Sahari, direktni su ostaci što ukazuje da pustinja nije samo pijesak, nego i oblast sa oblicima stijena koje oslikavaju postojanje Gondvane.

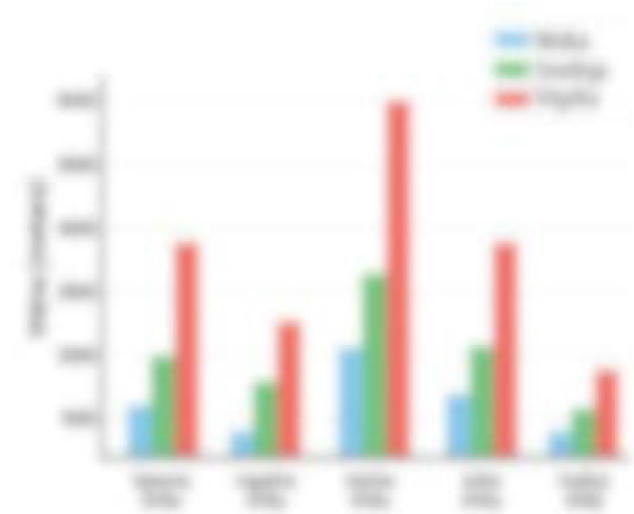
Ilustracija teorije o pomjeranju kontinenata

Afrika se odlikuje raznovrsnim i tektonski stabilnim reljefom, sastavljenim od prostranih visoravni, niskih razuđenih nizina, planinskih masiva i velikih pustinja. Prosječna nadmorska visina na kontinentu iznosi oko 750 metara, što je svrstava među „visoke“ kontinente. Najviša tačka je **Kilimandžaro** (5.895 m), a najniže je obala jezera su **Asal** (–155 m) u Džibutiju.

Niske oblasti u Africi su zastupljene u sjevernom i zapadnom dijelu kontinenta i formirane su tokom raspada superkontinenta Gondvane. To su prostrane široke nizine i ravničarske površine.

Niska Afrika obuhvata i velike pustinijske prostore, od kojih je najznačajnija **Sahara**. Ona se prostire kroz **Libiju, Alžir, Sudan, Niger, Mali, Čad, Egipat, Mauritaniju i Tunis** i predstavlja najveću vruću pustinju na svijetu sa izraženim temperaturnim razlikama između dana i noći.

Reljef Sahare je raznovrstan i sastoji se od različitih pustinijskih oblika: **pješčanih dina, kamenih platoa, kamenitih masiva i slanih ravnica**, a na nekim mjestima postoje i **oaze**. Ovi oblici su nastali

Grafikon Afrike po nadmorskoj visini po regionima

Reljefna karta Afrike

pod uticajem vjetra i dugotrajnih tektonskih kretanja. U njoj unutrašnjosti nalaze se planinske i visoravanske oblasti, kao što su **Ahagar** u **Alžiru**, **Tibesti** u sjevernom **Čadu** i južnoj Libiji te planinski masiv Mara u regiji Darfur (Sudan), koji predstavljaju stare geološke strukture. Sahara je u geološkoj prošlosti bila promjenjiva, pri čemu je u određenim periodima imala više vlage i vegetacije, a danas je jedna od najsušnijih i najvećih pustinja na Zemlji.

Visoka Afrika se nalazi u istočnom i južnom dijelu kontinenta i karakteriše se **visoravnima, planinama, vulkanima i rasjednim dolinama**. Planine i visoravni imaju korijene još iz geološkog perioda Gondvane, a kasnije su oblikovane tektonskim kretanjima i vulkanskom aktivnošću, što stvara karakterističan reljef ovog regiona. Sa sjevera se ističe planinski vijenac Atlas, koji se proteže kroz **Maroko, Alžir i Tunis**. Ove planine su sastavni dio mladih planina, nastalih tokom tektonskih kretanja, i značajno utiču na reljef regiona.

U istočnom dijelu Afrike nalaze se **Etiopske planine** u Etiopiji i **Ruvenzori** na granici između Ugande i Demokratske Republike Kongo. Tu se nalaze i najviši vulkanski vrhovi, kao **Kilimandžaro** u Tanzaniji (5.895 m) i **Kenija** u Keniji (5.199 m), koji su formirani kao rezultat rasjedne doline i kretanja tektonskih ploča.

Planina Atlas

Pustinja Sahara

Istraži – Jedan dan u Sahari

Ruvenzori su planinski lanac istočne Afrike naziva se „Planine Mjeseca“ zbog čestih magli i njihovog mističnog izgleda, koji naročito dolazi do izražaja u večernjim satima. Interesantan je po tome što su vrhovi pokriveni snijegom i ledenjacima čak i u područjima blizu Ekvatora. Planina je podijeljena na nekoliko visokih masiva sa strmim padinama i dubokim dolinama, a reljef je veoma razuđen. Sa povećanjem nadmorske visine mijenjaju se klimatski uslovi, kao i vegetacija – od tropskih šuma u podnožju do ledenih predjela na vrhovima. Ruvenzori su važan izvor rijeka i imaju veliko značenje za vodeni sistem u Istočnoj Africi. Iako nisu toliko poznati kao Kilimandžaro, smatraju se jednim od najtežih planinskih lanaca za uspon i predstavljaju veliki izazov za planinarske ekspedicije zbog nepristupačnog terena i promjenljivih vremenskih uslova.

NUBIJSKA PLOČA

SOMALIJSKA PLOČA

U istočnom dijelu **Jezerska Visoravan** obuhvata Keniju, Tanzaniju, Ugandu i Ruandu. Nastala je od starih gondvanskih stijena, koje su kasnije, pod utjecajem tektonskih pokreta, doprinijele formiranju velikog broja jezera. Tanganjika i Njasa nalaze se u dolini Istočnoafričkog rasjeda, a Viktorija između njegovog istočnog i zapadnog kraka.

U južnom dijelu nalazi se **Južnoafrička Visoravan**, koja se prostire kroz **JAR**, **Bocvanu** i **Namibiju**, gdje su formirane pustinje i polupustinje **Kalahari** i **Namib** kao rezultat klimatskih promjena i erozionih procesa.

Cijeli reljef Visoke Afrike formiran je kao rezultat kombinacije starih kontinentalnih blokova, rasjedanja, vulkanske aktivnosti i erozionih procesa.

Istočnoafrički rasjedni rov

ZAPAMTI

- Planine su koncentrisane u istočnom i dijelom u sjevernom dijelu (Ahagar, Tibesti, Darfur, Etiopske planine).
- Najviše planine: Kilimandžaro, Kenija i Ruvenzori.
- U Africi se nalaze Jezerska i Južnoafrička Visoravan.
- Poznate pustinje su Sahara, Kalahari i Namib.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Kako se dijeli reljef Afrike?
2. Koji su najviši planinski vrhovi u Africi?
3. Koje planine u Africi imaju vulkansko porijeklo?
4. Koje dvije visoravni se nalaze u Africi?
5. Kako reljefni oblici Jezerske i Južnoafričke Visoravni utiču na prostorni raspored pustinja Sahare, Kalaharija i Namiba u Africi?

KLIMA I KLIMATSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE

Odredi i toplotne pojaseve na geografskoj karti Afrike.

Kišne šume se nalaze u centralnoj Africi, posebno u basenu rijeke Kongo, i imaju ekvatorsku klimu i geografsku rasprostranjenost. One apsorbiraju ugljen-dioksid iz atmosfere i oslobađaju kisik, zbog čega se često nazivaju najveće skladište ugljika.

Šume stvaraju vlastitu mikroklimu. Putem isparavanja i transpiracije vode iz tla i listova, u vazduhu se oslobađa Velika količina vodene pare. Ona doprinosi formiranju oblaka i čestih padavina. Na ovaj način kišne šume doprinose održavanju vlažne klime, plodnog tla i bogate raznolikosti biljnog i životinjskog svijeta.

Ključni
geografski
pojmovi:

Klima
Ekvatorska
Tropska
Stepska
Pustinjska
Suptropska
Umjerena

KLIMA I KLIMATSKI TIPOVI

Najveći utjecaj na raznovrsnost klime u Africi ima njen geografski položaj u odnosu na **ekvator**. Afrika se prostire kroz tri toplotna pojasa: **vreo, sjeverni i južni umjereni**. To doprinosi da bude jedan od najtoplijih kontinenata na Zemlji, sa raznovrsnim klimatskim tipovima. Na klimu utiču i nadmorska visina, blizina **Atlantskog i Indijskog Okeana** i njihovih **mora, morske struje** poput Benguelske struje, **pasate** u sjevernim i južnim tropskim oblastima, kao i reljef koji stvara barijere za vjetrove i padavine. Okeani i mora utiču na regulaciju klime, posebno na temperature i vlažnost u priobalnim i unutrašnjim dijelovima kontinenta.

U svakom toplotnom pojasu javljaju se različiti klimatski tipovi.

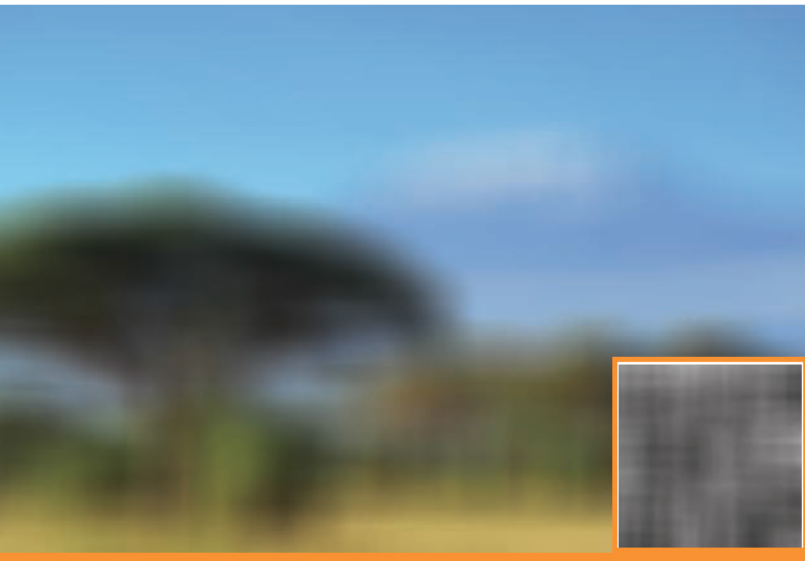
Klimatski tipovi se određuju prema geografskom položaju u klimatskim (toplotnim) pojasevima, kao i prema količini sunčevog zračenja koje prima određeno područje na Zemlji, te prema temperaturi i količini padavina.

U **žarkom toplotnom pojasu** zastupljeni su: **ekvatorski klimatski tip, tropski i suptropski**.

Ekvatorski klimatski tip prostire u centralnom dijelu Afrike, oko rijeke Kongo, te dijelovima Kameruna i Gabona. Temperature su visoke, a padavine obilne i ravnomjerno raspoređene tokom cijele godine. Vjetroviti pasati, koji duvaju ka ekvatorskim predelima, često prolaze iznad Atlantskog Okeana, donoseći vlagu ka ovim predelima i potiču stalne padavine. Pasati su stalni vjetrovi koji pušu iz suptropskih pojase-

- Ekvatorski klimatski tip
- Tropski klimatski tip
- Polupustinjski klimatski tip (Sahel)
- Pustinjski klimatski tip
- Suptropski klimatski tip (Mediterranski)
- Planinski klimatski tip

Klimatska karta Afrike

Savana u Africi sa Kilimandžarom

tropski tip klime. Temperature su visoke, a godišnja doba podijeljena su na **ljetno-vlažni i zimski-sušni**. Pasati tokom sušnog perioda donose suh vazduh prema pustinjским i polupustinjским oblastima. U **Keniji i Tanzaniji** javljaju se **stepska i savanska klima**. Padavine su umjerene, a temperature visoke, uz velike dnevne i sezonske varijacije. Biljni svijet čine visoke savanske trave koje tokom vlažnog perioda mogu narasti i do 3 metra visine. U sušnom periodu, zbog visokih temperatura, vegetacija se suši, često dolazi do požara, što uzrokuje migracije životinja. Šumska vegetacija u savanama rijetko je zastupljena. Na nekim mjestima iznad visoke trave uzdižu se usamljena stabla, poput **Baobaba**, koja mogu biti stara i više hiljada godina. Uz rijeke i jezera, gdje ima više vlage, šume su gušće i tu se mogu naći kaučukovo i mahagonijevo drvo, kao i različite vrste grmlja. Obilje biljne hrane omogućava raznovrstan životinjski svijet. Tipične životinje su: lavovi, žirafe, zebre, antilope, slonovi, hijene... Razmisli koje još!

Stepska oblast se prostire u sjevernom i južnom dijelu savana. Ona obuhvata sjeverne dijelove **Sudanske Visoravni**, južne oblasti **Sahare** i sjeverni dio pustinje **Kalahari**. Odlikuje se kraćim kišnim i dugo vrućim i suhim periodom. Biljni svijet je zastupljen niskim travama – stepama.

Istraži za kaučukovo i mahagonijevo drvo!

Ekvatorske kišne šume – džungle.

El Ninjo je prirodna klimatska pojava. U Africi El Ninjo najčešće uzrokuje povećane padavine i poplave u Istočnoj Africi, dok u Južnoj Africi često dovodi do sušnih perioda, viših temperatura i nedostatka vode.

Tokom kratkog kišnog perioda stepa zazeleni i u njoj se okupljaju velika stada antilopa, gazele, zebri i predatora.

Između tropske oblasti i Sahare nalazi se **Sahel**, prijelazna zona između Sahare na sjeveru i savana na jugu. Sahel ima **polupustinjsku** klimu sa dugim, sušnim, i kratkim kišnim periodima. Pasati nose suv zrak sa sjevera, što ograničava količinu padavina. Biljni svijet čine oskudni travnjaci i grmlje, a u životinjskom svijetu prisutni su kamile, goveda, antilope i ptice.

Pustinjski tropski tip klime karakterističan je za **Sahara** na sjeveru i **Namibijska Pustinja** na jugozapadu. Vlažnost je veoma niska, padavine su rijetke zbog utjecaja hladnih morskih struja iz Atlantskog Okeana, koje hlade zrak i smanjuju količinu vlage, a dnevne temperaturne razlike su velike (od 60 °C do 0 °C). Vegetaciju čine sukulenti, trnoviti grmovi i pustinjske trave, od životinje zastupljene su (gušteri, zmije, skakavci, škorpije, pustinjske lisice, kamile i dr. Pasati, zajedno s utjecajem hladnih morskih struja, mogu pojačati sušu i utjecati na klimatske uslove u određenim priobalnim područjima.

U **sjevernom umjerenom pojasu**, uz obale **Sredozemnog Mora** u Maroku, Alžiru i Tunis, kao i na južnom dijelu kontinenta u Južnoafričkoj Republici, zastupljen je suptropski klimatski tip. Ljeta su topla i suha, dok su zime blage. Zapadni vjetrovi pojačavaju sušu u ljetu a nose kiše zimi. Biljni svijet čine mediteranske biljke (masline, citrusi, lavanda), kao i zimzeleni grmovi i trave. A iivotinjski svijet čine ptice, zmije, razni gmizavci, glodari i dr.

Umjereni klimatski tip u Africi javlja se u planinskim i višim predjelima južnih dijelova kontinenta, gdje su temperature niže, padavine umjerene, a biljni svijet obuhvata šume, trave i zimzeleno grmlje.

Planinski klimatski tip javlja se na planinskim masivima kao što su Kilimandžaro i Drakenske planine. Temperature su niže, a vlažnost veća.

Pustinja Kalahari

ZAPAMTI

Klima Afrike je izuzetno raznolika zbog njenog geografskog položaja u odnosu na ekvator, velike površine i različitih prirodnih faktora, kao što su nadmorska visina, okeani, morske struje, vjetrovi i reljef. U vrućem pojasu razvijaju se ekvatorijalne kišne šume, savane, polupustinjske stepe i pustinje. Tropske oblasti karakterišu jasno izraženi vlažni i sušni periodi, dok su pustinjske regije izrazito suhe, s velikim temperaturnim razlikama. Na sjeveru i jugu suptropska klima pogoduje razvoju mediteranske vegetacije i donosi blaže zime. Planinski masivi, poput Kilimandžara, stvaraju posebne klimatske uslove, sa znatno nižim temperaturama i većom vlažnošću.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji faktor najviše utiču na raznovrsnost klime u Africi i zašto?
2. Objasni koji klimatski tipovi se nalaze u vrelom klimatskom pojasu i gdje su zastupljeni.
3. Kako pasatni vjetrovi utiču na padavine u ekvatorskoj i pustinjskoj oblasti?

Ključni geografski pojmovi:

Rijeke
Sliv
Sredozemnog Mora
Nil
Sliv Atlantskog Okeana
Senegal
Niger
Kongo
Oranje
Sliv Indijskog Okeana
Zambezi
Limpopo
Jezera:
Čad
Viktorija
Tanganjika
Malavi/Njasa

HIDROGRAFIJA AFRIKE

Razgledaj slike od jedne afričke rijeke? Šta misliš, koja rijeka je? Da li je ova oblast vlažna ili suha? Kako znaš?

U centralnoj Africi, na sjevernom rubu regiona Sahel, nalazi se Jezero Čad, koje se prostire kroz Čad, Nigeriju i Kamerun, i u njega se ulijeva rijeka Šari. Ono predstavlja zatvoreno slivno područje bez izlaza prema okeanu. Od 1960-ih do danas, smanjilo se za oko 90%, što je posljedica klimatskih promjena i povećane upotrebe vode. Zbog ovih promjena, u jezeru se često pojavljuju i nestaju mala ostrva, što ga čini jednim od najdinamičnijih jezera na svijetu.

I pored smanjenja, okolina jezera je važna za oko 30 miliona ljudi i predstavlja bogat ekosistem sa ribama, pticama i močvarnom vegetacijom.

RIJEKE, RIJEČNI SLIVOWI, MORA I OKEAN

Afrika ima razvijenu hidrografsku mrežu formiranu pod utjecajem njenog geografskog položaja i klimatskih uslova. Kontinent na zapadu izlazi na Atlantski Okean, a na istoku i jugoistoku okružen je vodama Indijskog Okeana. Sjeverni dio izlazi na Sredozemno More, dok se sjeveroistočni dio prirodno otvara prema Crvenom Moru.

Klima i reljef imaju veliki utjecaj na raspored vodnih tokova. U ekvatorskim predjelima, zbog obilnih padavina i guste šumske vegetacije, rijeke su brojne i imaju stalan vodostaj. Nasuprot tome, u sušnim predjelima vodni tokovi su rijetki i povremeni.

Najvažnije afričke rijeke izvire uglavnom iz planinskih oblasti, gdje veća nadmorska visina i obilne padavine stvaraju povoljne uslove za njihovo nastajanje. Odatle se izdvajaju četiri najduže rijeke na kontinentu: **Nil, Kongo, Niger i Zambezi.**

Afrika ima složenu hidrografsku mrežu sa brojnim riječnim slivovima i značajnim rijekama koje oblikuju život na kontinentu.

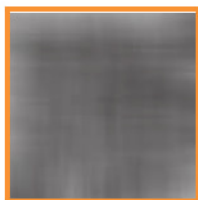
Na sjeveru se nalazi **sliv Sredozemnog Mora**, gdje je najvažnija rijeka **Nil (6.650 km)**. To je najduža rijeka u Africi i jedna od najdužih rijeka na svijetu izvire iz dva glavna izvora: **Bijeli Nil (jezera Viktorija)** i **Plavi Nil (jezera Tana)**, koji se spajaju kod Kartuma, Sudan. Rijeka teče kroz Su-

Hidrografska karta Afrike

dan i Egipat, gradeći plodne doline i na kraju formira široku deltu na obali **Sredozemnog Mora**. Poznata je kao „**Rijeka dar od Boga**“, jer Nil obezbjeđuje vodu za navodnjavanje, transport, ribolov i hidroenergetiku, i historijski je omogućio razvoj jedne od najstarijih civilizacija na svijetu. Otkrij zašto je nazivaju „**Rijeka koja poklanja život**“!

U zapadnom dijelu kontinenta nalazi se **sliv Atlantskog Okeana**. Tu spadaju rijeke kao što su **Senegal** (1.790 km), koja teče kroz **Gvineju, Mali, Mauritaniju i Senegal**. **Rijeka Niger** (4.180 km), koji prolazi kroz **Gvineju, Mali, Niger i Nigeriju** i rijeka **Kongo** (4.700 km), koja teče kroz **Demokratsku Republiku Kongo** i najvodonosnija je rijeka

u Africi, a druga u svijetu poslije Amazona. Na jugu se nalazi rijeka **Oranje** (2.200 km), koja prolazi kroz **JAR-ku, Bocvanu i Namibiju** i koristi se za navodnjavanje i kao prirodna granica. **Saznaj koja od ovih rijeka sječe dva puta ekvator svojim riječnim tokom!**

Sliv rijeke Kongo

Istočni i jugoistočni dio Afrike pripada **slivu Indijskog Okeana**. Tu je najznačajnija rijeka **Zambezi** (2.574 km), koja protiče kroz **Zambiju, Zimbabve, Mozambik i Malavi**, poznata po **Viktorijinim vodopadima**. **Rijeka Limpopo** (1.750 km) teče kroz **JAR, Bocvanu, Zimbabve i Mozambik** i stvara plodne doline. *Koji istraživač je otkrio Viktorijine vodopade?*

Viktorijini vodopadi

JEZERA U AFRICI

Afrika ima mnogobrojna jezera koja su, kao i rijeke, dio hidrografske mreže kontinenta uslovljene njegovom specifičnom geografskom građom. U centralnoj Africi, na sjevernom rubu regiona Sahel, nalazi se **Jezero Čad**, koje dijele države **Čad, Niger, Nigerija i Kamerun**, a u njega se ulijeva rijeka Šari. To predstavlja zatvoreno slivno područje jer nema oticanja prema okeanu. U Istočnoj Africi nalaze se značajna jezera:

Jezero Viktorija Nalazi se između **Tanzanije, Ugande i Kenije**. Ono je najveće jezero u Africi i drugo po veličini slatkovodno jezero na svijetu. Dom je stotinama vrsta riba. Mnoge od njih su endemske i predstavljaju važan izvor pitke vode, ribolova i lokalne ekonomije.

Jezero Viktorija

Istraži koje ekološke probleme danas ima ovo jezero!

Jezero Tanganjika nalazi se u **Tanzaniji, Kongu, Burundiju i Zambiji** i jedno je od najdubljih i najdužih jezera na svijetu, smješteno u dolinama Istočnoafričkog rasjeda. Pruža značajne prirodne resurse i mogućnosti za transport, te je dom bogate biološke raznovrsnosti sa brojnim endemskim vrstama riba.

Jezero Tanganjika – satelitska slika

Jezero Malavi (Njasa) pripada **Malaviju, Mozambiku i Tanzaniji**. To je jezero sa kristalno čistom vodom, smješteno između visoravni i savana, bogato ribom. Predstavlja centar za lokalnu ishranu, turizam i očuvanje biodiverziteta.

Pustinjske i polupustinjske oblasti Afrike ograničene su nedostatkom vode i surovim klimatskim uslovima. Prisustvo velikih jezera omogućava povoljnije uslove za život, razvoj poljoprivrede i naglašava njihovu ključnu ulogu u razvoju i održivosti kontinenta.

Jezero Malavi

Tabela s podacima za jezera u Africi

Jezero	Površina (km ²)	Države
Čad	1.350*	Čad, Niger, Nigerija, Kamerun
Viktorija	68.800	Tanzanija, Uganda, Kenija
Tanganjika	32.900	Tanzanija, Kongo, Burundi, Zambija
Malavi / Njasa	29.600	Malavi, Mozambik, Tanzanija

* površina jezera se mijenja

Rijeka Okavango

Rijeka Okavango, koja protiče kroz Angolu i Namibiju, jedinstvena je po tome što se ne ulijeva u more, već formira unutrašnju deltu u sjeverozapadnom dijelu Bocvane. Ova plodna močvarna oblast se stvara kada kišne vode u visokoplaninskim predelima putuju tokom rijeke i poplave nizijski teren, stvarajući sezonske kanale, lagune i vodene oaze u sušnom region. Tek vode transformišu deltu u pravu ekosistemsku oazu, gdje žive hipopotami, krokodili, ptice, grabljivice, prilagođene na promjenljive uslove na rijeci. Ovaj fenomen ima poseban značaj rijeke za formiranje močvara, održavanje biodiverziteta i stvaranje vodnih sistema, čak i u regionima gdje je priroda uglavnom suha.

ZAPAMTI

Afrika ima razgranatu hidrografsku mrežu, prilagođenu njenom reljefu i klimatskim uslovima. Ekvatorske oblasti bogate su brojnim rijekama i jezerima sa stalnim vodotokovima, dok su sušne regije siromašne i imaju rijetke i povremene vodne tokove. Velike rijeke, kao Nil, Kongo, Niger i Zambezi, kao i jezera Viktorija, Tanganjika i Malavi, oblikuju slivove i doline koji utiču na poljoprivredu, naseljavanje i transport, naglašavajući značaj vodnih resursa za geografsku i ekonomsku strukturu kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje su četiri najduže rijeke u Africi i koji su glavni izvori Nila?
2. Koje je najveće jezero slatke vode u Africi i u kojim državama se nalazi?
3. Objasni kako klimatski i geografski uslovi utiču na raspored rijeka i jezera u različitim dijelovima Afrike?

Ključni
geografski
pojmovi:

Prirodna
bogatstva
Nafta
Prirodni
gas
Platina
Dijamanti
Kobalt
Mangan
Zlato
Uranijum

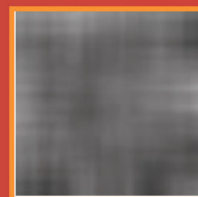
PRIRODNA BOGATSTVA AFRIKE

Mini kviz:

1. Koja prirodna bogatstva poznaješ?
2. Koji metal se koristi za proizvodnju baterija za telefone, laptopa i električnih automobila?
3. Da li znaš gdje je pronađen najveći dijamant?
4. U kojoj državi ima najviše zlata?
5. Zašto su nafta i prirodni gas važni?

U JAR nalazi se rudnik Mponeng, jedan od najdubljih rudnika zlata na svijetu, sa dubinom od oko 4 km ispod površine Zemlje. Zbog visokih temperatura (iznad 60 °C), rad u takvim uslovima je izuzetno težak.

Rad u Mponengu predstavlja veliki tehnološki i ljudski izazov, jer se odvija u dubokim slojevima Zemljine kore gdje su pritisak i temperatura znatno povećani. Ovaj rudnik je primjer savremene i napredne rudarske tehnologije koja omogućava eksploataciju zlata u ekstremnim podzemnim uslovima.

Afrika je kontinent sa ogromnim **prirodnim bogatstvom**, koje ima veliki značaj za ekonomski razvoj država i regiona.

Na sjeveru, posebno u **Libiji, Alžiru i Egiptu**, nalaze se velike rezerve **nafte i prirodnog gasa**, koji snabdijevaju domaću industriju i stvaraju značajne prihode od izvoza.

U Nigeriji nafta je najvažniji resurs. Ona obezbjeđuje više od polovine prihoda od izvoza i stvara hiljade radnih mjesta u rudarstvu, transportu i naftoprerađivačkoj industriji. Angola, Libija, Alžir i Egipat koriste naftu za razvoj infrastrukture, kao što su putevi, pristaništa i industrijski kapaciteti, što direktno utiče na ekonomski rast i stabilnost države.

U južnom dijelu Afrike, posebno u Južnoafričkoj JAR, nalaze se velike rezerve **platine**. Znaš li za šta se koristi platina? Ona se koristi u automobilske industriji, elektronici i nakitu. Platina čini JAR jednim od vodećih proizvođača u svijetu i obezbjeđuje značajne prihode od izvoza.

Dijamanti su zastupljeni u Bocvani, JAR, Angoli i Demokratskoj Republici Kongo.

Napravi listu najpoznatijih industrija koje koriste platinu i dijamante!

Platforma za bušenje nafte u pustinji

Istraži Kulinan, najveći dijamant koji je do sada pronađen, težine 3.106,75 karata ili 621,35 grama.

„Zvijezda Afrike“ je najveći dio od pronađenog Kulinan dijamanta – toliko veliki i sjajan da djeluje kao da je pao s neba. Otkriven je u rudniku Premier kod Kulinan, u JAR, a kasnije je poklonjen britanskom kralju Edvardu VII kao znak lojalnosti. Od ogromnog dragog kamena isječeni su manji dijelovi: najveći među njima, težine oko 530 karata, danas krasi vrh skeptaru (žezol) britanske krune. Toliko je rijedak da mu nikada nije određena tačna cijena – zato ga nazivaju „neprocjenjiva zvijezda“.

Bocvana je jedan od najvećih izvoznika dijamanta, a industrija obezbjeđuje hiljade radnih mjesta i značajne prihode za državnu ekonomiju. Dijamanti iz JAR su poznati po kvalitetu i veličini, dok Angola i Demokratska Republika Kongo imaju velike rezerve, važne za privlačenje stranih investicija i razvoj rudarske infrastrukture.

U centralnom i istočnom dijelu Afrike, posebno u Demokratskoj Republici Kongo, nalaze se velike rezerve **kobalta i mangana**. Ovi metali koriste se za proizvodnju baterija, elektronike i čelika. Ovi minerali doprinose industrijskom razvoju i izvoznoj ekonomiji države.

Zlato je široko zastupljeno u JAR, Gani i Maliju i važan je izvor prihoda, podržava finansijsku stabilnost i podstiče razvoj rudarske i prerađivačke industrije.

Afrika raspolaze i rezervama **uranijuma**, posebno u Namibiji, Nigeru i JAR, koji se koristi za proizvodnju nuklearne energije i izvozu visoko vrijednih minerala.

Pored toga, u različitim dijelovima kontinenta nalaze se i željezo, bakar, hrom, cink i fosfati, koji su značajni za metalurgiju, poljoprivredu i hemijsku industriju.

Afrika je značajan proizvođač strateških poljoprivrednih proizvoda kao što su kakao, kafa, čaj, pamuk i palmino ulje.

Južnoafrička zlatna novčica Krugrand

Kakao
biljka

U Zapadnoj Africi, posebno Obala Slonovače i Gana dominiraju u proizvodnji kakaa. Oni su **glavni svjetski snabdjevači sirovina** za svjetsku industriju čokolade. Ovo je ključni izvor prihoda za milione poljoprivrednika i njihove države.

Istočna Afrika je poznata po kvalitetnoj kahvi. Države kao Etiopija (poznata po arabika kafom) i Uganda su značajni izvoznici. Proizvodnja kafe igra centralnu ulogu u ekonomijama ovih država, koje kontrolišu grupe zajednica i izvoznu trgovinu.

Afrika ima veliki potencijal za hidroenergiju, posebno na velikim rijekama kao što su Kongo, Nil i Zambezi. Iskorištavanje hidroenergije može obezbijediti čistu i obnovljivu energiju, što je pogodno za industrijalizaciju, razvoj rudarstva i poboljšanje životnog standarda stanovništva.

Kafa

Pročitaj najmanje 2-3 članka povezana s Afrikom i državom Džibuti kako bi dobio jasniju sliku o tome kako funkcioniše ova zemlja.

Tokom čitanja obrati pažnju na sljedeće perspektive: Ekonomska, Socijalna te Etička i ekološka perspektiva. Nakon što pročitaš članke, napravi poređenje između Džibutija i Sjeverne Makedonije.

U poređenju uključi:

- ekonomske sličnosti i razlike;
- socijalni slojevi i kvalitet života;
- ekološke i etičke izazovi i
- primjere iz Makedonije za lakše razumijevanje razlika.

Ulaz u brani Esna na rijeci Nil

I pored bogatstva prirodnih resursa, mnoge afričke države suočavaju se sa „Paradoksom resursa“. Loše upravljanje, korupcija i nedostatak investicija u industriju često usporavaju razvoj. Da bi se postigao istinski napredak, prihodi od resursa trebaju se koristiti za razvoj ekonomije, obrazovanja i infrastrukture.

Bogatstvo postaje stvarna snaga samo kada se koristi pametno.

Koristeći geografsku kartu Afrike, označi oblasti gdje se proizvodi nafta (Nigerija, Libija) i bogate rezerve minerala (Demokratska Republika Kongo, Južnoafrička Republika)!

Napiši esej: Kako može Afrika da iskoristi svoje prirodno bogatstvo za bolji život svih ljudi?

ZAPAMTI

Afrika je bogat kontinent sa prirodnim resursima kao što su nafta, prirodni gas, kobalt, mangan, zlato, platina i dijamanti. Ovi resursi su ključni za industriju, energetiku i globalnu ekonomiju. Pravilna eksploatacija i investiranje u ove resurse doprinosi razvoju ekonomije, infrastrukture i poboljšanju životnog standarda stanovništva.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Zašto su nafta i prirodni gas važni za Sjevernu i Zapadnu Afriku?
2. Kako dijamanti i platina utiču na ekonomiju Južne Afrike?
3. Zašto su kobalt i mangan važni za modernu industriju?
4. Šta bi se dogodilo ako ovi resursi nestanu ili postanu nedostupni?

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AFRIKE

STANOVNIŠTVO AFRIKE

Ključni
geografski
pojmovi:

Broj stanovnika

Gustina sta-
novništva

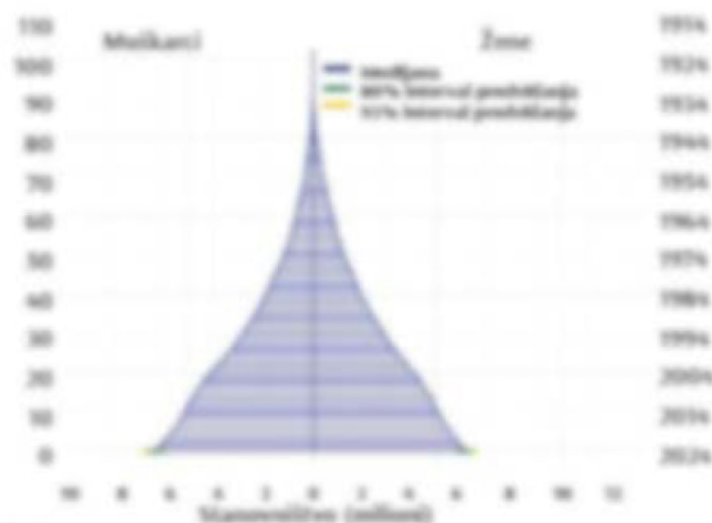
Prirodni priraštaj

Zašto se Afrika smatra kolijevkom čovječanstva?
Kako klimatske i geografske promjene utiču na razvoj čovjeka?

Prije miliona godina kretanja litosfernih ploča stvorila su planine, doline i jezera u istočnoj Africi, a šume su se postepeno pretvarale u savane. Prema legendi, iz ovih prostora potekli su prvi ljudi, a svaka porodica nosila je svoj dar – mudrost, hrabrost ili radost. U novom okruženju pojavili su se australopiteci....a kasnije i vrste iz roda Homo. Čovjek je naučio hodati na dvije noge, izrađivati jednostavna oruđa i živjeti u zajednicama. Afrika se smatra kolijevkom čovječanstva, jer se odavde savremeni čovjek (Homo sapiens) proširio širom svijeta.

Prema procjenama Ujedinjenih nacija (UN), Afrika je dom za više od 1,5 milijardi stanovnika, što je čini **drugi najnaseljeniji kontinent na svijetu**. Kontinent je rjeđe naseljen od Azije i Evrope, ali gušće naseljen od obje Amerike. Među 54 nezavisne afričke države postoje velike razlike u broju stanovnika, pri čemu su demografski giganti Nigerija, Etiopija, Egipat i Demokratska Republika Kongo.

Karta naseljenosti Afrike

GUSTINA NASELJENOSTI U AFRICI

Stanovništvo Afrike je neravnomjerno raspoređeno, jer prirodno-geografski uslovi, posebno klimatski faktori i vodni resursi, određuju prostornu koncentraciju.

Najgušće naseljene su **doline i delte Nila i Nigera, dijelovi Etiopske Vsoravni i Južnoafričke Visoravni**, kao i sjeverne i jugoistočne obale. Velika gustina stanovništva javlja se i u oblastima sa povoljnom klimom i mogućnostima za navodnjavanje, dok su niske, plodne oblasti tradicionalno privlačile stanovništvo.

Najgušće naseljene države u Africi su: Mauricijus, Ruanda i Burundi, s više od 450–600 stanovnika po km². Gambija i Uganda također imaju relativno visoku gustinu naseljenosti. Nigerija ima oko 240 stanovnika po km² (prema najnovijim procjenama UN-a). Najrjeđe naseljene države su Namibija, Bocvana, Libija i Mauritanija, s oko 3–5 stanovnika po km².

Pronađi i na karti pokaži najgušće naseljene i najrjeđe naseljene države u Africi!

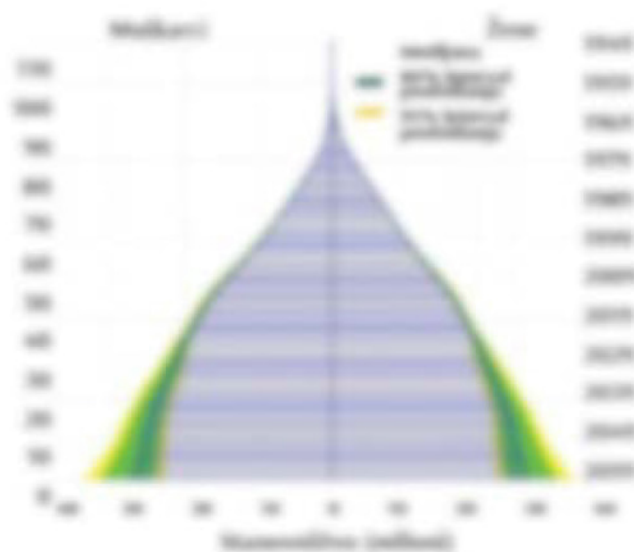
Historija naseljenosti pokazuje da se još od 1600. godine broj stanovnika na kontinentu povećavao od oko 25 do 95 miliona, ali je demografski razvoj bio usporen zbog kolonijalnih osvajanja i trgovine robljem, kada su prisilno preseljeni milioni ljudi. U periodu dekolonizacije (XX vijek), poboljšani životni uslovi, zdravstvena zaštita, smanjena smrtnost i visok natalitet doveli su do naglog povećanja broja stanovnika.

PRIRODNI PRIRAŠTAJ STANOVNIŠTVA U AFRICI

Prirodni priraštaj je jedan od glavnih faktora demografskog rasta. Nisku stopu imaju samo ostrvske države Mauricijus i Sejšeli, dok se u većini država natalitet kreće od 15 do 25 promila, što ih karakteriše kao ekonomski stabilne sa visokim prihodima po stanovniku. **Visok natalitet** u velikom dijelu Afrike objašnjava se vjerskim i kulturnim faktorima, kao i potrebom da se nadomjesti historijski visoka smrtnost. Afrika je kontinent sa veoma visokom stopom prirodnog priraštaja, što znači da broj novorođenih znatno premašuje broj umrlih. Razlozi za ovakvo stanje su visoka plodnost žena, tradicionalno porodično uređivanje, kao i mlada starosna struktura stanovništva. Iako u posljednjim decenijama postoji poboljšanje zdravstvenih uslova i smanjenje smrtnosti, u mnogim državama i dalje nedostaje odgovarajuća zdravstvena i socijalna infrastruktura.

Karta gustine naseljenosti Afrike

Mortalitet se kreće od 5 do 13 promila, sa najvišim vrijednostima u politički nestabilnim državama i regionima pogođenim epidemijama, glađu ili neuhranjenosti. U srednje razvijenijim državama Sjeverne Afrike, je najniži. **Visok natalitet** i niska smrtnost u nekim državama rezultiraju visokim prirodnim priraštajem, naročito južno od Sahare, dok je u drugim regijama prirodni priraštaj nizak ili negativan. Umjereno prirodni priraštaj ima u državama Sejšela, JAR, Tunisa, Libije, Maroka i Džibutija, a nizak nizak samo u Mauricius. *Zašto je u Mauricijusu nizak prirodni priraštaj?*

Posmatrano prema starosnoj strukturi, Afrika je najmlađi kontinent na planeti. U mnogim državama više od polovine stanovništva čine osobe mlađe od 20 godina. Ovo stanovništvo ima veliki potencijal za razvoj, ali istovremeno predstavlja i izazov, jer zahtijeva stvaranje novih mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje i ekonomski rast.

Prirodni priraštaj i demografska promjena u Africi:

- Zašto prirodni priraštaj raste u većini afričkih država, a nizak je u ostrvskim državama?
- Poveži rast stanovništva sa kulturnim, društvenim i ekonomskim faktorima.
- Napravi statističku analizu koristeći podatke UN-a i World Bank.

Afrika danas je kontinent sa demografskim kontrastima – od oblasti sa rijetkim naseljem do gusto naseljenih regiona, kao i područja sa velikim ekonomskim potencijalom i prostora gdje priroda vlada u svojoj bezgraničnoj tišini.

Više od 40% stanovništva je mlađe od 15 godina, posebno u srednjoj, zapadnoj i istočnoj Africi. U zemljama kao **Mali, Niger i Čad**, svaki drugi stanovnik je mlađi od 15 godina, što čini populaciju veoma mladom i dinamičnom i sa ogromnim potencijalom za buduće radno stanovništvo, noseći veliki demografski kapital za ekonomski razvoj kontinenta.

Azija i Afrika su dva kontinenta sa ogromnim stanovništvom, ali sa različitim demografskim i geografskim karakteristikama. Azija, najviše naseljeni kontinent, ima najgušće naseljene zemlje kao Kina, Indija i Indonezija, posebno u istočnom i južnom dijelu. Afrika je po broju stanovnika drugi kontinent, ima brz porast stanovništva i veoma mladu populaciju, naročito u Zapadnoj i Centralnoj Africi, dok su sjeverni i južni dijelovi rjeđe naseljeni.

ZAPAMTI

Afrika ima oko 1,5 milijardi stanovnika i drugi je kontinent po broju stanovnika. Stanovništvo je neravnomjerno raspoređeno – gusto je uz rijeke i plodne doline, a rijetko u pustinjskim i sušnim oblastima.

Najgušće naseljene države su Nigerija, Ruanda, Burundi, Uganda i Mauricijus, dok su najrjeđe naseljene Namibija, Libija, Bocvana i Mauritanija. Natalitet je visok, posebno u ostrvskim državama i državama sa nižim razvojem, dok više od 40% stanovništva čine mladi ispod 15 godina, što stvara potencijal za budući ekonomski razvoj.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje oblasti su najgušće naseljene i zašto?
2. Zašto neke države imaju nizak prirodni priraštaj?
3. Kako mlado stanovništvo može pomoći ekonomskom razvoju Afrike?

RELIGIJE, ETNIČKE GRUPE I KULTURNO-HISTORIJSKE OSOBENOSTI AFRIČKOG STANOVNIŠTVA

Pogledaj njihove oblike života, tetovaže i bodi-art.
Šta misliš da znače ovi običaji?

Ključni
geografski
pojmovi:

Religija
Hrišćanstvo
Islam
Hinduizam
Judaizam
Budizam
Grupe naroda

Zamisli kontinent gdje svaki narod živi sa svojim jezikom, svojom muzikom i običajima. Afrika je upravo takvo mjesto – dom je za stotine naroda i više od 2000 jezika. Svaki od njih nosi dio historije i bogatu kulturnu baštinu. Tradicionalni načini života, korištenje prirodnih materijala i tjelesno ukrašavanje (bodyart i tetovaže) imaju važno značenje – označavaju plemensku pripadnost, društveni status i životne faze. Religija, od hrišćanstva i islama do tradicionalnih vjerovanja, dodatno oblikuje duhovni život kontinenta. Mladost, energija i kreativnost ljudi oživljavaju svaki dio Afrike, čineći je mjestom punim života, boja i značenja – kontinentom na kojem se prošlost, sadašnjost i budućnost isprepliću u jednu veliku, šarenu priču.

Afrika je kontinent velike religijske, etničke i kulturne raznolikosti. Svaki region ima svoj jedinstveni identitet. Najzastupljenije religije su **hrišćanstvo i islam**, dok manji broj ljudi praktikuje **hinduizam, judaizam i budizam**, posebno u urbanim centrima i ostrvskim državama.

Hrišćanstvo dominira u centralnoj, južnoj i istočnoj Africi, u zemljama kao što su Etiopija, Nigerija, Angola, Zimbabve i JAR. Islam je najzastupljeniji u Sjevernoj i Zapadnoj Africi, u državama kao što su Mali, Niger, Senegal i Libija.

Afrika je dom i različitih etničkih grupa koje njeguju svoju tradiciju i kulturu. **Bušmani** (San narod) žive u Južnoj Africi, **Pigmeji** u centralnoj Africi (posebno u kišnim šumama), a **Tuarezi i Berberi** u Sahari i Sjevernoj Africi. Ove zajednice čuvaju svoj kulturni identitet kroz običaje, rituale i tradicionalnu umjetnost.

Ukrašavanje tijela (bojama, tetovažama i ornamentima) koristi se za označavanje pripadnosti, statusa, rituala i ljepote. Bojenje kože koristi se za označavanje pripadnosti, učešće u ritualima, proslavama te isticanje zrelosti i ljepote. Za to se koriste prirodni pigmenti poput okera i gline. Narodi kao što su **Himba** iz Namibije i **Masai** iz Kenije i Tanzanije poznati su po svojim karakterističnim običajima, koji jasno pokazuju pripadnost zajednici.

Tradicionalno ukrašavanje lica tačkama

Drugi upečatljiv oblik tjelesne umjetnosti u Africi je tetoviranje. Tetoviranje i skarifikacija stvara ukrasne ožiljke koji simbolizuju hrabrost, duhovnost i status u zajednici. Narodi **Dinka, Nuer i Fula-ni** posebno su poznati po ovim tradicionalnim ukrasima, koji se prenose s generacije na generaciju.

Bojanje kože i tetoviranje u Africi nisu samo dekoracija, već često predstavljaju način izražavanja kulturnog identiteta, povezivanje sa precima i očuvanje tradicije. Ove prakse pokazuju kako afrički narodi održavaju običaje, umjetnost i duhovnost u svakodnevnom životu, stvarajući običaje koji nadilaze vrijeme i čuvaju kulturne vrijednosti.

Kako tradicionalna odeća, tetoviranje i tjelesna umjetnost prenose istoriju i vrijednosti zajednice?

U Namibiji mladi pripadnici plemena Himba ukrašavaju kožu pomoću smjese od crvene ohre pred ceremonije zrelosti. Ohra je prirodni prah od gline i minerala, koji se miješa sa maslom za bojenje kože.

Ova boja se koristi za ukras, zaštitu od sunca za obrede ali i označava pripadnost zajednici. Svaka boja i oblik na koži imaju svoje značenje – simbolizuju hrabrost, zaštitu, povezanost sa prirodom. Bojenje nije samo ukras, nego način da tijelo postane živo platno tradicije i da prenese kulturnu i duhovnu priču zajednice.

ZAPAMTI

Afrika je kontinent sa velikom kulturnom i religijskom raznolikošću. Najzastupljenije religije su hrišćanstvo (posebno u centralnoj, južnoj i istočnoj Africi) i islam (najzastupljeniji u Sjevernoj i Zapadnoj Africi), dok manji broj ljudi praktikuje hinduizam, judaizam i budizam, posebno u urbanim centrima i ostrvskim državama.

Etničke grupe koje njeguju tradicionalnu kulturu su: Bušmani (San narod) u Južnoj Africi, Pigmeji u centralnoj Africi, Tuarezi i Berberi u Sahari i Sjevernoj Africi, kao i Himba iz Namibije i Masai iz Kenije i Tanzanije.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje su najzastupljenije religije u Africi?
2. Zašto su bojenje kože i tetoviranje važni za afričke narode?
3. Kako religija i tradicionalna kultura zajedno oblikuju jedinstvenu „mozaik“ kulturnu sliku Afrike?

NAJVEĆI PROBLEMI AFRIČKOG STANOVNIŠTVA

Asocijacije: suša, pustinja, glad, žeđ, bolesti, obrazovanje.

Ključni
geografski
pojmovi:

Nedostatak
vode

Nedostatak
hrane

Zdravstvena
zaštita

Nedovoljno
obrazovanje

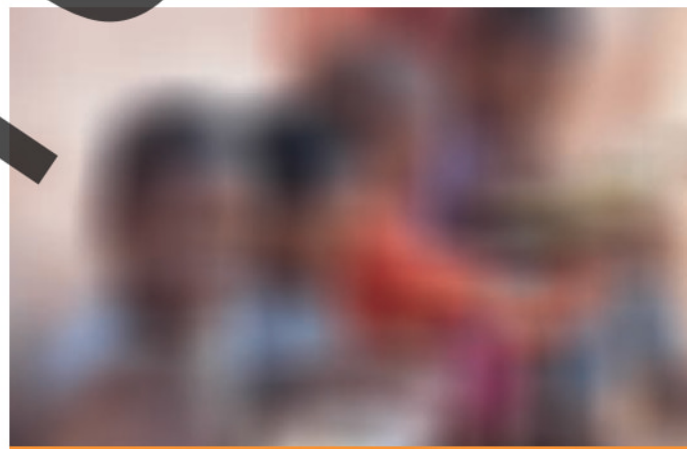
Malaria je ozbiljna bolest uzrokovana parazitom (Plasmodium), koji se prenosi ubodom komarca (Anopheles). Najrasprostranjenija je u Subsaharskoj Africi, posebno u zemljama kao što su Nigerija, DR Kongo, Uganda, Tanzanija i Mozambik.

Simptomi uključuju visoku temperaturu, groznicu, slabost i ponekad anemiju, a bez odgovarajuće medicinske pomoći može biti smrtonosna, posebno kod djece i trudnica. Širenje bolesti podstiču topla klima i vlaga, kao i nedostatak zdravstvenih usluga i siromaštva.

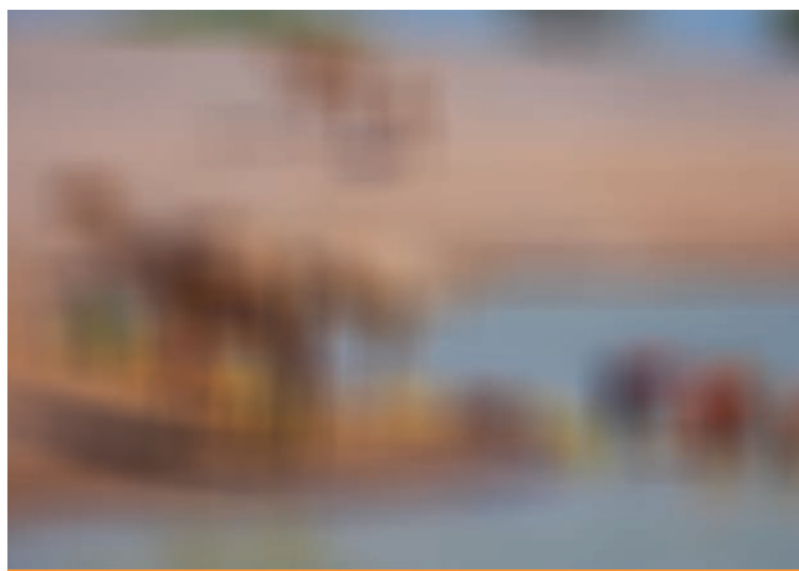
Preventivne mjere su ključne i uključuju mreže protiv komaraca, insekticide, lijekove i vakcine, kao i edukaciju stanovništva za zaštitu od uboda.

Afričko stanovništvo suočava se sa brojnim ozbiljnim problemima koji otežavaju svakodnevni život i usporavaju razvoj kontinenta. **Nedostatak hrane** je jedan od najvećih problema, koji izaziva glad i pot-hranjenost, posebno među djecom. Mnoge porodice nemaju dovoljno hrane zbog suše, poplava, nedostatka plodne zemlje i slabe poljoprivredne infrastrukture. Najpogođeniji regioni su Istočna Afrika (kao Somalija, Južni Sudan i Etiopija), Sahel u Zapadnoj Africi (kao Niger i Mali) i dijelovi Južne Afrike gdje se povremeno javljaju ekstremni vremenski uslovi. Ovi problemi dovode do smanjenja proizvodnje hrane i ugrožavaju zdravlje i razvoj mladih generacija.

Drugi veliki problem je **nedostatak čiste vode**, koji utiče na zdravlje i higijenu stanovništva. Milioni ljudi koriste nepročišćenu vodu iz rijeka, jezera ili plitkih bunara, što dovodi do bolesti kao što su dijareja, kolera i druge infekcije. Nedostatak vode otežava poljoprivredu i uzgoj stoke, što dodatno smanjuje proizvodnju hrane i utiče na ekonomiju. Najpogođeniji su regioni Istočne Afrike (Somalija, Etiopija, Kenija), Sjeverne Afrike (dijelovi Sudana i Libije) i Zapadne Afrike (Niger, Mali), gdje su vodni resursi ograničeni i često nedovoljni za potrebe stanovništva.

Afrička djeca

Afrička scena sa ženama koje nose vodu

Istraži nedostatke i izazove u Africi i predloži mjere za poboljšanje uslova života.

Sistematski pregled djece u Africi

faktor koji ograničava mogućnost za bolji život. Mnoge porodice nemaju pristup osnovnom i srednjem obrazovanju, a žene i djeca su najviše pogođeni. Nedostatak obrazovanja otežava pristup zaposlenju, novim tehnologijama i mogućnostima za ekonomski napredak.

Ipak, uprkos ovim izazovima, Afrika danas razvija savremene obrazovne centre i univerzitete koji postaju prepoznatljivi i na svjetskom nivou. U gradu Najrobi, glavnom gradu Kenije, nalaze se brojne obrazovne i istraživačke ustanove koje doprinose razvoju nauke i obrazovanja na afričkom kontinentu.

Škola u Africi

Kao odgovor na ovaj problem, u Libiji je 1984. godine započet jedan od najvećih vodoopskrbnih projekata na svijetu – Velika umjetna rijeka (Great Man-Made River), koji je pokrenuo Muamer Gadafi. Ovim projektom podzemna voda iz pustinje Sahare prenosi se do gradova, naselja i poljoprivrednih površina. Do 2011. godine izgrađeno je više od 4.000 kilometara cjevovodne mreže, preko koje se obezbjeđivala gotovo polovina ukupne vode potrebne stanovništvu. Ovaj primjer pokazuje da i u područjima s ozbiljnim nedostatkom vode savremena tehnologija može značajno doprinijeti poboljšanju uslova života. Velika umjetna rijeka i dalje funkcioniše, ali ograničeno i nestabilno, te zavisi od održavanja i zaštite u pojedinim regijama.

Zdravstvena zaštita predstavlja još jedan ozbiljan problem. U mnogim regijama postoji nedostatak bolnica, ljekara i medicinskih sredstava, a veliki dio stanovništva nema pristup ni osnovnoj medicinskoj njezi. To dovodi do visoke smrtnosti, naročito među djecom, trudnicama i starijim osobama. Česte bolesti poput malarije, tuberkuloze, morbila i kolere, kao i širenje HIV virusa, dodatno ugrožavaju zdravstveno stanje i društvenu stabilnost.

Nizak nivo obrazovanja stanovništva još je jedan faktor koji ograničava mogućnost za bolji život. Mnoge porodice nemaju pristup osnovnom i srednjem obrazovanju, a žene i djeca su najviše pogođeni. Nedostatak obrazovanja otežava pristup zaposlenju, novim tehnologijama i mogućnostima za ekonomski napredak. U glavnom gradu Kenije nalazi se Univerzitet u Najrobiju (University of Nairobi), jedan od najpoznatijih i najmodernijih univerziteta u Istočnoj Africi. Osnovan je 1970. godine, a danas na njemu studiraju desetine hiljada studenata iz oblasti kao što su medicina, inženjerstvo, informatika i savremene tehnologije. Najrobi se često naziva „afričkom silikonskom savanom“ zbog brzog razvoja tehnoloških kompanija, istraživačkih centara i mladih inovatora. To pokazuje da obrazovanje i tehnologija sve više postaju pokretači razvoja afričkog kontinenta. U JAR, Univerzitet u Kejptaunu (University of Cape Town) spada među najuglednije univerzitete na kontinentu i ima značajan doprinos naučnim istraživanjima. U Egiptu, Univerzitet u Kairu (Cairo University) predstavlja jedan od najstarijih i najvažnijih obrazovnih centara u Africi.

Ovi primjeri pokazuju da se, iako se veliki dio stanovništva još uvijek suočava s nedostatkom obrazovanja, na kontinentu istovremeno razvijaju moderni univerziteti i centri znanja koji stvaraju nove mogućnosti za mlade generacije i doprinose dugoročnom razvoju Afrike.

Pored toga, ekonomski i socijalni problemi u Africi su ozbiljni. Visoka stopa nezaposlenosti znači da mnogi ljudi nemaju redovan izvor prihoda, što smanjuje životni standard i povećava siromaštvo. Neravnomjerna raspodjela bogatstva stvara velike razlike između bogatih i siromašnih, što utiče na društvenu stabilnost i podstiče sukobe. Mnogi ljudi su prisiljeni da se sele ili migriraju u potrazi za boljim uslovima života, stvarajući dodatni pritisak na susjedne regije i države.

Ipak, postoje naponi za poboljšanje životnih uslova. Uvode se programi za obezbjeđivanje čiste vode, unapređenje poljoprivrede i plodnosti zemljišta, izgradnju škola i bolnica, kao i međunarodna pomoć u borbi protiv bolesti i gladi. Ove aktivnosti su ključne za ostvarivanje dugoročnog razvoja, jačanje zajednica i poboljšanje kvaliteta života afričkog stanovništva.

Siromašno stanovništvo u Africi

Pored problema s glađu i nedostatkom vode, Afrika je kontinent s jednim od najbogatijih prirodnih bogatstava na svijetu i značajnom poljoprivrednom proizvodnjom – od manga i avokada do egzotičnih vrsta banana i papaje. Priroda sama po sebi daje plodno tlo, ali ono često ostaje neiskorišteno zbog slabe poljoprivredne infrastrukture, nedostatka vode za navodnjavanje i neravnomjerne raspodjele resursa. Ironično je da se kontinent s tako velikom prirodnom plodnošću istovremeno suočava s glađu, što pokazuje koliko su važni savremena tehnologija i pravedna raspodjela za poboljšanje života stanovništva.

ZAPAMTI

Afričko stanovništvo suočava se s ozbiljnim izazovima kao što su glad, nedostatak čiste vode, zdravstveni problemi, nizak nivo obrazovanja i ekonomska nestabilnost, koji otežavaju svakodnevni život i ograničavaju razvoj kontinenta. Najugroženije regije su Istočna Afrika, Sahelska zona te Sjeverna i Zapadna Afrika. Ipak, kroz projekte za obezbjeđivanje vode, unapređenje poljoprivrede, izgradnju škola i bolnica, kao i međunarodnu pomoć, ulažu se značajni naponi za poboljšanje životnih uslova i podsticanje dugoročnog razvoja.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji su glavni uzroci gladi u Africi?
2. Koji su glavni uzroci migracije stanovništva?
3. Objasni zašto su u nekim dijelovima Afrike zarazne bolesti češće.

Ključni
geografski
pojmovi:

Najveći
gradovi
Lagos
Kinšasa
Kairo
Aleksandrija
Johanesburg
Kazablanka

NAJVEĆI GRADOVI U AFRICI

Uporedna pitanja: Koji je najveći grad u Makedoniji? Koji je najveći grad u Evropi, a koji u Aziji? Kako znamo da je neki grad najveći?

Kinšasa, glavni grad Demokratske Republike Kongo, jedan je od najvećih frankofonih gradova na svijetu. Danas francuski jezik u Kinšasi govori više od milion ljudi. Francuski služi kao zajednički jezik među brojnim etničkim zajednicama u gradu i ima važnu ulogu u obrazovanju, administraciji i medijima.

Kinšasa je također živahan kulturni grad, poznat po muzici, plesu i savremenim umjetničkim pokretima. Smještena uz rijeku Kongo, predstavlja značajan trgovački i saobraćajni centar te jednu od najdinamičnijih metropola u Africi.

Afrika je kontinent s velikim i dinamičnim urbanim centrima koji odražavaju ekonomsku, kulturnu i historijsku raznolikost regije.

Lagos je jedan od najvećih gradova u Africi i najveći grad u Nigeriji, s oko 17–18 miliona stanovnika u urbanoj aglomeraciji (prema Ujedinjenim nacijama, 2024–2025). Grad se nalazi na jugozapadnoj obali Nigerije, uz Atlantski Okean. Predstavlja važan ekonomski i finansijski centar, s prometnom lukom i razvijenom trgovinom. Također je i kulturno središte, poznato po muzici, umjetnosti i festivalima koji privlače posjetioce iz cijelog kontinenta. Karakterišu ga velika gustina naseljenosti, moderni neboderi i snažna urbana energija koja prikazuje dinamiku savremene Afrike. *Pronađi ga na geografskoj karti!*

Grad Lagos

Kinšasa, glavni grad Demokratske Republike Kongo, nalazi se na lijevoj obali rijeke Kongo i predstavlja važan saobraćajni i trgovački centar Srednje Afrike. Grad je dom milionima stanovnika iz različitih etničkih grupa, kao što su Kongo, Teke, Luba, Mongo i druge bantu zajednice, što ga čini kulturno i jezički veoma raznolikim. Kinšasa spaja tradicionalnu afričku kulturu sa savremenim urbanim načinom života, a rijeka Kongo joj daje strateški značaj za trgovinu i povezivanje regije.

Zašto je važan saobraćajni centar?

Grad Kinšasa

Kairo, glavni grad Egipta, jedan je od najvećih gradova u Africi sa oko 23 miliona stanovnika. Nalazi se na sjeveroistoku kontinenta, uz rijeku Nil. Grad je dom raznolikom stanovništvu, pri čemu većinu čine Egipćani, a prisutne su i manjinske zajednice iz Sudana, Libije, Palestine i drugih regija. Kairo je ekonomski, kulturni i obrazovni centar Egipta, a ujedno i važna turistička destinacija zbog blizine piramida u Gizi i Sfinge, jednih od najvećih arhitektonskih čuda čovječanstva.

Grad obiluje historijskim spomenicima, muzejima i arhitektonskim znamenitostima koje svjedoče o bogatom kulturnom i historijskom naslijeđu Egipta. Kairo spaja drevnu historiju sa savremenom urbanom dinamikom i predstavlja medijski i politički centar zemlje. Osim toga, metropola privlači tradicionalne Egipćane i stanovnike modernog načina života, što je čini jedinstvenim mjestom za istraživanje historije i kulture Sjeverne Afrike.

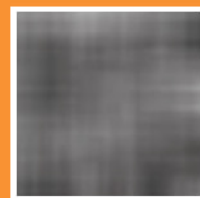
Aleksandrija, smještena na sjeveru Egipta uz Sredozemno more, važan je lučki, kulturni i turistički centar. Grad ima oko 5,3 miliona stanovnika i predstavlja spoj Egipćana, Arapa i drugih etničkih grupa, što ga čini kulturno i jezički raznolikom metropolom.

Aleksandrija ima bogato historijsko naslijeđe, od antičke Aleksandrije, jednog od najznačajnijih kulturnih i obrazovnih centara svijeta, do savremenih gradskih četvrti s muzejima, univerzitetima i bibliotekama. Najpoznatija je Biblioteka Aleksandrija (Bibliotheca Alexandrina), moderna institucija izgrađena na mjestu nekadašnje antičke biblioteke, koja čuva milione knjiga, arhiva i naučnih i kulturnih sadržaja dostupnih posjetiocima.

Antička Aleksandrijska biblioteka bila je jedan od najvećih naučnih i kulturnih centara Mediterana. Nalazila se u lučkom gradu Aleksandriji, strateški smještenom na obali Sredozemnog Mora, što je omogućavalo stalan priliv naučnika, trgovaca i putnika iz Evrope, Afrike i Azije. Zahvaljujući ovom povoljnom geografskom položaju, biblioteka je postala globalno središte znanja.

Prema historijskim izvorima, biblioteka je čuvala između 400.000 i 700.000 svitaka od papirusa koji su obuhvatali djela iz geografije, astronomije, medicine, filozofije i drugih nauka. U njoj su izrađivane prve geografske karte i mjeren obim Zemlje, kao i Eratostenov proračun veličine planete, koji predstavlja jedno od prvih naučnih saznanja i danas zadivljuje svojom tačnošću.

Zbog ogromne količine informacija i naučnih radova koje je sadržavala, biblioteka se često naziva „antički Google“, jer je predstavljala najvažniji centar za prikupljanje, sistematizaciju i proučavanje znanja tadašnjeg svijeta.

Kazablanka, Maroko

Kazablanka, smještena na sjeverozapadnoj obali Maroka uz Atlantski Okean, najveći je grad u zemlji sa oko 3,7 miliona stanovnika (2024) i površinom od 220 km². Grad je jedan od najvažnijih ekonomskih i industrijskih centara Maroka, poznat po velikoj luci, modernoj arhitekturi i razvijenom finansijskom sektoru. Iako je glavni grad Maroka Rabat, Kazablanka je središte poslovnih aktivnosti i centar modernog urbanog života.

Kazablanka spaja historijske spomenike, kulturne institucije i živopisna naselja sa savremenim gradskim pejzažom, što je čini značajnom destinacijom za turiste i poslovne ljude. Grad je poznat i po džamiji Hasan II, jednoj od najvećih džamija na svijetu, koja se nalazi uz more i svake godine privlači hiljade posjetilaca.

Johanesburg, Južnoafrička Republika

Johanesburg, najveći grad i industrijski centar JAR, predstavlja ekonomsko i kulturno središte zemlje. Sa oko 5,9 miliona stanovnika poznat je kao „grad zlata“ zbog bogatih nalazišta zlata u okolini, koja su krajem XIX vijeka doprinijela njegovom razvoju kao centra rudarstva i privrede. Grad nudi dinamično urbano okruženje s neboderima, trgovačkim centrima, umjetničkim galerijama i kulturnim institucijama.

Istovremeno, Johanesburg ima i veliki historijski značaj jer su se u njemu razvijali važni društveni i politički pokreti u borbi protiv aparthejda, što ga čini mjestom bogate historije i savremenog urbanog života.

ZAPAMTI

Veliki afrički gradovi – Lagos, Kinšasa, Kairo, Johanesburg, Aleksandrija i Kazablanka – predstavljaju snažne urbane centre koji odražavaju ekonomsku, kulturnu i historijsku raznolikost kontinenta. Oni se razvijaju zahvaljujući prirodno-geografskim uslovima kao što su rijeke, morske obale, rudna bogatstva i strateški položaj. Svaki grad ima svoju jedinstvenu ulogu: Lagos i Kinšasa rastu kao megagradovi s ogromnim brojem stanovnika, Kairo je historijsko i kulturno središte Sjeverne Afrike, Johanesburg je pokretač privrede i rudarstva, Aleksandrija je drevna i savremena obrazovna metropola, a Kazablanka moderan finansijski i industrijski centar.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji je najveći grad u Africi po broju stanovnika i u kojoj se državi nalazi?
2. Zašto se Johanesburg naziva „gradom zlata“ i kako je to utjecalo na razvoj grada?
3. Objasni zašto Kinšasa ima važnu ulogu kao saobraćajni i trgovački centar u Srednjoj Africi.

REGIONALNA PODJELA I TURISTIČKI CENTRI U AFRICI

Gdje se nalazi Maroko, a gdje Južnoafrička Republika? U kojem dijelu Afrike izvire rijeka Kongo? Koji grad u Africi bi želio/željela posjetiti?

Ključni
geografski
pojmovi:

Regija je geografski pojam kojim se označava dio prostora koji se izdvaja po zajedničkim prirodnim i društvenim karakteristikama. Afrika je podijeljena na nekoliko takvih regija: Sjevernu, Zapadnu, Istočnu, Centralnu i Južnu Afriku. Svaka od njih razlikuje se po klimi, reljefu, stanovništvu i načinu života – od pustinjskih područja Sahare, preko savana bogatih divljim životinjama, do tropskih kišnih šuma i visokoplaninskih područja. Osim po prirodnim obilježjima, regije se ističu i poznatim turističkim centrima, kao što su piramide u Gizi, safari-parkovi u Keniji i Tanzaniji, vodopadi Viktorija te ostrva Madagaskar i Mauricijus. Ova regionalna podjela pomaže da se bolje razumije ogromna raznolikost afričkog kontinenta.

Regije

Sjeverna

Afrika

Istočna

Afrika

Zapadna

Afrika

Južna Afrika

Centralna Afrika

Afrika je kontinent s velikim geografskim i kulturnim bogatstvom, koji je podijeljen na nekoliko glavnih regija, od kojih svaka ima svoje specifične prirodne osobine, klimu i stanovništvo.

Sjeverna Afrika prostire se duž sjevernog dijela kontinenta, uz Sredozemno More, i obuhvata dijelove najveće pustinje na svijetu – Sahare. Ova regija poznata je po svojoj suhoj unutrašnjosti i mediteranskoj klimi na obali.

Regija ima veliki historijski značaj, sa drevnim civilizacijama, piramidama, hramovima i gradovima koji privlače hiljade turista. Savremeni gradovi predstavljaju važne ekonomske i političke centre.

Država	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo (miliona)
Alžir	2 381 741	Alžir	46,7
Egipat	1 001 449	Kairo	118-120
Libija	1 759 541	Tripoli	7,2
Maroko	446 550	Rabat	38
Sudan	1 886 068	Kartum	48,1
Tunis	163 610	Tunis	12,7
Zapadna Sahara	266 000	El-Ajun	0,6

Mapa Sjeverne Afrike

Zapadna Afrika prostire se od Atlantskog Okeana do Centralne Afrike, s tropskom i savanskom klimom, brojnim rijekama i plodnim poljoprivrednim područjima.

Država	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo (miliona)
Nigerija	923 768	Abuja	223,8
Gana	238 533	Akra	34,1
Senegal	196 722	Dakar	18,1
Mali	1 240 192	Bamako	23,0
Niger	1 267 000	Nijamej	27,3
Benin	112 622	Porto Novo	14,2
Burkina Faso	272 967	Uagadugu	23,5
Liberija	111 369	Monrovia	5,5
Obala Slonovače	322 463	Jamukro	29,0
Gvineja	245 857	Konakri	14,3
Gvineja-Bisao	36 125	Bisao	2,1
Sijera Leone	71 740	Fritaun	9,0
Togo	56 785	Lome	9,3
Zelenortska Ostrva (Kabo Verde)	4 033	Praja	0,6
Gambija	11 295	Bandžul	2,8
Mauritanija	1 030 700	Nuakšot	4,9

Mapa Zapadne Afrike

Regija je gusto naseljena, s velikim gradovima poput **Lagosa**, te bogatom kulturom, tradicijom, muzikom, plesovima i festivalima.

Centralna Afrika nalazi se u središnjem dijelu kontinenta i dom je gustih tropskih kišnih šuma, velikih rijeka i jezera.

Država	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo (miliona)
Demokratska Republika Kongo	2 344 858	Kinšasa	105,0
Kamerun	475 442	Jaounde	29,3
Čad	1 284 000	N'Djamena	18,3
Angola	1 246 700	Luanda	37,0
Gabon	267 668	Librevil	2,4
Republika Kongo	342 000	Brazavil	6,0
Centralnoafrička Republika	622 984	Bangi	5,5
Ekvatorijalna Gvineja	28 051	Siudad de la Pas	1,9
Sao Tome i Principe	964	Sao Tome	0,2

Mapa Centralne Afrike

Istočna Afrika prostire se od Crvenog Mora na sjeveroistoku do Jezera Viktorija.

Država	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo (miliona)
Etiopija	1 104 300	Adis Abeba	129,0
Kenija	580 367	Najrobi	55,1
Tanzanija	945 087	Dodoma	67,4
Uganda	241 038	Kampala	48,6
Mozambik	801 590	Maputo	34,9
Madagaskar	587 295	Antananarivo	30,8
Malavi	118 484	Lilongve	20,9
Ruanda	26 338	Kigali	14,0
Burundi	27 834	Gitega	13,0
Eritreja	117 600	Asmara	3,7
Džibuti	23 200	Džibuti	1,2
Komori	2 235	Moroni	0,9
Sejšeli	455	Viktorija	0,1
Somalija	637 657	Mogadiš	18,0
Južni Sudan	619 745	Džuba	11,6
Zambija	752 612	Lusaka	21,9
Zimbabve	390 757	Harare	16,9

Mapa Istočne Afrike

Regija je poznata po svojim planinama, vulkanima, jezerima i nacionalnim parkovima s bogatim biljnim i životinjskim svijetom. Rijeke i jezera, poput Viktorijinog jezera i jezera Tanganjika, obezbjeđuju vodu i uslove za poljoprivredu, ribolov i saobraćaj. Istočna Afrika ima značajnu historijsku ulogu jer se na njenom području nalaze arheološka nalazišta koja svjedoče o prvim ljudskim civilizacijama. Savremeni gradovi predstavljaju važne ekonomske i kulturne centre.

Južna Afrika obuhvata najjužniji dio kontinenta i ističe se raznovrsnim prirodnim područjima, uključujući slikovite obale, planinske masive i prostrane unutrašnje ravnice.

Država	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo (miliona)
Južnoafrička Republika	1 221 037	Pretorija (izvršna), Cape Town (zakonodavna), Bloemfontein (sudska)	61,0
Bocvana	581 730	Gaborone	2,7
Namibija	825 615	Vindhuk	2,6
Lesoto	30 355	Maseru	2,3
Esvatini (Svazi)	17 364	Mbabane, Lobamba	1,2

Ova regija je ekonomski najrazvijenija u Africi, sa velikim gradovima, industrijskim centrima i razvijenom infrastrukturom.

Mapa Južne Afrike

TURISTIČKI CENTRI U AFRICI

Afrika je kontinent koji oduševljava svojom raznolikom prirodom, bogatom historijom i kulturnim naslijeđem, nudeći jedinstvene destinacije za turiste iz cijelog svijeta.

Egipat je najpoznatija turistička destinacija u Sjevernoj Africi zahvaljujući svojim antičkim spomenicima i historijskim lokalitetima. Glavni grad **Kairo** je metropola koja spaja savremeni urbani život i infrastrukturu sa starim bazarima, muzejima i historijskim znamenitostima. Ipak, najveću atrakciju predstavljaju piramide i Sfinga u Gizi, koje su širom svijeta poznate kao jedno od najvećih arhitektonskih čuda čovječanstva.

Pored njih, turisti mogu posjetiti **Dolinu kraljeva u Luksoru**, **Karnakski hram** i **Egipatski muzej**, koji pružaju uvid u drevnu egipatsku civilizaciju, njene običaje, religiju i umjetnost.

Istraži i saznaj koji je bio prvi faraon sahranjen u piramidama u Egiptu!

Piramide i Sfinga u Gizi

Tunis nalazi se na sjevernoj obali Afrike. Poznat je po spoju mediteranskih plaža i antičkih gradova. Glavni grad Tunis obiluje historijskim spomenicima iz rimskog, arapskog i berberskog perioda, a antički grad Kartagina nalazi se na UNESCO-voj listi svjetske kulturne baštine. Turisti ovdje mogu uživati u dobro očuvanim amfiteatrima, antičkim hramovima, bazarima i mediteranskom načinu života.

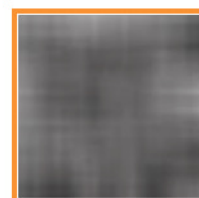
Saznaj zašto država i glavni grad imaju isto ime!

Tunis

Madagaskar je ostrvska država uz istočnu obalu Afrike. Poznata je po svojoj jedinstvenoj flori i fauni. Glavni grad Antananarivo je administrativni centar zemlje. Posebnu vrijednost predstavljaju nacionalni parkovi i rezervati koji omogućavaju posmatranje endemskih biljnih i životinjskih vrsta koje ne postoje nigdje drugo na svijetu. Plaže, koralni grebeni i tropske šume čine Madagaskar posebnom destinacijom za ekoturizam i avanturistička putovanja.

Madagaskarski rajski muhar (Terpsiphone mutata) je upečatljiva endemska ptica Madagaskara

Istraži u kojem nacionalnom parku na Madagaskaru živi ova ptica!

Zanzibar

Zanzibar je arhipelag na istočnoj obali Afrike. Oduševljava bijelim pješčanim plažama i historijskim gradom Stone Town, koji se nalazi na UNESCO-voj listi svjetske baštine. Glavni grad **Zanzibar Siti** odražava spoj arapskih i afričkih utjecaja kroz uske ulice, stare tvrđave, bazare i tradicionalnu muziku. Arhipelag je poznat i po uzgoju začina, pružajući turistima priliku da upoznaju autentičnu kulturu i gastronomiju.

Sejšelska Ostrva u Indijskom Okeanu poznata su po prirodnim ljepotama, bijelim pješčanim plažama, kristalno čistom moru i koralnim grebenima. Glavni grad **Viktorija**, na **ostrvu Mae**, administrativni je centar države. Ostrva su bogata tropskim rezervatima i endemskim biljnim i životinjskim vrstama. Sejšeli nude savršen spoj luksuznog turizma, ronjenja, ekoturizma i autentičnih doživljaja..

Mae, Sejšeli

Stoun Taun je historijsko jezgro Zanzibara i nalazi se na UNESCO-voj listi zbog svoje jedinstvene arhitekture koja spaja arapsku, indijsku, portugalsku, britansku i afričku tradiciju. Uske kaldrmisane i labirintske ulice vode do skrivenih trgova, dvorišta i starih tvrđava, dok kuće s rezbarenim drvenim vratima i fasadama svjedoče o bogatom kulturnom naslijeđu. Stoun Taun poznat je i po tradicionalnoj muzici, rukotvorinama, začinima i historijskoj ulozi u trgovini robljem, što ga čini nezaboravnom turističkom destinacijom.

ZAPAMTI

Afrika je kontinent bogat prirodnim ljepotama, kulturom i historijom, s pustinjama, savanama, planinama, rijekama i nacionalnim parkovima.

Kontinent obiluje starim gradovima i historijskim spomenicima koji odražavaju spoj drevne i savremene kulture. Glavne regije obuhvataju Sjevernu Afriku (Kairo, Tunis), Istočnu Afriku (Zanzibar, Najrobi, Dodoma), Južnu Afriku (Pretorija, Kejptaun), kao i ostrvske države u Indijskom Okeanu (Madagaskar – Antananarivo, Sejšeli – Viktorija). Ove destinacije nude jedinstvene prirodne pejzaže, kulturna iskustva i nezaboravne turističke avanture.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje države pripadaju Sjevernoj Africi i šta ovu regiju čini historijski značajnom?
2. Koji je najnaseljeniji grad u Africi i u kojoj se regiji nalazi?
3. Objasni koja regija ima najveću površinu, a koja je najrjeđe naseljena!

Ključni
geografski
pojam:

Egipat

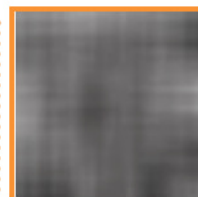
EGIPAT

Asocijacije: piramide, Giza, kamile, faraoni, Kleopatra, pustinja, Nil, kraljevi.

Egipat, poznat kao zemlja piramida, predstavlja jednu od najstarijih i najutjecajnijih civilizacija na svijetu. Njegove monumentalne piramide, veličanstveni hramovi i bogata historija otkrivaju kulturu koja je ostavila trajan trag u ljudskoj civilizaciji. Pored impresivnih građevina, Egipat je poznat i kao zemlja mačaka, životinja koje su u vrijeme starih Egipćana bile obožavane, smatrane svetima i usko povezane sa svakodnevnim životom.

Glavni grad: Kairo (Cairo)
Službeni jezik: Arapski
Državno uređenje: Republika
Valuta: Egipatska funta

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA

Egipat je država smještena u sjeveroistočnom dijelu Afrike i jedan je od najznačajnijih historijskih centara na kontinentu. Poseban je po tome što se dio njegove teritorije, **Sinajsko Poluostrvo**, nalazi u Aziji, pa je Egipat jedina afrička država koja se prostire na dva kontinenta – Afriku i Aziju.

Egipat na sjeveru izlazi na Sredozemno More, na istoku graniči s Crvenim Morem, Palestinom i Izraelom, na zapadu s **Libijom**, a na jugu sa Sudanom. Ukupna površina Egipta iznosi oko 1.001.450 km², pri čemu najveći dio teritorije zauzimaju pustinje, posebno Zapadna pustinja (dio Sahare) na zapadu, Istočna pustinja i Sinajski poluotok na istoku.

RAZUĐENOST OBALE

Razuđenost obale Obala Egipta proteže se duž Sredozemnog i Crvenog Mora. Sjeverni dio karakterišu pješčane plaže i plitki zalivi, dok je istočna obala poznata po koralnim grebenima i čistom moru, što je čini važnom turističkom destinacijom. Na istoku se nalazi **Suecki kanal**, koji ima veliki strateški i ekonomski značaj jer povezuje Sredozemno i Crveno More i predstavlja jednu od najvažnijih međunarodnih pomorskih ruta za trgovinu.

El Guna,
Crveno
more

RELJEF

Reljef Egipta je pretežno ravničarski, a oko 90 % teritorije prekriveno je pustinjama. Zemlja se dijeli na dvije glavne pustinje: Zapadnu i Istočnu pustinju. Zapadnu pustinju karakterišu kamenite visoravni, pješčane dine i depresije. Istočna pustinja prostire se od rijeke Nil do Crvenog mora, a odlikuju je kamenite visoravni, doline i planinski masivi duž obale Crvenog mora. Sinajski poluotok je pretežno planinska i kamenita regija, s najvišim vrhom Gebel Katarina (2.642 m), koji predstavlja najvišu tačku reljefa u zemlji.

KLIMA

Egipat ima pretežno pustinjsku klimu, koju karakterišu veoma visoke temperature tokom ljetnih mjeseci i vrlo malo padavina. U većem dijelu zemlje vlada suha i pustinjska (aridna) klima, s velikim razlikama između dnevnih i noćnih temperatura. Zime su blage, a padavine su rijetke i uglavnom se javljaju u sjevernim krajevima. Na sjeveru zemlje, uz obalu Sredozemnog Mora, prisutna je mediteranska klima sa umjerenijim temperaturama, većom vlažnošću i češćim padavinama, naročito tokom zime. Na klimu Egipta utiču geografska širina, blizina mora, reljef i dominantni vjetrovi, zbog čega postoje velike razlike između sušnih pustinjskih područja na jugu i u unutrašnjosti te umjerenijih i vlažnijih predjela na sjeveru.

HIDROGRAFIJA

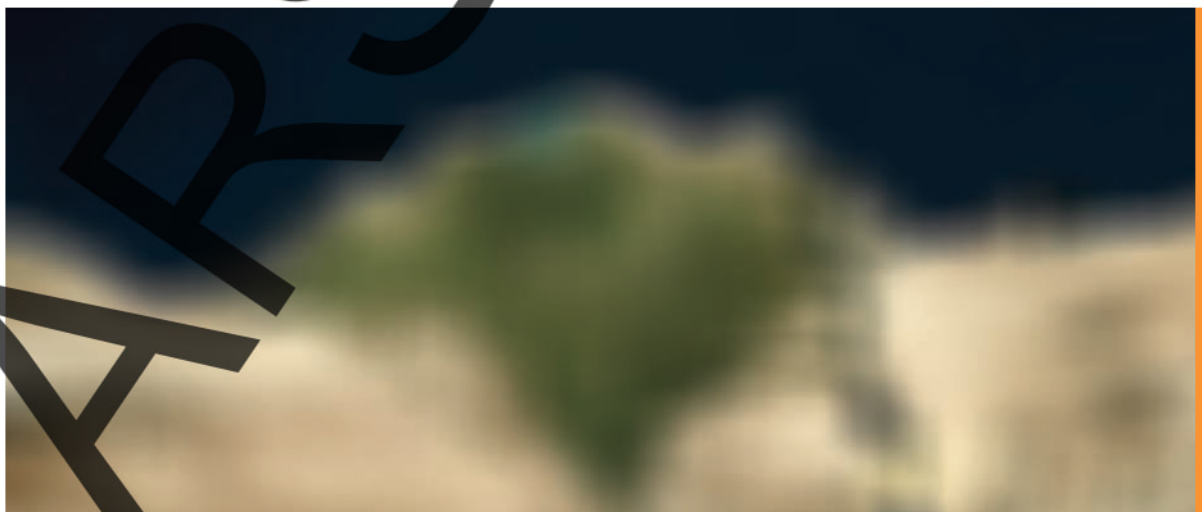
Rijeka Nil predstavlja glavnu vodenu arteriju Egipta i ima ključni značaj za poljoprivredu, saobraćaj i snabdijevanje vodom. Dolina i delta Nila izuzetno su plodne i gusto naseljene, a brojni kanali i sistemi za navodnjavanje obezbjeđuju vodu za poljoprivrednu proizvodnju. Pored Nila, Egipat ima i nekoliko oaza te rijetke prirodne vodotokove u pustinjskim područjima, koji obezbjeđuju vodu za lokalno stanovništvo.

Planina Katarina, Sinajsko poluostrvo

Istočna pustinja u Egiptu

Delta Nila

Suecki kanal, koji povezuje Sredozemno more s Crvenim morem, predstavlja jedan od najznačajnijih međunarodnih trgovačkih puteva, omogućavajući brzu pomorsku komunikaciju između Evrope i Azije. Pored ekonomskog i saobraćajnog značaja, hidrogeografska mreža Egipta ima važnu ulogu u razvoju turizma, posebno duž rijeke Nil i u okolnim oazama.

Beduini

Dolina kraljeva u Luksoru

Grad Aleksandrija

STANOVNIŠTVO

Egipat ima oko 119–120 miliona stanovnika. Najveća gustina naseljenosti je u dolini i delti rijeke Nil, gdje živi najveći dio stanovništva. Tu se razvija intenzivna poljoprivreda, a dio stanovništva bavi se i ribolovom. Većina stanovništva pripada arapskoj etničkoj grupi, dok među manjinskim zajednicama postoje koptski kršćani, Beduini na Sinaju i nomadske beduinske zajednice u pustinjskim područjima. Stanovništvo je relativno mlado, s visokim udjelom osoba mlađih od 25 godina. Službeni jezik je arapski, a dominantna religija Islam, uz prisustvo manjih kršćanskih zajednica, prvenstveno Kopta.

NAJVEĆI GRADOVI I TURISTIČKA MJESTA

Glavni grad i najveći urbani centar Egipta je Kairo (politički, administrativni i kulturni centar), a značajni gradovi su i Aleksandrija (historijski i lučki grad), kao i Giza, Luksor, Asuan i Suec. Ovi gradovi nisu samo ekonomski i kulturni centri, već predstavljaju i važne turističke destinacije zahvaljujući bogatom kulturnom i historijskom naslijeđu zemlje.

Egipat je svjetski poznata turistička destinacija zbog svoje jedinstvene arhitekture, drevnih spomenika i prirodnih ljepota.

Među najpoznatijim znamenitostima su piramide u Gizi, Sfinga, Dolina kraljeva u Luksoru, Karnakski hramovi i manastiri na Sinajskom Poluostrvu. Pored kulturno-historijskog naslijeđa, turiste privlače i prirodne ljepote, poput saharskih pustinja, jezera Naser i oaza. Značajni su i krstarenja rijekom Nil te ronjenje uz koralne grebene Crvenog Mora, koji pružaju spoj kulturnog, rekreativnog i ekoturizma.

Istraži koralne grebene Crvenog Mora!

Ronjenje u Crvenom Moru

DRŽAVNO UREĐENJE

Egipat je po državnom uređenju republika, sa ustavnim sistemom i zakonodavnim parlamentom. Političke i administrativne funkcije koncentrisane su u glavnom gradu Kairu, koji predstavlja centar državne vlasti i uprave.

PRIRODNI RESURSI

Egipat raspolaže značajnim prirodnim bogatstvima, među kojima su najvažniji nafta, prirodni gas, fosfati, željezna ruda, zlato i druge mineralne sirovine koje imaju važnu ulogu u ekonomiji zemlje. Poseban prirodni potencijal predstavlja rijeka Nil, koja je ključni resurs za snabdijevanje vodom, poljoprivredu i privredni razvoj. Plodno zemljište u dolini i delti Nila omogućava intenzivnu proizvodnju žitarica, voća i povrća, što čini osnovu ishrane stanovništva i razvoja nacionalne poljoprivredne ekonomije.

U Egiptu postoji takozvana „rijeka krokodila“, koja se nalazi u oazi Fajum. Na tom području mogu se pronaći rijetke vrste krokodila, kao i pustinjski flamingosi.

ZAPAMTI

Egipat se nalazi u sjeveroistočnom dijelu Afrike, a dio njegove teritorije, Sinaj, nalazi se u Aziji, što ga čini jedinom afričkom državom koja se prostire na dva kontinenta. Reljef je uglavnom ravničarski, s pustinjama na zapadu i istoku, dok je Sinaj planinsko područje s najvišim vrhom Katarina (2.642 m).

Rijeka Nil predstavlja ključni prirodni resurs za vodosnabdijevanje, poljoprivredu i život stanovništva, a dolina i delta Nila su gusto naseljene i veoma plodne.

Najznačajniji gradovi su Kairo, Aleksandrija, Giza i Luksor, dok među najpoznatije turističke atrakcije spadaju piramide u Gizi, Sfinga, Dolina kraljeva u Luksoru i koralni grebeni Crvenog Mora.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji je glavni grad Egipta i koje su njegove uloge?
2. Zašto se rijeka Nil smatra ključnim prirodnim resursom za Egipat?
3. Objasni zašto je Egipat država na dva kontinenta!

JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA (JAR)

Ključni
geografski
pojmovi:

Državno
uređenje
Prirodni
resursi

Gdje se nalazi Rt Dobre nade? Koja je najjužnija tačka Afrike? Gdje se ona nalazi?

Nelson Mandela bio je jedan od najznačajnijih svjetskih lidera, koji je Južnoafričku Republiku pretvorio u simbol borbe za slobodu i jednakost. Nakon dugih godina provedenih u zatvoru, postao je prvi demokratski izabrani predsjednik Južnoafričke Republike i vodio zemlju ka pomirenju među različitim narodima. Danas, njegovo ime je prepoznatljivo kao simbol mira, pravde i ljudskog dostojanstva.

Istraži više o njegovom životu!

Glavni gradovi:

Pretorija (administrativni)
Kejptaun (zakonodavni)
Blumfontejn (sudski).

Službeni jezici:

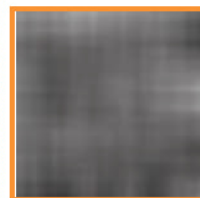
12 službenih jezika, među kojima su engleski, afrički i zulu.

Državno uređenje:

Parlamentarna republika

Valuta:

Rand

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA

Južnoafrička Republika (JAR) nalazi se na južnom dijelu afričkog kontinenta, poznata je po svojoj prirodi, bogatstvu minerala i važnoj kulturnog naslijeđa. Graniči s **Namibijom** na sjeverozapadu, **Bocvanom** na sjeveru, **Zimbabveom** i **Mozambikom** na sjeveroistoku, kao i s **Esvatinijem** na istoku, dok **Lesoto** predstavlja enklavu unutar JAR-a. Na jugozapadu i jugoistoku izlazi na **Atlantski** i **Indijski Okean**. Površina JAR iznosi oko 1.221.000 km², što je svrstava među veće afričke države i određuje njen strateško geografski položaj.

RAZUĐENOST OBALE

Južnoafrička Republika ima dugu obalu koja izlazi na Atlantski Okean na zapadu i Indijski Okean na istoku. Obale se odlikuju pješčanim plažama, stjenovitim dijelovima i zalivima. Na jugozapadnoj obali nalaze se zalivi Saldanja Bej i Fals Bej. Na istočnoj obali važna su pristaništa Durban i Ist London. U blizini Kejptauna nalazi se Kejpski Poluostrv s Planinom Tejbl i ostrvom Roben, značajnim za turizam i historiju. Južno od Kejptauna nalazi se Rt dobre nade, koji je važna geografska tačka. Prvi evropski moreplovac koji ga je dosegao bio je Bartolomeo Dias 1488. godine.

Koji je istraživač otkrio Rt Dobre Nade?

RELJEF JUŽNOAFRIČKE REPUBLIKE

Južnoafrička Republika ima veoma raznolik reljef, koji čine planine, visoravni, nizije i pustinski predjeli. Najviši planinski lanac su **Drakenske Planine**, koje se protežu duž istočnog dijela zemlje i dostižu visine veće od 3.000 metara. U jugoistočnom dijelu nalaze se **Kejpske Planine**. Glavna reljefna cjelina je Južnoafrička visoravan, koja zauzima najveći dio unutrašnjosti zemlje i pogodna je za poljoprivredu. U njenom sjeveroistočnom dijelu nalazi se oblast Bušveld, poznata po bogatim nalazištima platine, hroma, vanadija i drugih minerala. Nizije se prostiru uglavnom uz tijesni obalni pojas JAR-e, dok se na zapadu nalazi nizija rijeke Oranje. Na jugozapadu nalazi se dio pustinje Kalahari.

KLIMA

Južnoafrička Republika nalazi se u južnom umjerenom pojasu, a njena klima je pod utjecajem Atlantskog i Indijskog okeana, kao i morskih struja. Hladna Benguelska struja duž zapadne obale smanjuje isparavanje i količinu vodene pare u zraku, zbog čega su padavine oskudne. S druge strane, topla Agulska struja duž istočne obale doprinosi višim temperaturama i većoj količini padavina. Drakenske planine predstavljaju prirodnu prepreku za vlažne zračne mase s Indijskog okeana, pa istočni dijelovi zemlje dobijaju znatno više padavina od zapadnih i unutrašnjih oblasti.

U Južnoafričkoj Republici zastupljeno je više klimatskih tipova. U sjeverozapadnim i zapadnim dijelovima preovladava polupustinjska klima, u centralnim dijelovima stepska klima, u jugozapadnom dijelu oko Kejptauna sredozemna klima, na jugoistočnoj obali umjereno vlažna klima, a u sjeveroistočnim dijelovima suptropska klima.

Prosječna godišnja količina padavina za cijelu državu iznosi oko 465 mm, ali je njihov raspored veoma neujednačen. U najsušnijim sjeverozapadnim oblastima padne manje od 200 mm padavina godišnje, dok istočni dijelovi dobijaju znatno više padavina. Temperature variraju od vrijednosti ispod 0 °C na najvišim dijelovima Drakenskih planina tokom zime do iznad 40 °C u najtoplijim unutrašnjim oblastima tokom ljeta.

HIDROGRAFIJA

Južnoafrička Republika (JAR) ima razvijenu, ali neravnomjerno raspoređenu hidrografsku mrežu, koja u velikoj mjeri zavisi od reljefa i klimatskih uslova. Veći dio zemlje nalazi se u polusušnim do sušnim klimatskim područjima, zbog čega mnoge rijeke imaju sezonski režim.

Rijeka Oranje (Orange River) najduža je rijeka u JAR i jedna od najvažnijih vodenih arterija južne Afrike. Izvire u Drakenskim planinama u Lesotu, gdje je poznata pod imenom Senkajo (Senqu). Teče oko 2.200 km kroz unutrašnjost JAR, zatim dijelom čini granicu s Namibijom i na kraju se ulijeva u Atlantski Okean. Iako je duga rijeka, Oranje ima relativno mali vodostaj jer protiče kroz suhe oblasti. Zbog toga ima veliki značaj za poljoprivredu, vodosnabdijevanje i proizvodnju električne energije. Na njoj su izgrađene značajni hidroenergetski i odvodni sistemi, među kojima su najpoznatije Garjep (Gariep) i Vander Kloof (Vanderkloof) brane.

Drakenske planine

Istraži odakle potiče Benguelska morska struja!

Istraži zašto se ova rijeka zove Oranje (Orange River)!

Rijeka Oranje

Rijeka Limpopo druga je najduža rijeka i veoma je važna za region. Ona teče u luku oko sjevernog dijela JAR-a i čini dijelove granice s Bocvana i Zimbabve. Protiče kroz tropske i polusušne predjele, zbog čega ima izrazito sezonski tok, s velikim razlikama između kišnog i sušnog perioda. Limpopo predstavlja značajan izvor vode za poljoprivredu, stočarstvo i stanovništvo, ali je često podložna poplavama u periodima intenzivnih kiša.

JAR nema izrazito velika prirodna jezera, ali ima oko 5.000 vještačkih akumulacija, izgrađenih za vodosnabdijevanje, hidroenergiju i navodnjavanje.

Hidrografija ima veliki značaj za JAR jer je zemlja klimatski zavisna od svakog izvora vode. Vodni sistemi omogućavaju razvoj poljoprivrede, urbanizacije, industrije i proizvodnje električne energije, a ujedno predstavljaju ključni faktor ekonomskog i socijalnog razvoja države.

STANOVNIŠTVO

JAR ima oko 65 miliona stanovnika i jedna je od etnički najraznovrsnijih država na svijetu. Najveću grupu čine afrički narodi (oko 80%), među kojima su najzastupljeniji: Zulu – najbrojniji narod koji uglavnom živi u Kvazulu-Natal, u ruralnim i urbanim sredinama; zatim Kosa (Xhosa) u Istočnom i Zapadnom Kejpu, sa snažnim prisustvom i u Kejptaun; te Soto i Cvana, koji su rasprostranjeni na unutrašnjim visoravnima, posebno u Johannesburg i Pretorija, gdje uglavnom žive u urbanim centrima.

Od bijelog stanovništva najznačajniji su **Afrikaneri (Buri)** holandskog porijekla. Oni danas uglavnom žive u urbanim centrima kao što su Pretorija i Johannesburg. **Anglo-Južnoafrikanci** britanskog su porijekla i najviše su prisutni u Kejptaunu, Durban i Johannesburgu.

Značajna je i indijska zajednica, koja je najviše koncentrisana u Durbanu.

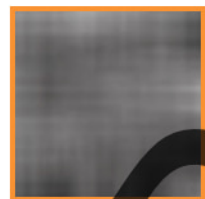
U većim gradovima ima i brojnih doseljenika iz susjednih afričkih država, koje privlače ekonomske mogućnosti.

Pleme Zulu – tradicionalni ples

NAJVEĆI GRADOVI I TURISTIČKI CENTRI

Južnoafrička Republika ima nekoliko važnih urbanih centara koji oblikuju njenu ekonomiju i kulturu. **Johannesburg** je najveći grad i glavni ekonomski i finansijski centar zemlje. **Pretorija** služi kao administrativni glavni grad, poznat po vladinim institucijama i diplomatskim misijama. **Kejptaun** je zakonodavni glavni grad i jedan od najposjećenijih turističkih gradova, prepoznatljiv po planini Tejbl. **Durban** je veliki primorski grad sa značajnom lukom i toplom klimom, dok je **Blumfontein** sudski glavni grad i važan obrazovni centar.

Južnoafrička Republika poznata je po prirodnim i kulturnim atrakcijama. Među najznačajnijim turističkim mjestima su **Nacionalni park Kruger**, poznat po „velikoj petorci“, planina **Tejbl** u Kejptaun, poznate plaže na Durbanu, kao i impresivne **Drakenske Planine**. Iz kulturno-historijskih lokaliteta izdvaja se **ostrvo Roben** i muzeji u Johannesburgu, koji svjedoče o bogatoj i kompleksnoj prošlosti zemlje.

Istraži zašto
JAR ima tri
glavna grada!

PRIRODNI RESURSI

Južnoafrička Republika jedna je od najbogatijih zemalja u Africi po prirodnim resursima i ima veoma važnu ulogu u ekonomiji kontinenta. Zemlja je svjetski lider u proizvodnji **platine i zlata**, a značajne su i rezerve **dijamanata, željezne rude, uglja, uranija i hroma**.

Različiti dijelovi zemlje imaju plodno zemljište pogodno za poljoprivredu. Unutrašnje visoravni pogodne su za uzgoj žitarica poput pšenice i kukuruza, kao i za industrijske kulture, dok su obalna područja idealna za proizvodnju voća, grožđa i proizvodnju vina, posebno u **Zapadnom i Istočnom Kejpu**.

JAR je jedinstvena po tome što se njena ekonomija temelji na rudarstvu i turizmu. Rudarstvo učestvuje s oko 8 % u BDP-u zemlje i obuhvata više od polovine ukupnog izvoza države, a prirodni rezervati i nacionalni parkovi, kao što je Nacionalni park Kruger, privlače turiste iz cijelog svijeta, stvarajući značajne prihode.

Vinova loza u Južnoafričkoj Republici

Istraži koliko rudnika dijamanata ima u Južnoafričkoj Republici!

Nacionalni park Kruger potječe iz rezervata Sabie, osnovanog 1898. godine, a kao Nacionalni park Kruger službeno je osnovan 1926. godine. Park je poznat kao dom pet najveličanstvenijih žitelja afričke savane: lava, leoparda, slona, nosoroga i bivola. Pored njih, u parku živi više od 500 vrsta ptica, 147 vrsta sisara i preko 110 vrsta reptila. Zahvaljujući raznovrsnim ekosistemima, od gustih šuma do suvih savana, Kruger omogućava bogati biodiverzitet, a posjetiocima da dožive prirodu takoreći netaknutu, mrežm staza i safari rutama, dok su neki dijelovi dostupni samo sa vodičima što doprinosi autentičnom doživljaju divljine.

ZAPAMTI

Južnoafrička Republika nalazi se na jugu Afrike, između Atlantskog i Indijskog Okeana, i graniči s Namibijom, Bocvanom, Zimbabveom, Mozambikom, Esvatinijem i Lesotom. Zemlju karakteriše divan i raznovrstan reljef – visoke planine, prostrane visoravni i zelene nizije.

Klima je također raznolika: mediteranska na jugozapadu, suptropska na istoku i polupustinjska na sjeverozapadu, što stvara unikatne prirodne pejzaže.

Razučena obala nudi prekrasne plaže, a gusto naseljeni su veliki gradovi kao što su Johannesburg, Kejptaun i Durban.

JAR je poznata je po svojim nacionalnim parkovima, bogatoj flori i fauni te brojnim turističkim destinacijama koje privlače ljude iz cijelog svijeta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Na kojim okeanima izlaze obale Južnoafričke Republike?
2. Opiši kako različiti klimatski pojasevi utiču na floru, faunu i poljoprivredu u JAR-ci.
3. Objasni kako hidrografija, nacionalni parkovi i mineralni resursi podržavaju razvoj privrede i turizma u JAR!

GEOGRAFIJA AMERIKE

Amerika je jedan od najvećih i najraznovrsnijih kontinenata na Zemlji. Kontinent se sastoji od Sjeverne i Južne Amerike i odlikuje se izuzetno raznolikim reljefom, visokim planinskim lancima kao što su Kordiljeri i Andi, prostranim ravnicama, tropskim kišnim šumama poput Amazonske prašume, pustinjama i dugim obalama. Amerika raspolaže bogatom hidrografskom mrežom, koju čine velike rijeke Misisipi, Amazon i Orinoko, kao i brojna jezera. Kontinent je bogat prirodnim resursima, među kojima se ističu nafta, prirodni gas, rude, šume i poljoprivredni proizvodi. Stanovništvo je etnički i kulturno veoma raznoliko, a veliki gradovi kao što su Njujork, Sao Paulo i Meksiko Siti predstavljaju značajne ekonomske, kulturne i političke centre. Iako pojedine regije imaju visok nivo razvoja, Amerika se suočava i s izazovima kao što su socijalne nejednakosti, migracije i ekološki problemi, koji utiču na održivi razvoj kontinenta.

SADRŽAJ

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AMERIKE

Amerika – podjela na Sjevernu i Južnu Ameriku

Prirodno-geografske karakteristike Sjeverne Amerike

Razuđenost obale Sjeverne Amerike

Reljef Sjeverne Amerike

Klima Sjeverne Amerike

Rijeke Sjeverne Amerike

Jezera Sjeverne Amerike

Prirodna bogatstva Sjeverne Amerike i njihova geografska raspodjela

Prirodno-geografske karakteristike Južne Amerike

Položaj i razuđenost obale Južne Amerike

Reljef Južne Amerike

Klima u Južnoj Americi

Rijeke Južne Amerike

Jezera u Južnoj Americi

Prirodna bogatstva Južne Amerike i njihova geografska raspoređenost

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SJEVERNE I JUŽNE AMERIKE

Stanovništvo Amerike: raspored, gustina i prirodni priraštaj

Narodi, jezici i religije u Americi

Regionalna podjela Amerike: Sjeverna, Srednja i Južna Amerika

Urbanizacija u Americi: razvoj velikih gradova

Turistički centri Sjeverne i Južne Amerike

Sjedinjene Američke Države (SAD)

Kanada

Brazil

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AMERIKE

AMERIKA – PODJELA NA SJEVERNU I JUŽNU AMERIKU

Ključni
geografski
pojmovi:

Amerika

Sjeverna

Amerika

Južna

Amerika

Geografski
položaj

Panamski kanal

Srednja Amerika

(veza između
kontinenata)

Razućenost
obale

Okeani:

Atlantski

Tiži

Sjeverni

Ledeni Okean

Pogledaj kartu Amerike. Na njoj pokažite gdje se nalazi Sjeverna, a gdje Južna Amerika i pokušajte odrediti liniju koja ih razdvaja. Da li je Amerika jedan ili više kontinenata i po čemu mislite da se razlikuju ova dva dijela?

Zamislí da stojiš na najužem dijelu Panamskog Kanala. Ako napraviš korak ulijevo, nalazit ćeš se u Sjevernoj Americi. Ako napraviš korak udesno, bit ćeš u Južnoj Americi. Rijetko se gdje na Zemlji može vidjeti tako jasna simbolična fizička granica koja spaja, ali i razdvaja dva velika kontinenta. Amerika je poznata po ogromnim prostranstvima, impresivnim planinama, najdubljim kanjonima, najbogatijim rijekama i unikatnim narodima i kulturama. Da bi je bolje upoznao/la, potrebno je najprije razumjeti kako je podijeljena i gdje se prostiru njeni kontinenti.

Amerika predstavlja jedno od najvećih kopnenih područja na našoj planeti i zauzima veliki dio zapadne hemisfere. Iako se u svakodnevnom govoru često koristi kao jedinstven pojam „Amerika“, ona obuhvata **dva velika i jasno izdvojena kontinenta**:

- **Sjevernu Ameriku**, koja se prostire prema arktičkim područjima i obuhvata brojna ostrva, poluostrva i raznovrsne prirodne regije.
- **Južnu Ameriku**, kontinent prepoznatljiv po tropskim prašumama, visokim Andima i bogatstvu biljnih i životinjskih vrsti.

Sjeverna i Južna Amerika povezane su uskim kopnenim pojasom poznatim kao **Srednja Amerika**, koji predstavlja vezu između ova dva kontinenta. Srednja Amerika obuhvata niz država i ostrovnih grupa te ima značajnu ulogu u historiji, kulturi i saobraćajnom povezivanju američkog kontinenta.

Zahvaljujući ovakvom geografskom položaju, Amerika je kontinent koji ujedinjuje velike prirodne kontraste, od hladnih arktičkih krajeva na sjeveru, preko tropskih šuma u ekvatorijalnom pojasu, do hladnijih područja na južnim oblastima. Različitosti između Sjeverne i Južne Amerike vidljive su u reljefu, klimi, hidrografiji, stanovništvu i kulturi. Upravo zbog toga Amerika predstavlja jedno od najzanimljivijih područja za proučavanje u geografiji.

Sjeverna Amerika

Južna Amerika

Srednja Amerika

Geografski položaj Amerike

Ako bi putovao od najsjevernije tačke Sjeverne Amerike do najjužnije tačke Južne Amerike, prešao bi više od 15.000 km. To je udaljenost veća od puta od Skoplja do Tokija i nazad!

GEOGRAFSKI POLOŽAJ AMERIKE

Američko kopno prostire se od arktičkih područja na krajnjem sjeveru pa sve do hladnih i vjetrovitih predjela Južne Amerike, blizu Antarktika. Sa zapada je okruženo Tihim Okeanom, a sa istoka Atlantskim Okeanom. Ovakav položaj omogućava Americi veliku raznolikost klimatskih pojaseva i prirodnih sistema.

Zašto ljudi često koriste naziv „Amerika“ i za države i za kontinente?

Sjeverna Amerika prostire se na sjeveru do Arktika, na jugu do granice Kolumbije s Panamom, na istoku do Atlantskog okeana, a na zapadu do Tihog okeana.

Najsjevernija tačka je **Kejp Kolumbija** na kanadskom ostrvu **Elsmir**, koje se nalazi vrlo blizu Sjevernog pola.

Najjužnija tačka kopna je **Punta Marijato** u Panami.

Najistočnija tačka je **Kejp Sent Čarls** u kanadskoj pokrajini **Njufaundlend i Labrador**.

Najzapadnija tačka je **Kejp Prins od Velsa na Aljasci**, koji se nalazi vrlo blizu Azije preko Beringovog Moreuza.

Unutar ovih granica Sjeverna Amerika zauzima površinu od oko **24 miliona km²**, što je čini trećim najvećim kontinentom na svijetu, poslije Azije i Afrike. Njena velika površina omogućava veliku prirodnu raznolikost – od ledenih područja na sjeveru do toplih tropskih predjela i pustinja na jugu.

Južna Amerika počinje južno od granice Kolumbije s Panamom, koja predstavlja uslovnu granicu između Sjeverne i Južne Amerike, prostire se do najjužnijih dijelova kontinenta, završavajući kod Ognjene zemlje, koja se nalazi između Atlantskog i Tihog Okeana.

Prava veličina kontinenta najbolje se vidi kroz njegove krajnje tačke.

Nacrtaj jednostavnu šemu koja prikazuje podjelu kontinenta Amerika na Sjevernu Ameriku, Srednju Ameriku i Južnu Ameriku.

1. Napravi tabelu sa dvije kolone: Sjeverna Amerika i Južna Amerika! U svaku kolonu upiši po tri karakteristike koje ih razlikuju.
2. Istraži i napiši kratak opis (5–6 rečenica) o Panamskom kanalu i njegovom značaju za svjetsku saobraćajnu mrežu!

Najjužnija tačka je **Kejp Frouard** u Čileu.

Najistočnija tačka je **Ponta do Sejšas** u Brazilu.

Najzapadnija tačka je **Punta Parinjas** u Peru, na obali Tihog Okeana.

Unutar ovih granica Južna Amerika zauzima površinu od oko 18 miliona km², što je čini četvrtim najvećim kontinentom na svijetu.

Iako je manja od Sjeverne Amerike, Južna Amerika ima veliku prirodnu raznolikost:

- visoke planine Ande
- ogromnu Amazonsku prašumu
- pustinju Atakama
- rijeku Amazon i jezero Titikaka

Ove prirodne suprotnosti čine Južnu Ameriku jednim od najraznovrsnijih prirodnih prostora na Zemlji.

KULTURNA PODJELA

Pored geografske podjele na Sjevernu i Južnu Ameriku, postoji i kulturna podjela na **Angloameriku** i **Latinsku Ameriku**.

U Angloameriku spadaju Sjedinjene Američke Države (SAD) i Kanada. Ove države karakterišu upotreba engleskog jezika, razvijena industrija i snažna ekonomija.

Latinska Amerika obuhvata države Srednje i Južne Amerike, kao i dijelove Karipske regije. U njoj dominiraju španski i portugalski jezik. Regija se odlikuje bogatom kulturom, historijskim kolonijalnim naslijeđem te velikom prirodnim i demografskom raznolikošću.

Geografska podjela prikazuje fizičku strukturu Amerike, dok kulturna podjela pomaže u razumijevanju historijskih i društvenih razlika među narodima. Zajedno pružaju cjelovitu sliku kontinenata Sjeverne i Južne Amerike.

ZAPAMTI

Amerika se dijeli na Sjevernu i Južnu Ameriku, a njihova granica nalazi se kod panamskog prevlaka, koja povezuje oba dijela. Sjeverna i Južna Amerika razlikuju se po prirodnim obilježjima, klimi i stanovništvu.

Pitanja za provjeru znanja

1. Od koja dva kontinenta se sastoji Amerika?
2. Koji okeani okružuju Ameriku?
3. Zašto geografski položaj utiče na klimu u Americi?
4. Koje države se najčešće uključuju u Sjevernu Ameriku prema kulturnoj podjeli i koje zajedničke karakteristike imaju?
5. Zašto se države u Srednjoj i Južnoj Americi grupiraju pod terminom „Latinska Amerika“ i koji se jezici najviše govore u ovom regionu?

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SJEVERNE AMERIKE

RAZUĐENOST OBALE SJEVERNE AMERIKE

Pogledajte kartu Sjeverne Amerike. Uočite kako izgleda njena obala i recite da li je ravna ili razuđena. Navedite primjere zaliva, poluostrva ili ostrva i razmislite da li su sve obale iste.

Ako putuješ brodom duž obala Sjeverne Amerike, primijetit ćeš ogromna ostrva okružena ledom, duboke zalive koji se uvlače u kopno, tople karipske vode pune ostrvskih grupa i uske prolaze koji povezuju cijele okeane. Nijedan drugi kontinent nema tako raznoliku i upečatljivu razuđenost obale kao Sjeverna Amerika. Ona nije samo oblikovala izgled kontinenta, već utiče i na klimu, životinjski svijet, privredu i kretanje stanovništva.

Grenland, najveće ostrvo na svijetu, i ogromni Kanadski Arktički Arhipelag stvaraju obalu ispresijecanu brojnim zalivima i kanalima. Ovakva složena obala rezultat je dugotrajnog procesa zaleđavanja koji je oblikovao kontinent.

Razuđenost obale opisuje koliko je neka obala složena, odnosno da li ima ostrva, poluostrva, duboke zalive i uske morske moreuze. Što je obalna linija bogatija, to su veće mogućnosti za razvoj luka, ribarstva, pomorskog saobraćaja i turizma.

Sjeverna Amerika je primjer kontinenta s izuzetno raznovrsnom obalnom linijom. Na sjeveru se nalaze ledena ostrva, na istoku veliki zalivi, a na jugu tople karipske vode pune ostrvskih grupa.

Sjeverna Amerika okružena je nekim od najvećih i najraznovrsnijih ostrva na Zemlji. Na krajnjem sjeveroistoku nalazi se **Grenland**, ogromno i skoro potpuno prekriveno ogromnim ledenim pokrivačem, zbog čega ga često nazivaju „ledenim kontinentom u malom“. Zapadno od njega nalazi se **Bafinova Zemlja**, poznato po hladnim arktičkim predjelima i dugim periodima kada su njegove obale okovane ledom. U Kanadskom Arktičkom Arhipelagu nalazi se ostrvo **Viktorija**, gdje su ledenjaci snažno utjecali na oblikovanje obale, stvarajući brojne zalive, mala ostrvca i tijesne prolaze. Na

Ključni
geografski
pojmovi:

Razuđenost
obale
Ostrva
Ostrva
Poluostrva
Mora
Zalivi
Panamski kanal

Ledenjak Knud Rasmussen, Grenland

Sjeverna Amerika

Zamisli da putuješ
brodom od Grenlanda do
Bahama. Opiši kako bi se
mijenjali pejzaž i klima
koje posmatraš.

Bahamska ostrva

istočnoj obali kontinenta nalazi se **Njufaundlend**, ostrvo koje ima dugu tradiciju povezanu s ribarstvom, prekookeanskom plovidbom i razvojem priobalnih naselja. Hladne okeanske struje koje ga okružuju utiču na klimu i uslove života u ovom području.

Sjeverna Amerika nije samo područje leda i niskih temperatura. Kako se krećemo prema jugu, pejzaž se značajno mijenja. Preovladavaju tople, tirkizne vode i pješčana ostrva koja se izdvajaju po svojoj tropskoj klimi. Najpoznatija među njima su **Bahamska Ostrva**, kao i ostrvske grupe poznate kao **Veliki Antili**, među kojima su Kuba, Jamajka, Hispaniola (na kojoj se nalaze Haiti i Dominikanska Republika) i Portoriko, sastavljeni od lanca brojnih malih vulkanskih i koralnih ostrva. Ove južne ostrvske regije su svjetski poznati turistički centri, prepoznatljivi zbog svojih prirodnih ljepota, raznovrsnog životinjskog svijeta i bogatog kulturnog naslijeđa.

Obala Sjeverne Amerike oblikovana je i velikim poluostrvima. Na krajnjem sjeveru prostire se **Aljaska**, surovo i veličanstveno poluostrvo poznato po planinama, ledenjačkim dolinama i aktivnim vulkanima. Na zapadnoj obali izdužuje se **Kalifornijsko Poluostrvo**, dugo i usko poluostrvo koje se pruža duboko u Tihi Okean. Na istoku se nalazi **Labrador**, koji svojim kamenitim i hladnim predjelima stvara upečatljivu arktičku sliku. Potpuno drugačija slika prisutna je u južnim krajevima, gdje se **Florida** ističe niskim i močvarnim obalama, toplom klimom i razvijenim turizmom. Još dalje prema jugu nalazi se **Jukatan**, poluostrvo bogato historijom i ostacima civilizacije Maja.

Sjeverna Amerika okružena je brojnim morima. Na sjeveru se nalazi **Boforovo More**, zaleđeno i prekriveno ledom veći dio godine. Na zapadu, između Azije i Sjeverne Amerike, prostire se **Beringovo More**, značajno za pomorski saobraćaj i ribarstvo.

Aljaska

Ostrvo	Površina	Opis
Grenland (Greenland)	2 166 000 km ²	Najveće ostrvo na svijetu (ako se Australija ne smatra kontinentom). Gotovo 80% njegove površine prekriveno je ledom.
Bafinovo ostrvo (Baffin Island)	507 000 km ²	Drugo najveće ostrvo u Americi i peto najveće na svijetu. Nalazi se duboko u arktičkim područjima.
Viktorija (Victoria Island)	217 000 km ²	Veće je od Belgije, Danske i Portugala zajedno. Stanovništvo je rijetko, a klima arktička.
Elsmir (Ellesmere Island)	196 000 km ²	Jedni od najsjevernijih planinskih lanaca na Zemlji koji nisu dio Grenlanda.
Kuba	110 860 km ²	Iako je karipsko ostrvo, geografski pripada Sjevernoj Americi. Najveće je među ostrvima Kariba.

Na jugu kontinenta nalazi se **Karipsko More**, toplo i bogato živim svijetom, što ga čini jednim od najatraktivnijih turističkih područja na svijetu. U Atlantskom Okeanu, na istoku, nalazi se **Saragasovo More**, jedino more na svijetu koje nema obale, jer njegove granice nisu određene kopnom, već velikim sistemom struja u Atlantskom Okeanu, poznato je po gustim plutajućim algama, **saragasima**.

Neki od najvećih svjetskih zaliva nalaze se upravo u Sjevernoj Americi. Jedan od njih je **Hadsonov zaliv**, koji duboko zalazi u kopno Kanade i ima veliki uticaj na klimu i životni prostor. Na zapadu se nalazi **Aljaški zaliv**, poznat po hladnim vodama i snažnim morskim strujama. Na zapadnoj obali Sjeverne Amerike nalazi se **Kalifornijski zaliv**, dug i uzak morski zaliv koji odvaja Kalifornijsko poluostrvo od meksičkog kopna.

Na južnoj obali Sjeverne Amerike prostire se **Meksički Zaliv**, jedan od najznačajnijih i najpoznatijih morskih prostora na kontinentu. To je **veliki, dubok i topli okeanski zaliv**, okružen s tri strane kopnom, a sa sjevera Sjedinjenim Američkim Državama, te sa zapada i juga Meksikom, dok je na istoku povezan s Karipskim Morem.

Zbog svog geografskog položaja, Meksički Zaliv ima važnu ulogu u klimatskim uslovima okolnih obala. Topao tokom cijele godine, a topla morska voda ovog zaliva doprinose stvaranju tropskih oluja i uragana, koji ponekad pogađaju obale SAD-a i Meksika. Zaliv je bogat morskim svijetom i nalazištima nafte i prirodnog gasa, zbog čega predstavlja jednu od najvažnijih ekonomskih regija u Sjevernoj Americi. Veliki broj luka, poput **Nju Orleansa** i **Hjustona**, razvio se upravo zahvaljujući blizini zaliva i mogućnostima za prekookeansku trgovinu.

Meksički zaliv je i značajna turistička oblast, poznata po dugim pješčanim plažama, toploj klimi i raznovrsnim priobalnim gradovima. Njegova raznovrsnost prirodnih ekosistema i ekonomski značaj čine ga veoma važnim dijelom obale Sjeverne Amerike.

Prirodni morski prolazi između Arktika i Kariba stvaraju veze između različitih morskih basena i utiču na morske struje i klimu. Najpoznatiji prolaz je vještački izgrađeni **Panamski Kanal**, koji povezuje Atlantski i Tihi Okean i predstavlja jedan od najvažnijih pomorskih kanala na svijetu.

Razmisli zašto **Meksički Zaliv** i **Panamski Kanal** imaju toliko ekonomsko značenje za okolne države?

Dio Panamskog Kanala

ZAPAMTI

Sjeverna Amerika ima veoma razuđenu obalu, sa brojnim zalivima, poluostrvima i ostrvima. Njenu obalu zapljuskuju vode Atlantskog, Tihog i Sjevernog Ledenog Okeana, što doprinosi raznolikom izgledu obala. Najrazuđenije su sjeverne i istočne obale, gdje su se razvile važne luke i pomorski putevi.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Objasni svojim riječima šta znači razuđenost obale?
2. Kakve razlike postoje između arktičkih ostrva i ostrva u Karipskom Moru?
3. Opisi prirodna bogatstva dvaju različitih poluostrva u Sjevernoj Americi.
4. Koje je more jedinstveno u svijetu jer nema obale i po čemu je poznato?
5. Kakvu ulogu imaju zalivi u oblikovanju obale i životu stanovništva?

Ključni
geografski
pojmovi:

Središnje Nizije

Veliki Basen

Visoravan

Kolorado

Meksička

Visoravan

Kordiljeri

Apalačke

Planine

vulkani

Mauna Loa

Mauna Kea

Popocatepetel

Orizaba

pustinja

Mohave

RELJEF SJEVERNE AMERIKE

Pogledajte fizičko-geografsku kartu Sjeverne Amerike. Uočite gdje se nalaze planine, ravnice i visoravni te pokušajte odrediti koji je dio kontinenta najviši, a koji najniži.

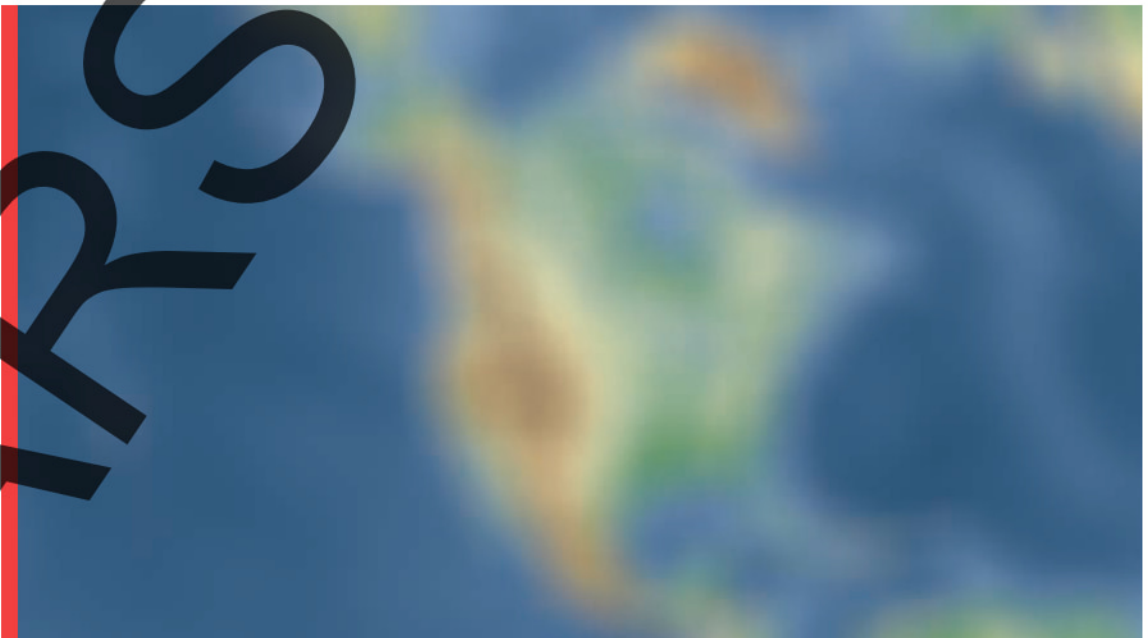
Ako pogledate kartu Sjeverne Amerike, odmah ćete primijetiti veliki kontrast između istočnog i zapadnog dijela kontinenta. Dok se na jednoj strani uzdižu visoki, mladi i strmi planinski lanci, na drugoj se nalaze starije planine sa zaobljenim vrhovima i širokim ravnicama. Ove razlike nisu slučajne, već su rezultat dugotrajnih geoloških procesa koji su oblikovali reljef kontinenta tokom miliona godina.

Zapadni dio Sjeverne Amerike zauzima jedan od najvećih, najviših i najrazvijenijih planinskih sistema na Zemlji, **Kordiljeri**. Ovaj ogromni planinski lanac proteže se od **Aljaske** na sjeveru pa sve do **južnih dijelova Meksika**. Dužinom iznad **15 000 kilometara**, Kordiljeri predstavljaju prirodni zid koji utiče na klimu, hidrografiju, naseljenost i reljef čitavog kontinenta. Kordiljeri su **mlade planine**, nastale pomjeranjem tektonskih ploča, što objašnjava zašto su njihovi vrhovi često veoma **visoki, strmi i oštri**. Ove planine i danas su podložne geološkim procesima kao što su zemljotresi, tektonska pomjeranja i vulkanizam.

Kordiljeri su jedan od **najmoćnijih planinskih sistema na Zemlji**. Njihovi **oštri vrhovi**, kao i pojava vulkana u **Kaskadskim Planinama** i na **Havajima**, **svjedoče o snažnim tektonskim procesima koji i danas oblikuju zapadni dio kontinenta**.

Reljefna
karta
Sjeverne
Amerike

Stjenovite planine

U sastav **Kordiljera** ulaze brojni planinski lanci i visoravni. **Stjenovite planine (Rocky Mountains)** najpoznatiji su i najobimniji planinski lanac u sjevernom dijelu kontinenta sa najvišim vrhom **Maunt Elbert (4 401 m)**. **Sijera Nevada** i planinski lanci u Kaliforniji poznati su po nekim od najviših vrhova u SAD-u. **Maunt Vitni (4.421 m)**. **Kaskadske planine** poznate su po aktivnim vulkanima poput **Maunt Reinier** i **Maunt Sent Helens**. Planine **Zapadna Sijera Madre** i **Istočna Sijera Madre** u Meksiku zatvaraju južni kraj ovog sistema. Ovi planinski lanci čine zapadni dio Sjeverne Amerike jednim od reljefno najdinamičnijih prirodnih prostora na svijetu.

Jedan od najpoznatijih dijelova Kordiljera je **visoravan Kolorado**, smještena u jugozapadnom dijelu SAD-a. Ova visoravan je oblikovana jakom erozijom Rijeka, posebno od rijeke Kolorado. Najpoznatiji među njima je **Veliki Kanjon**, prirodno čudo poznato po ogromnoj dubini, obojenim stijenama i geološkim slojevima starim milionima godina. Visoravan Kolorado je suha, kamenita i dramatičnog izgleda, što je čini jednim od najprepoznatljivijih prirodnih područja Sjeverne Amerike.

Najviši planinski vrhovi u Sjevernoj Americi

Vrh	Nadmorska visina	Lokacija	Opis
Denali (Denali)	6 190 m	Aljaska, SAD	Planina Denali (ranije poznata kao MekKinli) najviši je vrh Sjeverne Amerike. Od 2015. godine službeno ponovo nosi ime Denali, što znači Visoka ili Velika.
Logan (Mount Logan)	5 959 m	Jukon, Kanada	Najviši vrh u Kanadi. Poznat je po velikoj masi i brojnim glečerima.
Orizaba (Pico de Orizaaba)	5 636 m	Meksiko	Najviša planina u Meksiku i najviši vulkan u Sjevernoj Americi.
Sent Elias (Mount Saint Elias)	5 489 m	Na granici između Aljaske (SAD) i Jukona (Kanada)	Drugi najviši vrh u SAD-u i dio masiva Sent Elias Planine.
Popocatepetl (Popocatepetl)	5 426 m	Meksiko	Aktivni vulkan u blizini Meksiko Sitija, jedan od najpoznatijih vulkanskih vrhova na kontinentu.

-
1. Napravi kratko poređenje (3-4 rečenice) između pustinje Mohave i Koloradske visoravni!
 2. Istraži i objasni kako je nastao Veliki Kanjon na Koloradskoj visoravni!

Veliki kanjon

Između planinskih lanaca Kordiljera nalazi se **Veliki Basen**, koji predstavlja ogromnu kotlinsku oblast bez prirodnog izlaza prema okeanu. Ovdje rijeke završavaju u **zatvorenim jezerima**, poput Velikog slanog jezera, ili potpuno presušuju. Ovaj prostor ima **pustinjski i polupustinjski karakter**, sa malom količinom padavina, visokim ljetnim temperaturama i velikim razlikama između dnevnih i noćnih temperatura.

U jugozapadnom dijelu SAD-a prostire se **pustinja Mohave**, poznata po izrazito suhim uslovima. Ovo je dom **drveta Joshua**, karakteristične biljne vrste pustinje Mojave. Visoke temperature, mala količina padavina i specifična flora čine Mohave jednom od najprepoznatljivijih pustinja Sjeverne Amerike.

Zapadni dio Sjeverne Amerike nalazi se pod uticajem tektonskih ploča, zbog čega je ovo područje poznato po velikom broju vulkana. U Meksiku se nalazi poznati vulkan **Popocatepetl**, aktivni vulkan sa čestim erupcijama, i **Orizaba**, čiji vrh od **5.636 m** predstavlja najviši vrh u Meksiku i jedan od najviših vulkana na svijetu. Ovi vulkani imaju značajan uticaj na klimu, naseljenost i prirodni pejzaž regiona.

Drvo Jošua, pustinja Mohave

Popocatepetl

Mauna Loa

U središnjem dijelu Tihog Okeana nalazi se **Havajski Arhipelag**, gdje se uzdižu **Mauna Loa** i **Mauna Kea**, dva ogromna vulkana koja se smatraju među najvećima na Zemlji, ako se njihova visina mjeri od okeanskog dna. Mauna Loa je jedan od najaktivnijih vulkana na svijetu.

Na istočnom dijelu Sjeverne Amerike prostiru se **Apalačke Planine**, jedan od najstarijih planinskih sistema na Zemlji. Za razliku od mladih i strmih planinskih lanaca Kordiljera na zapadu, Apalačke Planine **nastale su prije stotina miliona godina**, zbog čega danas imaju niže, zaobljenije i "mirnije" vrhove. Njihovi vrhovi su nekada bili mnogo viši, ali dugi procesi - **erozija, vjetar, voda i led** postupno su se poravnale i zaoblile njihove oblike. Danas Apalačke Planine predstavljaju primjer starih planina sa **blagim padinama i bogatom vegetacijom**, pogodnom za šume i pašnjake.

Apalačke Planine poznate su po **bogatoj biološkoj raznolikosti**, sa brojnim vrstama šuma, životinjskih vrsta i rijeka koje teku prema Atlantskom Okeanu. Ovaj planinski sistem ima značajnu ulogu u klimi, jer predstavlja prirodnu prepreku koja usporava kretanje vazdušnih masa sa zapada prema istoku. Također utiče na hidrografiju regije. Iz ovih planina izvire veliki broj rijeka koje teku kroz istočni dio kontinenta.

Između strmih Kordiljera na zapadu i starih Apalačkih Planina na istoku prostiru se **Središnje Nizije**, jedno od najvažnijih prirodnih područja Sjeverne Amerike. Ove nizije su **izuzetno**

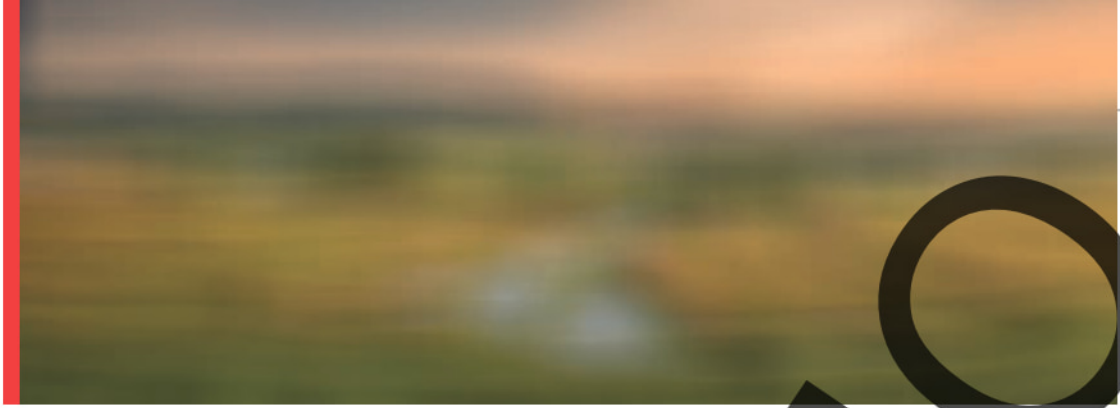
Na nijemoj karti konturama Sjeverne Amerike označi sve važne prirodno-geografske cjeline zapadnog dijela kontinenta koje su spomenute u lekciji. Koristi različite boje ili simbole za planine, visoravni, ravnice, pustinje i vulkanska područja, a ispod karte napravi legendu koja će objasniti značenje svakog simbola i boje.

Apalačke Planine

Središnje
Nizije kroz koje
protiče rijeka
Misuri

široke, ravne i plodne, što ih čini idealnim za poljoprivrednu proizvodnju.

Središnje nizije presijecaju neke od najvećih rijeka na svijetu, kao što su **Misisipi, Misuri i Ohio**, koje stvaraju bogata aluvijalna tla. Zahvaljujući prirodnim uslovima, ovo područje postalo je „**žitnica**“ **Sjeverne Amerike**, poznata po proizvodnji pšenice, kukuruza, soje i drugih poljoprivrednih kultura. Ravničarski reljef omogućava razvoj velikih farmi i primjenu savremenih mehanizovanih metoda u poljoprivredi. Ovaj prostor ima veliki značaj za SAD i Kanadu jer se kroz njega prostiru važni riječni i kopneni saobraćajni pravci.

U južnom dijelu Sjeverne Amerike, na teritoriji Meksika, uzdiže se **Meksička Visoravan**. Smještena je između zapadnih i istočnih lanaca Sjera Madre i predstavlja **visoku, široku i gusto naseljenu visoravan**. Ovo područje ima **umjerenu klimu**, za razliku od toplih priobalnih krajeva Meksika. Visoravan sadrži plodne kotline, zbog čega su se na njoj razvile mnogobrojna naselja i poljoprivredne oblasti. Zbog ljudske aktivnosti, Meksička Visoravan je intenzivno naseljena još od vremena starih civilizacija, kao što su Asteci. Ovdje se nalazi i ogromna **Meksička Kotlina**, u kojoj je smješten glavni grad **Meksiko Siti**. Ova kotlina okružena je visokim vulkanima, među kojima su najpoznatiji **Popocatepetl i Orizaba**, koji dominiraju svojim upečatljivim izgledom i utiču na klimu, vodne resurse i razvoj stanovništva.

Zamisli da putuješ od zapadne do istočne obale Sjeverne Amerike!

U nekoliko rečenica opiši kako se mijenja reljef na kontinentu!

ZAPAMTI

Reljef Sjeverne Amerike veoma je raznolik i sastoji se od visokih planina na zapadu, starih planina na istoku i prostranih ravnica u središnjem dijelu. Ova raznolikost utiče na klimu, rijeke i naseljenost kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje karakteristike čine Kordiljere jednim od najznačajnijih planinskih sistema na svijetu?
2. Objasni po čemu se Apalačke Planine razlikuju od Kordiljera!
3. Koje prirodne oblasti obuhvataju Središnje Nizije i zašto su značajne?
4. Opiši i uporedi odlike Meksičke Visoravni!
5. Navedi dva vulkana u Sjevernoj Americi i reci gdje se nalaze!

KLIMA SJEVERNE AMERIKE

Pogledajte klimatsku kartu Sjeverne Amerike. Uočite koje klimatski pojasi postoje i razmislite zašto klima nije ista na cijelom kontinentu.

Zamisli mjesto gdje u jednom danu mogu biti snijeg, pustinjska vrućina i topao tropski zrak. Iako zvuči kao fantazija, upravo takve kontrastne klimatske pojave javljaju se u Sjevernoj Americi. Na ovom kontinentu nalaze se i jedno od najhladnijih naseljenih mjesta na sjevernoj hemisferi, i pustinje s temperaturama iznad 50 °C, i regije u kojima u prosjeku padne više kiše nego u tropskim šumama! Od ledenih arktičkih prostranstava na sjeveru, preko umjerenih oblasti u sredini, do toplih i vlažnih krajeva na jugu, klima se mijenja toliko dramatično da se čini kao kontinent s više „lica“. Ove ogromne razlike rezultat su nekoliko važnih faktora: velike dužine kontinenta u pravcu sjever–jug, snažnog uticaja okeanskih struja, složenog reljefa i kretanja zračnih masa. Sjeverna Amerika je pravo prirodno „klimatsko pozorište“, u kojem svaki region ima svoju ulogu i svoju priču.

Sjeverna Amerika prostire se od Arktika do tropskih područja, što uzrokuje velike razlike u temperaturama i količini padavina. Na krajnjem sjeveru, na Grenlandu, Bafinovom Zemljom i u sjevernim dijelovima Kanade, vlada **arktička klima**. Zime su duge i veoma hladne, ljeta kratka i svježja. Zemlja je postojano zaleđena, a biljni svijet ograničen na male travke i mahovinu.

Južnije se javlja **subarktička klima**, gdje su zime i dalje hladne, a ljeta kratka, ali nešto toplija. Ovdje dominiraju prostrane četinarske šume, poznate kao tajga. U središnjem dijelu kontinenta prisutna je **umjerena klima**, sa različitim varijantama: **vlažna kontinentalna klima** na istoku; **stepska klima** u Središnjim nizijama; **mediteranska klima** u Kaliforniji i **pustinjska klima** u jugozapadnim oblastima (Mohave). Ovi klimatski tipovi omogućili su razvoj velikih poljoprivrednih područja, gradova i industrije.

Na krajnjem jugu SAD-a (Florida) i u južnim dijelovima Meksika prisutna je **tropska klima**, sa visokim temperaturama tokom cijele godine. U dijelovima Kariba vlada **vlažna tropska klima**, sa obilnim padavinama i bujnom vegetacijom.

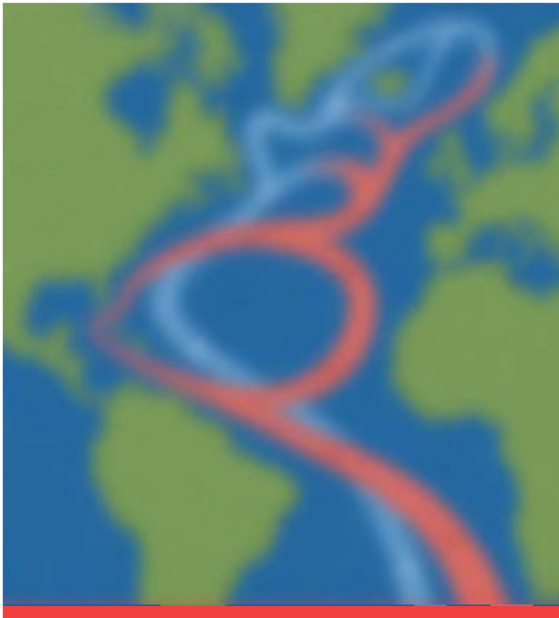
Klimatske zone u Sjevernoj Americi

Arktička klima

Na nijemoj karti Sjeverne Amerike oboji ili označi klimatske zone koje se spominju u lekciji (arktička zona, stepske oblasti, pustinjske oblasti, tropska područja i mediteranska klima u Kaliforniji) različitim bojama po svom izboru, a zatim napiši po jednu kratku rečenicu koja opisuje svaku klimatsku oblast.

Golfška struja

Sjeverna Amerika je pod snažnim uticajem okeanskih struja. Sa istoka, pored obale Sjeverne Amerike, teče topla Golfška struja, koja zagrijava obale Sjedinjenih Američkih Država. Zbog toga mjesta na istim geografskim širinama u Evropi i Sjevernoj Americi imaju različite temperature. Na zapadnoj obali djeluje hladna **Kalifornijska struja**, koja donosi hladnu vodu sa sjevera. Ona utiče na hladniju i sušnu klimu u Kaliforniji i često uzrokuje maglu nad okeanom i uz obalu.

U južnim dijelovima kontinenta pušu **pasatni vjetrovi**, koji dolaze iz Atlantskog Okeana i donose vlažan vazduh i tropske padavine, a ponekad i **uragane**, karakteristične za Karibe i Meksički zaliv.

Planinski lanci Sjeverne Amerike imaju veliki uticaj na raspored klimatskih pojaseva. **Kordiljeri** sprečavaju prodor vlažnih morskih vazdušnih masa sa Tihog Okeana prema unutrašnjosti. Zato su područja istočno od Kordiljera sušnija (stepa i pustinje), dok su zapadne padine vlažnije. **Apalačke Planine** utiču na kretanje vazdušnih masa sa unutrašnjosti kontinenta prema Atlantskom Okeanu. Ovi prirodni faktori stvaraju različite klimatske uslove između planinskih lanaca i ravnica.

Zbog velike raznolikosti reljefa i klime u Sjevernoj Americi javljaju se brojne prirodne pojave: **ekstremne hladnoće** u Kanadi i na Aljasci; **vrele pustinjske temperature** u Mohaveu i Arizoni; **snažni uragani** na Karibima i u Meksičkom zalivu, **mnogo snijega** u planinskim predelima; kao i **topla i vlažna ljeta** u istočnim dijelovima. Sve to čini Sjevernu Ameriku kontinentom sa veoma dinamičnim vremenskim i klimatskim uslovima.

U kratkom sastavu od 5–6 rečenica objasni zašto Sjeverna Amerika ima toliko raznoliku klimu, povezujući faktore kako sjeverno-južno pružanje kontinenta, okeanske struje, planinske lance i pojave poput ekstremne hladnoće i uragana, a na kraju napiši koja klimatska oblast ti je najzanimljivija i zašto!

ZAPAMTI

Klima Sjeverne Amerike veoma je raznolika zbog njene velike površine, raznovrsnog reljefa i uticaja okeana. Na kontinentu se mogu pronaći gotovo svi klimatski pojasevi, od polarne do tropske klime.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji klimatski tipovi se javljaju u sjevernom, središnjem i južnom dijelu Sjeverne Amerike?
2. Zašto je Kalifornijska obala sušnija od istočne obale SAD?
3. Kakav utjecaj ima Golfška struja na klimu?
4. Kako reljef utiče na raspored padavina u Sjevernoj Americi?
5. Zašto Središnje Nizije imaju tako razvijenu poljoprivredu?

RIJEKE SJEVERNE AMERIKE

Pogledajte kartu rijeka Sjeverne Amerike. Uočite u kojem smjeru teku najveće rijeke i u koje okeane se ulijevaju.

Zamisli rijeku toliko dugu da teče kroz gotovo polovinu kontinenta ili rijeku koja je uspjela izdubiti kanjon dubok gotovo kilometar i po. U Sjevernoj Americi zaista postoje takve rijeke! Misisipi s Misurijem toliko je dug riječni sistem da bi, kada bi krenuo od njegovog izvora u Montani do ušća, prešao oko 6 000 kilometara. Rijeka Kolorado svojom je upornošću milionima godina „radila“ na stvaranju Velikog Kanjona, jednog od najimpresivnijih prirodnih čuda naše planete. Neke rijeke, poput Sent Lorensa, povezuju ogromna jezera s okeanom, pa okeanski brodovi mogu ploviti duboko u unutrašnjost kontinenta. Druge rijeke, poput Rio Granda, postale su prirodne granice između država. U Sjevernoj Americi rijeke nisu samo voda koja teče. One su priče o prirodi, opstanku, historiji i razvoju.

Ključni
geografski
pojmovi:

Slivno područje
Sjeverni
Ledeni Okean
Tih Okean
Atlantski Okean
rijeka Mekenzi
Jukon
Kolumbija
Kolorado
Sent Lorens
Misisipi
Misuri
Rio
Grande

Slivno područje je površina sa koje se sva voda sliva u jednu rijeku, jezero, more ili Okean. Sjeverna Amerika ima tri velika slivna područja.

Sliv Sjevernog Ledenog Okeana nalazi se na krajnjem sjeveru kontinenta. Ovdje teku rijeke koje prolaze kroz hladna područja sa kratkim ljetima. Najznačajnija rijeka je **Mekenzi**, jedna od najdužih rijeka Kanade. Ona protiče kroz područja tajge i tundre i ulijeva se u Sjeverni Ledeni Okean.

Sliv Tihog Okeana obuhvata zapadni dio kontinenta, gdje su rijeke strme i brze zbog planina na Krodiljerima. Najpoznatije među njima su: **Jukon**, koji protiče kroz Kanadu i Aljasku, **Kolumbija**, koja ima veliki značaj za hidroenergiju, i **Kolorado**, poznata po stvaranju Velikog kanjona.

Hidrografska karta Sjeverne Amerike

Rijeka Jukon na Aljasci može potpuno zalediti, pa se tokom zime po njoj i vozi kao po putu. U proljeće ista rijeka postaje snažna i brza, toliko da može nositi velike komade riječnog leda veličine automobila.

Rijeka Misisipi

Sliv Atlantskog Okeana najveće je i najvažnije slivno područje na kontinentu. Najznačajnije rijeke su **Misisipi sa Misurijem**, jedan od najvećih riječnih sistema na svijetu, **Sent Lorens**, važna rijeka za trgovinu i izlaz Velikih Jezera prema okeanu, te **Rio Grande**, koja predstavlja prirodnu granicu između SAD-a i Meksika.

Na nijemoj karti Sjeverne Amerike različitim bojama označi tri velika slivna područja (Sjeverni Ledeni Okean, Tihi Okean i Atlantski Okean) i uz svako napiši po jednu rijeku kao primjer!

Najveće rijeke u Sjevernoj Americi			
Rijeka	Dužina	Države	Opis
Misuri	3 767 km	SAD	Najduža rijeka, izvire u Stjenovitim Planinama.
Misisipi	3 730 km	SAD	Glavna saobraćajna rijeka, ogromno slivno područje.
Jukon	3 185 km	Kanada, SAD	Poznata po zlatnoj groznici i hladnim krajevima.
Rio Grande	3 051 km	SAD, Meksiko	Prirodna granica, protiče kroz sušna područja.
Kolorado	2 330 m	SAD, Meksiko	Stvorila Veliki Kanjon, važna za navodnjavanje i proizvodnju energije.

Rijeka **Misisipi**, zajedno sa svojom najvećom i najdužom pritokom **Misurijem**, čini jedan od najmoćnijih i najobimnijih riječnih sistema na svijetu. **Ukupna dužina sistema iznosi oko 6.000 km**, što ga svrstava među najduže riječne sisteme na Zemlji. Sama rijeka Misisipi duga je oko **3.730 km**, a Misuri oko **3.767 km**. Ovaj veliki riječni sistem protiče kroz **Središnje Nizije** i povezuje velike gradove poput Minneapolisa, Sent Luisa, Memfisa i Nju Orleansa. Misisipi ima veliki značaj jer služi kao važan **plovni put**, obezbjeđuje vodu za **poljoprivredu**, koristi se za **proizvodnju električne energije** i povezuje različite ekonomske regije.

Rijeka **Sent Lorens**, duga oko **1.200 km**, jedan je od najvažnijih vodenih puteva Sjeverne Amerike. Ona povezuje sistem **Velikih Jezera** sa Atlantskim Okeanom, omogućavajući da i **veliki okeanski brodovi** uplovljavaju duboko u unutrašnjost kontinenta.

Zbog toga je Sent Lorens od ključnog značaja za trgovinu, izvoz robe iz industrijskih područja i razvoj gradova kao što su Toronto, Montreal i Kvebek. Ova rijeka predstavlja prirodni i vještački koridor koji spaja unutrašnjost i okean.

Sa dužinom od oko **2.330 km**, rijeka **Kolorado** poznata je po svojoj nevjerovatnoj sposobnosti oblikovanja reljefa. Tokom miliona godina njena voda usjekla je jedan od najgrandioznijih prirodnih pejzaža na svijetu – **Veliki Kanjon**. Osim toga, rijeka ima veliki značaj za jugozapadni dio SAD-a jer obezbjeđuje vodu za pustinske oblasti, snabdijeva vodom saveznu državu Kaliforniju i koristi se za **hidroenergetske kapacitete**, uključujući i poznatu branu Huver. Kolorado je primjer kako jedna rijeka može snažno uticati na izgled čitave regije.

Rijeka **Rio Grande**, duga oko **3.034 km**, ima posebnu ulogu jer velikim dijelom svog toka predstavlja prirodnu granicu između **Sjedinjenih Američkih Država i Meksika**. Protiče kroz sušna i polupustinjska područja, pa je važan izvor vode za stanovništvo, poljoprivredu i razvoj gradova. Zbog svoje uloge, Rio Grande ima veliki prirodni, politički i ekonomski značaj.

U sjeverozapadnom dijelu kontinenta posebno se ističu rijeke **Jukon** i **Kolumbija**. Jukon je duga oko **3.185 km**. Teče kroz hladne arktičke i subarktičke oblasti Kanade i Aljaske. Historijski je poznata po vremenu **zlatne groznice**, a danas je značajna za lokalne zajednice i hidroenergiju. Rijeka **Kolumbija** duga je oko **2.000 km**. Teče kroz hladne arktičke i subarktičke predjele Kanade i Aljaske. Jukon je imala historijsko značenje u vrijeme „zlatne groznice“. Danas je važna za lokalne zajednice i za hidroenergiju. Rijeka **Kolumbija** duga je oko 2 000 km. Teče kroz strme planinske predjele i stvara mnoge kanjone. Osigurava značajan dio hidroelektrične energije u SAD-u i Kanadi, zahvaljujući brojnim branama duž svog toka. To su tipične rijeke planinskog zapada – brze, strme i veoma bogate energetske potencijalom.

Branu Huver, Kolorado

Zamisli da putuješ uz jednu rijeku u Sjevernoj Americi od njenog izvora do ušća i opiši (u nekoliko rečenica) koje prirodne oblasti prolaziš, kako se mijenjaju reljef i klima duž toka rijeke te kakav značaj rijeka ima za stanovništvo i privredu mjesta kroz koja protiče!

ZAPAMTI

Rijeke Sjeverne Amerike su duge i vodom bogate te se ulijevaju u Atlantski, Tihi i Sjeverni Ledeni Okean. Imaju veliki značaj za saobraćaj, poljoprivredu i stanovništvo kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Šta predstavlja slivno područje?
2. Koja su tri velika slivna područja u Sjevernoj Americi?
3. Zašto su Misisipi i Misuri jedan od najznačajnijih riječnih sistema na svijetu?
4. Kakva je uloga rijeke Sent Lorens?
5. Kako je rijeka Kolorado oblikovala Veliki kanjon?

Ključni geografski pojmovi:

Veliko Medvjede
Jezero
Veliko Robovsko
Jezero
Velika Američka
Jezera
Gornje
Jezero
Mičigen
Huron
Iri
Ontario

JEZERA SJEVERNE AMERIKE

Pogledajte kartu jezera Sjeverne Amerike. Uočite gdje se nalaze najveća jezera i razmislite zašto su grupisana u određenim dijelovima kontinenta.

Sjeverna Amerika poznata je po svojim veličanstvenim jezerima koja ponekad izgledaju kao pravi unutrašnji okeani. Neka od njih toliko su velika da valovi mogu doseći visinu kao na moru, a horizont je toliko daleko da se ne vidi ni trag obale. Ovdje se nalazi najveći sistem slatkovodnih jezera na svijetu – Velika Američka Jezera, kao i sjeverna arktička jezera čije vode ostaju hladne i zaleđene tokom velikog dijela godine. Jezera na ovom kontinentu nisu samo prirodna ljepota, već imaju ključnu ulogu u klimi, životu stanovništva i privredi velikih područja.

Velika američka jezera sadrže ogromne rezerve slatke vode, oko 20% svih svjetskih zaliha slatke vode. Njihova veličina je tolika da tokom velikog dijela godine na horizontu izgledaju kao more, a njihova površina često stvara vlastite klimatske uslove.

Najveća jezera u Sjevernoj Americi

Jezero	Površina	Lokacija	Opis
Gornje jezero	82 100 km ²	SAD / Kanada	Najveće slatkovodno jezero po površini na svijetu.
Hjuron	59 600 km ²	SAD / Kanada	Ima više od 30.000 ostrva, uključujući Manitulin.
Mičigen	58 000 km ²	SAD	Jedino veliko jezero koje se u potpunosti nalazi u SAD-u.
Iri	25 700 km ²	SAD / Kanada	Najpliće; poznato po vinogradarskim područjima.
Ontario	18 960 km ²	SAD / Kanada	Putem rijeke Sent Lorens povezan s Atlantskim Okeanom.

Najveća jezera u Sjevernoj Americi izvan Velikih jezera

Jezero	Površina	Lokacija	Opis
Veliko Medvjede	31 153 km ²	Kanada	Najveće jezero koje se u cijelosti nalazi u Kanadi; veoma hladno i čisto.
Veliko Robovsko	28 568 km ²	Kanada	Najdublje jezero u Sjevernoj Americi (614 m).
Veliko slano	4 400 – 6 000 km ²	SAD	Slano jezero čija se površina stalno mijenja.
Ilijamna	2 600 km ²	Aljaska, SAD	Najveće jezero na Aljasci; stanište slatkovodnih foka.

U sjevernim dijelovima Kanade **Veliko Medvjede Jezero** ističe se ne samo svojom veličinom, sa površinom od oko **31.100 km²**. To je jedno od najdubljih jezera u svijetu. Njegove vode su duboke i hladne, a maksimalna Dubina prelazi **440 metara**, što ga čini značajnim prirodnim rezervoarom svježe vode.

Veliko Robovsko Jezero još je poznatije po svojoj dubini. Sa dubinom od oko **615 metara**, ono je najdublje jezero u Sjevernoj Americi. Prostire se na približno **28.500 km²**. Zbog velike dubine i niskih temperatura, voda u jezeru ostaje hladna čak i tokom ljetnih mjeseci, a pojedini dijelovi mogu ostati zaleđeni. Oba jezera su okružena netaknutom prirodom, što omogućava da ostanu skoro nepromijenjena od ljudske aktivnosti.

Velika Američka Jezera nalaze se u topliji i gušće naseljenom dijelu kontinenta, ipak, zbog svoje veličine i prirodne moći stvarno impresioniraju, jer predstavljaju jedinstven povezani sistem od pet velikih jezera: **Gornje, Mičigen, Hjuron, Iri i Ontario**.

Najveće po površini među njima je **Gornje jezero**, koje ima površinu od oko **82.000 km²**, što je približno površini jedne evropske države poput Austrije, što ga čini najvećem slatkovodnim jezerom na svijetu po površini i dubini koja iznosi oko **406 metara**.

Jezero Mičigen, koje se u cijelosti nalazi u SAD-u, ima površinu od oko **58.000 km²**, a dubina mu doseže oko **280 metara**. Uz njegove obale razvili su se veliki gradovi i luke, pa je Jezero dio najvažnijeg transportnog sistema države.

Jezero Hjuron poznato po velikom broju ostrva, prostire se na oko **59.600 km²**, a njegova najveća dubina iznosi **229 metara**.

Jezero Iri je najpliće među Velikim jezerima, sa najvećom dubinom od svega **64 metra**, ali su njegove vode najtoplije i najdinamičnije.

Najmanje po površini je **jezero Ontario**, čija dubina doseže **244 metra**, dok površina iznosi oko **18.960 km²**. Putem rijeke **Sent Lorens**, ono je prirodan prolaz ja Atlantskom Okeanu.

Između jezera Iri i Ontario protiče rijeka Nijagara, koja predstavlja jednu od najvažnijih prirodnih veza u sistemu Velikih Američkih Jezera. Na polovini njenog toka nalaze se čuveni **Nijagarini Vodopadi**, jedni od najpoznatijih vodopada na svijetu i simbol prirodne moći vode koju nosi ovaj vodni sistem. Voda koja stiže sa Irija pada preko stjenovitih stepenica, stvarajući tri velika vodopada, od kojih je najveličansveniji vodopad Konjska Potkovica (**Horseshoe Falls**) poznat po svom zakrivljenim oblikom. Svojom širinom, snažnom vodenom masom i neprekinutim zvukom pada vode, Nijagara stvara spektakularan pejzaž koji svake godine posjećuju milioni turista. Osim prirodne ljepote, Nijagara ima i veliki praktični značaj. Snaga vode koristi se za proizvodnju hidroelektrične

Na nijemoj karti Sjeverne Amerike označi Veliko Medvjede Jezero, Veliko Robovsko Jezero i pet Velikih Američkih Jezera i sa različitim nijansama prikaži kao sjeverna arktička jezera i jezera umjerenog pojasa.

Velika američka jezera

Nijagarini vodopadi

energije, pa se duž rijeke nalaze neke od najstarijih i najvažnijih hidroelektrana u Sjevernoj Americi. Zahvaljujući regulisanju vodotoka, **Velika Jezera služe** kao prirodni rezervoar koji omogućava stabilan dotok vode ka Nijagari, što je važno za energetske potrebe SAD-a i Kanade. Danas ovaj region predstavlja primjer uspješnog kombiniranja prirodne ljepote, tehnološkog razvoja i energetske održljivosti. Jezera Sjeverne Amerike imaju višestruk značaj za prirodu i ljude. Ona predstavljaju ogromne rezerve slatke vode, utiču na stvaranje lokalne mikrokline i omogućavaju razvoj bogatih ekosistema. Brojne životinje, ribe, ptice i sisari zavise od jezerskih voda. Čovjek, isto tako ima dugu historiju korišćenja jezera. Danas se koriste za vodosnabdijevanje, ribarstvo, plovidbu i proizvodnju električne energije. Putem sistema jezera i rijeke Sent Lorens, veliki teretni i putnički brodovi mogu ploviti iz unutrašnjosti kontinenta do Atlantskog Okeana. Ovaj vodeni put predstavlja važan saobraćajni koridor. Zbog svoje veličine, prirodnih resursa i ekonomskog značaja, jezera su među najupečatljivim prirodnim bogatstvima Sjeverne Amerike.

Izaberi jedno jezero iz lekcije, istraži ga i opiši u nekoliko rečenica, navodeći kako izgleda njegova obala, kakva ga klima okružuje, kakav živi svijet sadrži i koja je njegova najvažnija uloga za ljude.

ZAPAMTI

Sjeverna Amerika ima veliki broj jezera, od kojih su najpoznatija Velika Jezera, najveći sistem slatkovodnih jezera na svijetu. Većina jezera nastala je djelovanjem ledenjaka i imaju veliki značaj za vodosnabdijevanje, saobraćaj, hidroenergiju i privredu.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Po čemu se razlikuju Veliko Medvjede Jezero i Veliko Robovsko Jezero?
2. Nabroj i lociraj Velika Američka Jezera!
3. Koje od Velikih Jezera je najdublje, a koje najpliće?
4. Zašto jezerski sistem ima veliki ekonomski značaj za okolne države?
5. Kakvu ulogu ima rijeka Sent Lorens u sistemu Velikih Jezera?

PRIRODNA BOGATSTVA SJEVERNE AMERIKE I NJIHOVA GEOGRAFSKA RASPODJELA

Pogledajte kartu prirodnih bogatstava Sjeverne Amerike. Zabilježite gdje se nalaze najvažniji rudni i energetske resursi i razmislite da li je njihova raspodjela ravnomjerna širom kontinenta.

Ključni geografski pojmovi:

Nafta
Ugalj
Zlato
Bakar
Aluminijum
Željezo
Prirodni gas
Šume
Rudnici
Resursi.

Znaš li da je Sjeverna Amerika jedan od najbogatijih kontinenata po prirodnim resursima?

Sjeverna Amerika ima ogromna prirodna bogatstva koja snažno utiču na razvoj ekonomije, industrije i životnog standarda ljudi. Ovdje se nalaze neki od najvećih izvora nafte u svijetu, ogromni šumski resursi koji predstavljaju prava „zelena bogatstva“ i rudnici sa vrijednim metalima kao što su zlato, bakar i boksit. Bez ovih resursa mnoge države ne bi mogle razviti snažnu industriju, izgraditi moderne gradove i koristiti savremene tehnologije. Sjeverna Amerika se često naziva „kontinentom bogatstva“, jer su prirodni resursi raspoređeni u različitim regionima, od hladnih prostora Aljaske, do pustinja Meksika i Velikih Ravnica u centralnom dijelu.

U kanadskoj provinciji Alberta nalaze se ogromni naftni pijesci koji sadrže toliko mnogo nafte da se procjenjuje da su po rezervama treći na svijetu, odmah iza Saudijske Arabije i Venecuele. Zbog toga se ova oblast naziva „Saudijska Arabija Sjeverne Amerike“.

Nafta predstavlja jedno od najvažnijih prirodnih bogatstava Sjeverne Amerike, jer je osnova za razvoj savremene industrije, transporta i energetskog sistema. Kontinent raspolaže sa nekim od najbogatijih i najobimnijih nalazišta nafte u svijetu, a njena eksploatacija i prerada imaju ogroman ekonomski značaj za SAD, Kanadu i Meksiko.

U **Sjedinjenim Američkim Državama** najveća naftna područja nalaze se u državi **Teksas**, poznatoj po ogromnim naftnim poljima još od početka XX vijeka. Druga značajna područja su **Aljaska**, koja se nalazi na sjeveru kontinenta i ima arktičke uslove, i **Kalifornija**, koja ima dugogodišnju tradiciju iskopavanja. Jedna od najvažnijih infrastruktura za transport nafte je **Transaljaski naftovod**, dug preko 1200 km, koji prenosi naftu od arktičkog sjevera do južnih luka na Aljasci.

U **Kanadi** najveće naftno bogatstvo nalazi se u provinciji **Alberta**, gdje se ispod zemlje nalaze ogromni **naftni pijesci**. Ti pijesci predstavljaju mješavinu pijeska, vode i guste nafte koja se naziva bitumen.

Najveći proizvođači nafte u Sjevernoj Americi

Država / region	Glavna naftna područja	Proizvodnja (približno)	Opis
SAD	Teksas, Aljaska, Kalifornija, Meksički Zaliv	12 miliona barela dnevno	Jedan od najvećih proizvođača nafte u svijetu
Kanada	Alberta (naftni pijesci), Britanska Kolumbija	5 miliona barela dnevno	Najveće rezerve „teške nafte“
Meksiko	Kampeče, Meksički Zaliv	1,7 miliona barela dnevno	Značajan izvoznik nafte

Najveće rezerve nafte u Sjevernoj Americi

Država / region	Procijenjene rezerve	Najvažnija nalazišta	Opis
Kanada	170 milijardi barela	Alberta (naftni pijesci)	Treće najveće rezerve na svijetu.
SAD	70 milijardi barela	Teksas, Aljaska, Sjeverna Dakota	Uključuju velike rezerve škriljnog gasa i nafte
Meksiko	7 milijardi barela	Kantrel (Kampache), Meksički Zaliv	Značajne ofšore rezerve platformi.

Eksploatacija nafte u Teksasu

bogatstva Sjeverne Amerike i predstavlja ključni izvor energije za domaćinstva, industriju i transport. Koristi se za grijanje domova, rad elektrocentrala, za proizvodnju hemikalija i đubriva, a zadnjih godina sve više se koristi i kao „čistija“ alternativa uglja. Sjeverna Amerika raspolaže s jednim od najvećih rezervi i najrazvijenijih tehnoloških sistema za eksploataciju prirodnog gasa u svijetu.

U **Kanadi** su ogromne rezerve prirodnog gasa, posebno u provincijama Alberta i Britanska Kolumbija. Ovdje postoje veliki podzemni slojevi bogati gasom, a Kanada je jedan od vodećih izvoznika prirodnog gasa u svijetu i veći dio ovog resursa izvozi se u SAD dugim gasovodima.

Sjedinjene Američke Države su među najvećim svjetskim proizvođačima prirodnog gasa zahvaljujući bogatim nalazištima u više regiona, kao što su **Teksas** i **Luizijana**, gdje su tradicionalno postojale velike rezerve, **Oklahoma**, centar za naftenu i gasnu industriju, **Pensilvanija**, poznata po eksploataciji gasa od škriljaka, koja je zadnjih godina značajno povećala proizvodnju. Tehnološke inovacije, uključujući hidraulično frakturiranje, povećao je kapacitet eksploatacije i omogućio pristup novim nalazištima, pretvarajući Ameriku u jednu od vodećih sila u ovom energetsom sektoru.

Prirodni gas je jedno od najvažnijih energetskih

U **Meksiku** je nafta koncentrisana u području **Meksičkog Zaliva**, posebno oko regiona Kampeče. Ovdje se nalaze mnoge platforme na moru (ofšore platforme) od kojih se vadi nafta, što predstavlja važan dio ekonomije Meksika.

Nafta ima ključnu ulogu u svakodnevnom životu, jer se iz nje dobijaju benzin i dizel za vozila, avionsko gorivo, plastika i sintetički materijali, kao i razni hemijski proizvodi. Kako rezultat toga, u državama Sjeverne Amerike radi veliki broj ljudi u industriji povezanoj sa naftom – od inženjera i tehničara do radnika u rafinerijama i transportu.

Prirodni gas je jedno od najvažnijih energetskih

Najveći proizvođači prirodnog gasa u Sjevernoj Americi

Država	Godišnja proizvodnja (približno)	Glavni regioni proizvodnje	Opis
SAD	oko 950–1000 milijardi m ³	Teksas, Luizijana, Pensilvanija (škriljci), Oklahoma, Kolorado	Najveći proizvođač na svijetu
Kanada	oko 180–200 milijardi m ³	Alberta, Britanska Kolumbija	Veliki dio proizvodnje se izvozi u SAD
Meksiko	oko 45–50 milijardi m ³	Područja oko Meksičkog zaliva	Dio gasa se dobija kao prateći proizvod pri eksploataciji nafte

Najveće rezerve prirodnog gasa u Sjevernoj Americi			
Država	Procijenjene rezerve	Glavna nalazišta / regioni	Opis
SAD	oko 17–18 biliona m ³	Apalačka regija (Marcellus škriljci), Teksas, Luizijana, Permijski basen	Ogromne rezerve iz škriljaca → stabilno proizvodstvo
Kanada	oko 2,0–2,5 biliona m ³	Alberta, Britanska Kolumbija, Sjeverozapadne teritorije	Mnoge rezerve se nalaze u zaštićenim ekosistemima
Meksiko	oko 0,3–0,4 biliona m ³	Kampeče, Čijapas, područja oko Meksičkog zaliva	Rezerve rastu zahvaljujući novim istraživanjima

Meksiko ima rezerve prirodnog gasa, uglavnom u područjima oko Meksičkog zaliva. Dio gasa se dobija kao prateći proizvod pri eksploataciji nafte. Iako je proizvodnja manja u odnosu na SAD i Kanadu, prirodni gas ima veliki značaj za meksičku industriju i ekonomiju.

Zbog ovih ogromnih rezervi, Sjeverna Amerika je **jedan od najvećih proizvođača i potrošača prirodnog gasa u svijetu**. Ovaj resurs ima veliki ekonomski značaj, stvara radna mjesta, razvija industrijske regione i obezbjeđuje stabilne izvore energije.

Ugalj je jedno od najstarijih energetske bogatstva koje koristi čovjek, a u Sjevernoj Americi i danas ima veliki značaj, iako se postepeno zamjenjuje čistijim izvorima energije. On predstavlja važan izvor energije za proizvodnju električne energije, kao i za razvoj industrije, ali i za oblikovanje rudarskih region i stanovništva koje tamo živi.

U **Sjedinjenim Američkim Državama**, ugalj je široko rasprostranjen i predstavlja jedan od najvažnijih energetske resursa. Najznačajnija ugljana nalazišta nalaze se u Apalačke Planine, gdje rudarstvo ima viševjekovnu tradiciju. U državama **Zapadna Virdžinija, Kentaki i Pensilvanija** razvili su se cijeli gradovi radi ugljenokopova. Danas su ove oblasti prepoznatljive po dubokim podzemnim rudnicima i po jakim utjecajem koje rudarstvo ima na ekonomiju i životnim stilom lokalnog stanovništva.

Najveće rezerve uglja u SAD-u nalaze se u saveznoj državi **Vajoming**, gdje se prostire **Basen Paueder River** (Powder River Basin). Ovaj basen dom je nekoliko najvećih površinskih rudnika uglja na svijetu. Ovdje se ugalj eksploatiše u ogromnim količinama zahvaljujući tome što su ležišta plitka i lako dostupna. Iz ovog područja potiče najveći dio uglja koji se koristi u američkim termo-elektranama.

U **Kanadi** je ugalj najviše rasprostranjen u zapadnim provincijama **Alberta i Britanska Kolumbija**. Tamo se eksploatiše termalni ugalj, koji se koristi za proizvodnju električne energije, kao i visokokvalitetni metalurški ugalj, koji se koristi u proizvodnji čelika. Ove regije su važne za kanadsku ekonomiju i izvoz, jer Kanada snabdijeva mnoge zemlje svijeta visokokvalitetnim ugljem.

Sjeverna Amerika raspolaže i velikim rezervama **metala** koji imaju izuzetno važnu ulogu u industriji, tehnologiji i ekonomski razvoj. Zahvaljujući geološkim procesima i strukturi reljefa, kontinent ima bogata nalazišta **zlata, bakra, željeza i boksita** (od kojeg se dobija aluminijum). Ovi metali su osnova za razvoj industrije kao što su transport, građevinarstvo, proizvodnja elektronike, energetika i visoke tehnologije.

Zlato je kroz historiju bilo jedan od najcjenjenijih metala, a u Sjevernoj Americi njegovo otkriće i eksploatacija obilježili su cijele regione. Najpoznatiji primjer je „**zlatna groznica**“ na **Aljasci** krajem 19. vijeka. Hiljade ljudi iz cijelog svijeta krenule su prema hladnim arktičkim predjelima nadajući se da će pronaći bogatstvo. Gradovi su brzo rasli, a novi putevi i luke građeni su kako bi podržali

Rudnik zlata u Aljasci

rudare. Aljaska nije jedino područje bogato zlatom. Bogata nalazišta postoje i u **Kanadi**, posebno u **Jukonu, Ontariju i Kvebeku**, koji su i danas među najznačajnijim područjima za proizvodnju zlata. U Sjedinjenim Američkim Državama, najveći dio proizvodnje dolazi iz države Nevada, koja je poznata po svojim velikim rezervama i bogatim rudnicima, čineći je jednim od najvažnijih centara za zlato u svijetu.

Bakar je izuzetno važan metal u savremenom svijetu. Koristi se u električnim instalacijama, kablovima, motorima, obnovljivoj energiji i proizvodnji automobila. Najznačajnija područja nalaze se u **SAD**, posebno u saveznoj državi **Arizona**, poznatoj kao „država bakra“, jer se u njoj proizvodi najveći dio američkog bakra, zatim u **Juti**, gdje se nalazi rudnik Bingham Canyon, jedan od najvećih površinskih rudnika bakra na svijetu, te u **Novom Meksiku**, koji ima dugu tradiciju rudarstva i velike rezerve bakra. U **Kanadi** se bakar najviše dobija u **Britanskoj Kolumbiji**, gdje su planinski predjeli bogati mineralima i metalnim rudama.

Aluminij se dobija iz **rude boksita**. Kanada nije poznata po velikim rezervama boksita, već po **ogromnoj proizvodnji aluminija**. Razlog je jednostavan: za proizvodnju aluminija potrebne su ogromne količine električne energije, a Kanada ima mnogo hidroelektrana koje osiguravaju jeftinu i čistu električnu energiju. Zato su gradovi u Kvebeku i Britanskoj Kolumbiji postali veliki svjetski centri za proizvodnju aluminija.

Željezna ruda, od koje se proizvodi čelik, također je važna za ekonomiju. Velika nalazišta postoje u **Kanadi**, posebno u Labradoru i Kvebeku, gdje ogromni rudnici izvoze željeznu rudu na svjetsko tržište. U saveznoj državi **Minesota** nalaze se poznati rudnici u regiji Mesabi, koji više od jednog vijeka snabdijevaju američku proizvodnju čelika.

Šume predstavljaju jedno od najvrijednijih prirodnih bogatstava Sjeverne Amerike. One pokrivaju ogromne površine, naročito u sjevernim i zapadnim dijelovima kontinenta, i imaju ključnu ulogu u očuvanju klime, biodiverziteta i ekonomije. Posebno su značajne prostrane četinarske šume, poznate kao **tajga**, koje su karakteristične za hladna sjeverna područja.

Najveće šumske površine nalaze se u **Kanadi**, koja ima jednu od najvećih šumskih oblasti na svijetu. Kanadska tajga prostire se na hiljadama kilometara i sastavljena je od drveća kao što su bor, jela, smreka i druge vrste četinarskog drveća. Ove

šume nisu samo dio mnogih životinja, kao što su medvjedi, losovi i ptice, već predstavljaju važan prirodni resurs koji snabdijeva Zemlju drvetom, papirom i građevinskim materijalima. Šume Kanadi imaju i globalnu klimatsku ulogu. One apsorbiraju velike količine ugljen-dioksida i pomažu u regulisanju globalne klime.

Na nemoj karti Sjeverne Amerike označi regione gdje se nalaze najvažnija prirodna bogatstva (nafta, uglj, zlato, bakar, šume)!

Daglasova jela,
Oregon

Šumska područja nastavljaju se i prema **Aljasci**, gdje kombinacija tajge i vlažnih primorskih šuma stvara jedan od najdivljijih i najmanje narušenih šumskih predjela na planeti. Aljaska je poznata po prostranim pojasevima starih šuma, u kojima drveće dostiže ogromne visine i veliku starost. Ove šume važne su ne samo za ekosisteme već i za lokalne zajednice, koje ih koriste za drvenu građu, lov i tradicionalne izvore prirodnih dobara.

U **sjeverozapadnom dijelu SAD**, posebno u državama **Oregon** i **Vašington**, nalaze se vlažne, guste umjerene prašume. One su stanište nekih od najviših stabala na svijetu, kao što je **Daglasova jela**, koja može narasti i više od 100 metara. Ova regija ima veliki značaj za drvenu industriju SAD, ali i za zaštitu prirode, jer u njoj žive mnoge rijetke i endemske vrste. Šume Sjeverne Amerike danas se koriste na različite načine: kao sirovina za **drvenu industriju**, za proizvodnju **papira** i kao **gradevinski materijal**; kao stanište raznovrsnog **biljnog svijeta**; te kao prirodna područja za **turizam**, nacionalne parkove i rekreaciju.

Iako su šume vrlo bogat resurs, suočavaju se sa mnogim izazovima kao što su česta sječa i klimatske promjene. Zbog toga zemlje Sjeverne Amerike ulažu napore u održivo upravljanje i zaštitu šuma, kako bi se ovo „zeleno bogatstvo” očuvalo za buduće generacije.

ZAPAMTI

Sjeverna Amerika raspolaže sa bogatim prirodnim resursima, kao što su nafta, prirodni gas, ugalj, rude, šume i vode. Ti resursi nisu ravnomjerno raspoređeni, već su koncentrisani u određenim regionima, što snažno utiče na ekonomski razvoj i naseljenost kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje države u Sjevernoj Americi su najbogatije naftom?
2. Zašto su Apalačke Planine bile centar rudarenja uglja?
3. Gdje se u Sjevernoj Americi proizvodi najviše bakra?
4. Zašto Kanada ima velike rezerve šumskog bogatstva?
5. Objasni zašto prirodna bogatstva utiču na ekonomski razvoj država!

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE JUŽNE AMERIKE

POLOŽAJ I RAZUĐENOST OBALA JUŽNE AMERIKE

Ključni
geografski
pojmovi:

Geografski
položaj

Razuđenost
obale

Ostrva

Galapagos

Ognjena
Zemlja

Poluostrva

Mora

Zalivi

Potoci

Pogledajte kartu Južne Amerike. Zabilježite gdje se kontinent nalazi u odnosu na ekvator i Okeane i recite da li su njegove obale slabo ili jako razuđene.

Zamisli kontinent na kojem se na istoku sunce uzdiže nad ogromnim tropskim plažama, a na jugu se vjetrovi nadmeću s ledenim olujama i valovima visokim poput kuća. Kontinent na kojem se amazonske džungle prostiru poput zelenog mora, a obale Tihog Okeana susreću se s visokim, strmim planinama. To je Južna Amerika, mjesto gdje geografski položaj stvara jednu od najraznovrsnijih prirodnih sredina na našoj planeti. Jedna od najneobičnijih činjenica jeste da se na krajnjem jugu kontinenta, u blizini Ognjene Zemlje, susreću Atlantski i Tihi Okean, a njihove vode ponekad imaju različitu boju i ne miješaju se odmah. Južna Amerika je, svojom formom, položajem i razvedenošću obale, jedinstvena. Od ekvatora do ledenih krajeva u blizini Antarktika, njene obale, ostrva i poluostrva pričaju priču o prirodi, historiji i životu.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ JUŽNE AMERIKE

Južna Amerika se nalazi u potpunosti na zapadnoj hemisferi, a najveći dio njene teritorije nalazi se u južnoj hemisferi. Njen sjeverni dio **presijeca ekvatorski paralelnik, odnosno ekvator**, gdje vlada topla i vlažna ekvatorska klima, dok se južni dijelovi približavaju hladnim područjima u blizini Antarktika.

Istočno od kontinenta nalazi se **Atlantski Okean**, a zapadno **Tihi Okean**, što daje izuzetno važan i strateški položaj. Zbog ove dužine u pravcu sjever–jug, od ekvatora do ledenih krajeva Ognjene zemlje, mijenjaju se klima, vegetacija i životinjske vrste.

Južna Amerika je povezana sa Sjevernom Amerikom preko uskog kopnenog pojasa nazvanog **Panamska Prevlaka**, koji se nalazi na sjeveru. Njen geografski položaj čini je domom jedinstvenih prirodnih bogatstava, od Amazonije do Patagonije.

Geografski položaj Južne Amerike

Južna Amerika okružena je nekim od najimpresivnijih prirodnih predjela, od zaleđenih voda kod Ognjene Zemlje do toplih vulkanskih ostrva Galapagos. Obale su joj relativno slabo razuđene u odnosu na Sjevernu Ameriku, ali sadrže jedinstvene ekosisteme koji ne postoje nigdje drugdje.

Uporedi geografski položaj Južne Amerike sa Sjevernom Amerikom i objasni u 4–5 rečenica po čemu se razlikuju (položaj u odnosu na ekvator, pravac pružanja sjever–jug, blizina dva Okeana, utjecaj na klimu).

RAZUĐENOST OBALA JUŽNE AMERIKE

Za razliku od Sjeverne Amerike, obale Južne Amerike su **manje razuđene (raščlanjene)**, ali istovremeno kriju brojne prirodne zanimljivosti. Na istočnoj strani, Atlantski Okean oblikuje duge, prave obale, dok je zapadna obala strma i uska, jer se tu uz samu obalu prostire planinski lanac Andi.

Na jugu obala postaje znatno razuđenija i složenija, gdje se nalazi **Ognjena Zemlja**, arhipelag poznat po hladnom, vjetrovitom i dramatičnom reljefu. Ognjena zemlja odvojena je od kopna Južne Amerike **Magelanovim Moreuzom**, jednim od najpoznatijih morskih prolaza na svijetu. Ovaj moreuz je vijekovima bio važan za moreplovce, jer im je omogućavao prelazak iz Atlantskog u Tihi Okean prije izgradnje Panamskog Kanala.

Razuđenost obala Južne Amerike

Najveća ostrva u Južnoj Americi

Ostrv	Površina	Lokacija	Opis
Ognjena Zemlja (Isla Grande de Tierra del Fuego)	47 992 km ²	podijeljena između Čilea (jug i zapad) i Argentine (sjever i istok)	Poznata je po hladnoj, vjetrovitoj klimi, glečerima, planinama i bogatoj historiji domorodačkih naroda.
Marajo (Ilha de Marajó)	40 100 km ²	Brazil, ušće rijeke Amazon	Zbog vlažne tropske klime, veliki dijelovi ovog područja bivaju poplavljeni tokom kišne sezone. Poznato je po jedinstvenim vodenim bizonima koji ovdje žive.
Čiloe (Isla de Chiloé)	8 394 km ²	Čile	Čiloe je poznat po tradicionalnoj arhitekturi s drvenim crkvama (dio UNESCO-ve svjetske baštine), kao i po bogatom morskom svijetu.
Soledad (Isla Soledad)	6 353 km ²	Falklandska ostrva (Falkland Islands / Islas Malvinas)	Najveće ostrvo u istočnoj grupi Foklandskih ostrva. Ostrva su poznata po hladnoj klimi, snažnim vjetrovima i velikim kolonijama pingvina i albatrosa.

Na nijemoj karti Južne Amerike označi ostrva Galapagos, Ognjenu Zemlju i Magelanov Moreuz i pokaži u kojem okeanu se svaki od njih nalazi!

Iako obala Južne Amerike nije izrazito razvedena, kontinent ima nekoliko izuzetno važnih ostrva. Najpoznatija su **Galapagoska Ostrva**, smještena u Tihom Okeanu zapadno od Ekvadora. Ova vulkanska ostrva svjetski su poznata po svojoj raznovrsnoj prirodi i po tome što je ovdje Čarls Darwin razvijao svoje ideje o evoluciji. Galapagos je dom džinovskih kornjača, morskih iguana i mnogih vrsta ptica koje ne postoje ni na jednom drugom mjestu na svijetu. Na južnim krajevima **Ognjena Zemlja** predstavlja veliki i divlji arhipelag sa hladnom klimom, strmim obalama i brojnim ostrvima. Ovo područje jedno je od najvjetrovitijih na svijetu, gdje talasi i magla stvaraju jedinstvene, ali i surove prirodne uslove. Iako Južna Amerika nema velike poluostrve kao drugi kontinenti, njene južne i zapadne obale pune su zani-

mljivih zaliva, uskih prolaza i ostrvskih grupa koje obogaćuju prirodni izgled kontinenta.

Južna Amerika nema mnogo zatvorenih mora, ali ima nekoliko značajnih zaliva i prolaza. Najpoznatiji među njima je **Magelanov Moreuz**. On je imao ogroman historijski značaj za pomorstvo, jer je predstavljao sigurniju rutu od izuzetno opasne plovidbe oko rta Horn.

Na istočnoj obali Atlantski Okean formira široke zalive i dugačak obalni pojas, koji je danas gusto naseljen i ekonomski značajan, posebno u Brazilu i Argentini.

Magelanov Moreuz

ZAPAMTI

Južna Amerika se nalazi pretežno u južnoj hemisferi i izlazi na Atlantski i Tih Okean. Njene obale su slabo razučene, sa malim brojem zaliva i poluostrva, posebno u poređenju sa Sjevernom Amerikom.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Kakav je geografski položaj Južne Amerike u odnosu na hemisfere i okeane?
2. Po čemu se razlikuje razučenost zapadne i istočne obale kontinenta?
3. Koje prirodne osobine čine Galapagoska Ostrva jedinstvenim?
4. Zašto je Magelanov Moreuz važan za pomorstvo?
5. Po čemu je Ognjena Zemlja karakteristična po prirodi i klimi?

RELJEF JUŽNE AMERIKE

Pogledajte fizičko-geografsku kartu Južne Amerike. Zabilježite gdje se nalaze visoke planine i ravne oblasti i uzmite u obzir da kažete koji dio kontinenta je najviši.

Ključni
geografski
pojmovi:

Nizine
Visoravni
Planine
Andi
Gvajanske
Planine
Brazilske
Planine
Vulkani
Ohos del Salado
Kotopaksi
Pustinja
Atakama

Zamisli zemlju u kojoj se planine prostiru hiljadama kilometara, gdje pustinja postoji upravo tamo gdje okeanske magle ne dopiru do kopna i gdje neki od najviših vulkana na Zemlji „dodiruju“ nebo. Južna Amerika je kontinent oblikovan snažnim prirodnim silama, kretanjem tektonskih ploča, vulkanskim erupcijama te djelovanjem rijeka i glečera. Na njenom zapadnom rubu uzdižu se Andi, najduži planinski sistem na svijetu, dok se u unutrašnjosti prostiru različite visoravni i nizije, od prostrane Amazonske nizije do suhe i hladne pustinje Atakama. Reljef ovog kontinenta je poput prirodne enciklopedije u kojoj svaki dio ima svoju priču.

Izaberi jednu reljefnu cjelinu Južne Amerike (bez obzira na to da li je riječ o pustinji, planini, niziji ili visoravni) i opiši je u 5–6 rečenica: kako izgleda, kakvu klimu ima, koje su prirodne pojave karakteristične za nju i zašto je važna za kontinent!

NIZIJE

Južna Amerika je kontinent ogromnih nizija, ali nijedna nije toliko prepoznatljiva i važna kao **Amazonska Nizija**. Ona je najveća tropska nizija na Zemlji i dom je najgušće i najraznovrsnije prašume na svijetu, **Amazonske prašume**, koju često nazivaju i „plućima planete“. Nizija se prostire na ogromnoj površini od oko šest miliona kvadratnih kilometara, što je čini jednim od najvećih nizijskih područja na Zemlji, približno veličine dvije trećine Evrope. Prostire se kroz više država – Brazil, Peru, Kolumbiju i Venecuelu – i oblikovana je tokom rijeke Amazon, najvodonosnije rijeke na svijetu.

Zbog ogromne količine padavina i tropske vlage, Amazonska Nizija gotovo je stalno zelena. U njoj žive milioni biljnih i životinjskih vrsta, od kojih su mnoge jedinstvene i ne mogu se pronaći ni na jednom drugom mjestu na planeti. Gusta prašuma, obilje rijeka i visoke temperature stvaraju sredinu koja izgleda poput prirodnog lavirinta ispunjenog životom, zvukovima i bojama.

Reljefna karta Južne Amerike

Amazonaska nizija

Na nijemoj karti Južne Amerike označi Amazonsku niziju, nizinu Orinoko i nizinu La Plata, tako da ih zaokružiš ili obojiš u različitim bojama i ispod svake napiši po jednu kratku rečenicu šta tu nizinu čini posebnom (npr. prašuma, poplavna ili močvarna)!

Ova nizija ne samo da dominira kontinentom, već ima ključnu ulogu u klimatskoj ravnoteži na Zemlji. Velike količine vode koje se oslobađaju iz raslinja i rijeka utiču na padavine i klimu ne samo na kontinentu, već i u drugim dijelovima svijeta. Amazonaska Nizija je mjesto gdje priroda ima veliku moć i gdje se život razvijao neprekidno hiljadama godina.

Pored Amazonije, Južna Amerika ima i druge važne nizije. Istočno od Anda prostire se **nizija**

Orinoko, koja prati tok rijeke Orinoko i zauzima sjeverni dio Južne Amerike, uglavnom u Venecueli i dijelovima Kolumbije. Poznata je po svojim močvarnim predjelima i bogatom životinjskom svijetu. U jugoistočnom dijelu nalazi se nizija **La Plata**, koja obuhvata dijelove Argentine, Urugvaja i Paragvaja. Ona je jedno od najvažnijih poljoprivrednih područja kontinenta. Ovdje se prostiru velike površine plodnog tla, travnjaci poznati pod nazivom **pampasi** i gusto naseljena područja u priobalnim regijama.

Iako se ove nizije razlikuju po klimi, vegetaciji i izgledu, one imaju zajedničku ulogu – predstavljaju važan prirodni prostor koji utiče na život, klimu i ekonomiju Južne Amerike.

VISORAVNI

Južna Amerika nije kontinent samo velikih nizija, već i impresivnih visoravni koje svjedoče o njenom geološkom porijeklu. Takve su Gvajanska visoravan i Brazilska visoravan, područja koja predstavljaju stare i uzdignute plate sa zaobljenim vrhovima i zaravnjenim oblicima.

U sjevernom dijelu kontinenta uzdižu se **Gvajanske Planine**, jedne od najstarijih kopnenih masa

na Zemlji. Njihove stijene su oblikovane milionima godina erozije, što daje pejzažu izgled zaravnjenih tvrđava i stubova. Posebno su poznate kao **tepui** – kamene planine sa ravnim vrhovima i strmim vertikalnim liticama, visokim i po nekoliko stotina metara. Ovi tepui dugo su bili prirodno izolovani od okolnog svijeta, pa su na njima razvijene **jedinstvene biljne i životinjske vrste** koje se ne mogu naći nigdje drugo. Tepui su često okruženi oblacima i maglom, pa izgledaju misteriozno, poput prirodnih „ostrva na nebu“. Mnogi naučnici dolaze ovamo kako bi proučavali drevni pejzaž i neobični živi svijet koji je hiljadama godina opstajao u izolaciji.

Jedan od najpoznatijih vrhova je **Roraima**, koji se

Roraima

nalazi na granici između Venecuele, Brazila i Gvajane. Ova plato izgleda kao ogromna kamena masa koja se uzdiže iz zemlje sa strmim liticama visokim preko **400 m**, a plato na vrhu dostiže dužinu veću od **10 km** i širinu do **5 km**. Na njegovoj površini nalaze se male rijeke, vodopadi, neobični stjenoviti oblici i biljke koje su evoluirale u izolaciji hiljadama godina.

Anđelov Vodopad nalazi se u Venecueli i smatra se najvišim **neprekidnim vodopadom na svijetu**. Njegova ukupna visina iznosi **979 metara**, od čega čak **807 metara** predstavlja vertikalni, neprekidni pad. Vodopad se nalazi na jednom od razgranatih korita rijeke **Kerepakupai Meru**, koja se ulijeva u rijeku **Čurun**. Rijeka Čurun je pritoka veće rijeke **Karrao**, koja se dalje ulijeva u **Orinoko**.

Na istočnoj strani kontinenta prostire su **Brazilske Planine**, jedna od najvećih visoravni u Južnoj Americi. One zauzima veliki dio Brazila i gusto je naseljena te plodna, pa su se na njoj razvili brojni gradovi, poljoprivredna područja i rudnici. Ove planine zapravo, sastoje se od brojnih visoravni, brežuljaka i dolina koje se postepeno spuštaju prema Atlantskom Okeanu.

Brazilske Planine imaju **snažan utjecaj na rijeke kontinenta**. Mnoge velike rijeke, kao što su Parana, Sao Francisko i dio sliva Amazona, izviru upravo ovdje, na visoravnima. Reljef stvara vodopade, kanjone i duge riječne doline koje su važne za saobraćaj, proizvodnju energije i poljoprivredu. Klima se također mijenja pod njihovim uticajem – visoravni zadržavaju vlažan okeanski vazduh, koji donosi padavine na istočnoj strani, dok u unutrašnjosti stvara sušnije uslove.

Zbog kombinacije prirodnih bogatstava, plodnog tla i ugodne klime, Brazilska visoravan je gusto naseljena i ekonomski veoma značajna. Veliki gradovi, poput Brazilije, Belo Horizontea i Sao Paula, nalaze se upravo na ovom visoravanskom području.

Visoravni Južne Amerike su poznate po svojoj raznolikosti i važnoj ulozi u oblikovanju klime, rijeka i vegetacije.

PLANINE

Na zapadnoj strani Južne Amerike prostire se jedan od najimpresivnijih planinskih sistema na svijetu – **Andi**. Ovaj planinski lanac dug je oko **7.000 kilometara** i predstavlja najduži planinski sistem na Zemlji. Andi zauzimaju zapadni dio kontinenta, od tropskih predjela Venecuele i Kolumbije na sjeveru, pa sve do hladnih i vjetrovitih područja Patagonije na jugu.

Ovaj veliki planinski lanac nastao je kao rezultat sudara **tektonske ploče Naska i Južnoameričke ploče**. Zbog toga se Andi smatraju **geološki mladim**, a njihovi vrhovi su visoki, strmi i često

Anđeoski vodopad

Na nijemoj karti Južne Amerike označi Gvajanske i Brazilske Planine različitim bojama, a zatim ispod svake označene oblasti napiši po jednu kratku rečenicu koja ih opisuje (npr. tepui – izvori rijeka, plodna tla ili gust naseljen prostor)!

Najviši vrhovi u Južnoj Americi

Vrh	Visina	Lokacija	Opis
Akonagva	6 961 m	Argentina	Najviši vrh u Južnoj Americi i izvan Azije
Ohosdel Salado	6 893 m	Argentina / Čile	Najviši aktivni vulkan na Zemlji
Monte Pisis	6 793 m	Argentina	Ogroman vulkanski masiv sa ledenim poljima
Uaskaran	6 768 m	Peru	Najviši vrh u Peruu
Sero Bonete	6 759 m	Argentina	Visok vulkanski vrh u sjevernoj Argentini

U Andima postoje jezera i naselja smještena toliko visoko da su neka od njih na većoj visini od vrhova evropskih Alpa. Na visinama većim od 4.000 metara ljudi žive u uslovima gdje je vazduh rijedak i razrijeđen, pa posjetioci moraju postepeno da se prilagođavaju kako bi mogli normalno disati.

Akonagva

Kotopaksi

podložni tektonska kretanja. Zemljotresi, vulkanska aktivnost i postepeno izdizanje planina samo su dio prirodnih procesa koji i danas djeluju u ovom regionu.

Andi su poznati po velikom broju **aktivnih i ugašenih vulkana**, a snijegom pokriveni vrhovi uzdižu se visoko iznad oblaka. Ovaj kontrast između vatre (vulkana) i leda (glečera) čini ovaj planinski lanac jedinstvenim i fascinantnim.

Najviši vrh cijelog sistema je **Akonagva**, koja se nalazi u Argentini i dostiže visinu od **6.960 metara**.

Na granici Čilea i Argentine uzdiže se **Ojos del Salado**, sa visinom od **6.800 metara**. Ovaj vulkan se smatra najvišim aktivnim vulkanom na svijetu. Njegova sredina je izuzetno suha, hladna i nepristupačna, zbog čega je često odredište naučnih ekspedicija koje proučavaju život u teškim uslovima i vulkanske procese.

U Peruu dominira planinski vrh **Uaskaran**, visok oko **6.768 metara**, poznat po svojim ledenim vrhovima i planinskim padinama. Ovaj vrh jedan je od najtežih za uspon u cijelom planinskom lancu.

Jedan od najpoznatijih vulkana u Ekvadoru je **Kotopaksi**, koji se ističe svojim gotovo savršeno konusnim oblikom i snježnim vrhom. On je aktivan vulkan i vidljiv je iz velike udaljenosti, predstavljajući simbol prirodne moći Anda.

Andi nisu samo visoke planine, oni su prirodna barijera koja ima ogroman uticaj na **klimu** na kontinentu. Na zapadnoj strani Anda, zbog velike nadmorske

visine, padavine rijetko dopiru, zbog čega nastaje **pustinja Atakama**, koja se smatra jednim od **najsušnijih mjesta na svijetu**, gdje na nekim mjestima kiša ne pada godinama. Nasuprot tome, na istočnoj strani topli i vlažni zrak iz Amazonske nizije uzrokuje obilne padavine i bogatu vegetaciju.

Andi su istovremeno važni i za **rijeke**. Mnoge rijeke u Južnoj Americi izvire upravo u ovim planinama, uključujući Amazon, Orinoko i njihove brojne pritoke koje napajaju plodne poljoprivredne oblasti.

Pored prirodnih ljepota, Andi imaju ogromnu ulogu u **historiji i kulturi**. Drevne Inke izgradile su svoje carstvo upravo duž ovog planinskog sistema, stvarajući kamene puteve, terase za poljoprivredu i gradove poput **Maču Pikču**. Danas su mnogi gradovi, kao što su La Paz, Kito i Kusko, smješteni u planinskim dolinama i na visoravnima, prilagođavajući se nadmorskim visinama i klimatskim uslovima.

Andi predstavljaju jedno od najraznovrsnijih i najposebnijih prirodnih područja na svijetu. Oni su dom hladnoće, topline, pustinja, glečera, vulkana i živog svijeta koji se razvio u najrazličitijim uslovima. Andi su više od planina – oni su **prirodni, historijski i kulturni simbol Južne Amerike**.

Maču Pikču

Na nijemoj karti Južne Amerike označi planine i reljefne cjeline: Amazonsku Niziju, Gvajanske Planine, Brazijske Planine i planinski sistem Andi, koristeći različite boje ili šrafranja kako bi razlikovao nizije od visoravni i planina!

ZAPAMTI

Reljef Južne Amerike je izražen kontrastan – na zapadu dominiraju visoki i mladi planinski lanac Andi, dok se u središnjem i istočnom dijelu nalaze velike nizije i visoravni. Ova raznolikost reljefa ima snažan uticaj na klimu, rijeke i privredu kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje su najveće nizije u Južnoj Americi i gdje se nalaze?
2. Po čemu su poznate Gvajanske i Brazijske planine?
3. Šta čini planinski sistem Andi jedinstvenim po dužini i visini?
4. Gdje se nalazi najviši aktivni vulkan na svijetu i kako se zove?
5. Zašto je pustinja Atakama jedno od najsušnijih mjesta na Zemlji?

Ključni
geografski
pojmovi:

Tropska klima

Vlažna
ekvatorijalna
klima

Savanska
klima

Stepska klima

Pustinjska
klima

Umjerena klima

Planinska klima

Atakama

Amazon

Andi

KLIMA U JUŽNOJ AMERICI

Pogledajte klimatsku kartu Južne Amerike. Zabilježite koji klimatski pojasevi su zastupljeni i razmislite kako ekvator i reljef utiču na klimu.

Južna Amerika je jedan od klimatski najraznovrsnijih kontinenata na Zemlji. Na ovom kopnu mogu se susresti gotovo svi klimatski tipovi, od stalno vlažnih i toplih prašuma uz ekvator, preko umjerenih stepa u južnim područjima, pa sve do jedne od najsuših pustinja na planeti. Ova raznovrsnost nije slučajna. Ona je posljedica specifičnog geografskog položaja kontinenta, njegovog velikog prostiranja od sjevera prema jugu, uticaja okeanskih struja, kao i prisustva Anda, planinskog lanca koji oblikuje vremenske prilike na ogromnim prostranstvima.

Klimu Južne Amerike određuje nekoliko važnih faktora: **geografski položaj**, jer se kontinent prostire od ekvatora do umjerenih geografskih širina; **nadmorska visina reljefa**, naročito Anda; **okeanske struje**, poput hladne Humboltove struje; **kruženje zračnih masa**; **te blizina velikih vodenih površina**, prije svega Atlantskog i Tihog Okeana. Zahvaljujući svim ovim faktorima, Južna Amerika ima brojne klimatske tipove.

U sjevernom dijelu Južne Amerike, posebno u Amazonskoj niziji, vlada **tropska, ekvatorijalna klima**. Ovaj dio kontinenta nalazi se neposredno uz ekvator, pa su temperature ovdje visoke tokom cijele godine i gotovo se nikada značajnije ne mijenjaju. Zrak je vlažan i težak, a padavine su toliko česte da neki naučnici kažu da „u Amazoniji nema dana bez oblaka“. Ovi klimatski uslovi stvaraju gustu prašumu, najveću na Zemlji, koja je dom nevjerovatno velikog broja biljnih i životinjskih vrsta.

Južno i sjeverno od tropskog pojasa klima se postepeno mijenja. Umjesto stalne vlage, javlja se klima sa smjenjivanjem kišnih i sušnih perioda. Ovaj tip klime naziva se **savanska klima** i karakterističan je za velike dijelove Brazila i Venecuele. Tokom kišnog perioda vegetacija je zelena i bujna, ali kada nastupi sušni period, zemlja požuti, a vodostaji rijeka znatno opadaju. Savana je dom travnatih prostranstava, rijetkog drveća i životinja koje su se prilagodile promjenjivim uslovima.

Klimatske zone

Najniža temperatura zabilježena u Južnoj Americi iznosila je $-32,8^{\circ}\text{C}$, a izmjerena je u mjestu Sarmijento u južnoj Argentini 1907. godine. Hladan i suh zrak koji prodire s Antarktika ponekad ovo područje pretvara u pravu „zaleđenu pustinju“. Najviša temperatura na kontinentu dostigla je čak $48,9^{\circ}\text{C}$, a izmjerena je u Rivadaviji, u Argentini, 1905. godine. U ovom području zrak može biti toliko vreo i suh da se biljke osuše za svega nekoliko sati, a vjetrovi donose užareni pijesak iz pustinjskih predjela.

Pampasi

Kada klima postane još sušnija, javljaju se područja u kojima kiša ne pada godinama. U tim krajevima vlada **pustinjska klima**. Najpoznatiji primjer za to je pustinja Atakama u Čileu. Ona se nalazi na zapadnim padinama Anda i predstavlja jedno od najsuših područja na Zemlji. U pojedinim dijelovima Atakame nije zabilježena kiša više od jednog vijeka. Razlog ove izuzetne suše jeste kombinacija hladne Humboltove okeanske struje, visokih Anda koji sprečavaju prodor vlažnog zraka i stabilnih atmosferskih uslova koji onemogućavaju stvaranje oblaka. Zbog ovih karakteristika, Atakama se često poredi s površinom Marsa i služi kao prirodna laboratorija za naučna istraživanja.

U južnim dijelovima kontinenta klima postaje **umjerena i stepska (suptropska)**. U Argentini i Urugvaju prostiru se široka stepska područja poznata kao pampasi. Ovdje su godišnje temperature umjerenije, a padavine su neravnomjerno raspoređene, stvarajući uslove za razvoj razvijene poljoprivrede. Ova područja spadaju među najvažnije poljoprivredne regije svijeta zahvaljujući plodnom tlu i umjereoju klimi, koja omogućava uzgoj pšenice, kukuruza i razvoj stočarstva.

Visoki planinski lanac Andi predstavlja poseban klimatski svijet. Klima u planinama naglo se mijenja u zavisnosti od nadmorske visine. Na nižim padinama klima je tropska, ali već nekoliko hiljada metara više temperature znatno opadaju, a na najvišim vrhovima vladaju uslovi slični onima u polarnim područjima. Na Andima se mogu uočiti različiti klimatski pojasevi koji se nadovezuju jedan na drugi, od tropske topline do hladnih visoravni sa snijegom koji se ne topi tokom cijele godine. Ova pojava razlog je zbog kojeg naučnici kažu da „Andi sadrže svu klimu svijeta“.

Na nijemoj karti Južne Amerike pokušaj označiti područja sa ekvatorijalnom, savanskom, pustinjskom, stepskom i planinskom klimom koristeći različite boje! U svesci kratko objasni zašto se upravo na tim područjima javlja svaki klimatski pojas!

ZAPAMTI

Klima u Južnoj Americi je veoma raznolika, a najveći dio kontinenta ima toplu klimu zbog blizine ekvatora. Reljef, posebno Andi, i Okeanske struje imaju veliki uticaj na raspored temperatura i padavina.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Zašto u Amazonskoj niziji tokom cijele godine vlada visoka temperatura i velika vlažnost?
2. Šta čini pustinju Atakama jednom od najsušnijih oblasti na Zemlji?
3. Kako se klima na Andima mijenja s porastom nadmorske visine?
4. Koji uslovi karakterišu savansku klimu?
5. Zašto su pampasi među najvažnijim poljoprivrednim regijama Južne Amerike?

Ključni
geografski
pojmovi:

Rijeke
Sliv Tihog
Okeana
Sliv
Atlantskog
Okeana
Orinoko
Amazon
Parana

RIJEKE JUŽNE AMERIKE

Pogledajte kartu sa rijekama Južne Amerike. Zabilježite koje su najveće rijeke, u kojem pravcu teku i u koje okeane se ulijevaju.

Južna Amerika je dom nekih od najimpresivnijih rijeka na svijetu. Ovdje se nalazi najvodonosnija rijeka na planeti, Amazon, kao i mnoge druge rijeke koje oblikuju prirodu, historiju i kulturu kontinenta. Rijeke ovdje nisu samo vodeni tokovi, već pravi prirodni „autoputevi“ koji povezuju džungle, savane, planine i plodne nizije. Mnoga mjesta u Južnoj Americi toliko su udaljena od putnih saobraćajnica da je jedini način da se do njih stigne riječnim putem. Zato se rijeke smatraju krvotokom kontinenta, jer donose vodu, život, hranu, energiju i saobraćajne veze kroz neobične i raznolike predjele.

Vodopadi Iguasu predstavljaju sistem od više od 270 vodopada koji se prostire na gotovo tri kilometra. Njihov najpoznatiji dio naziva se „Đavolje Grlo“, gdje ogromna količina vode pada u duboku provaliju u obliku potkoviце. Kod Iguasua voda se obrušava takvom snagom da cijeli zrak oko vodopada podrhtava. Snažni vodeni stubovi stvaraju maglu koja se uzdiže desetinama metara, a buka je toliko jaka da je ponekad teško čuti razgovor.

Sliv Tihog Okeana prostire se na zapadnoj strani kontinenta, duž padina Anda. Ovdje su rijeke kratke, strme i brze, jer izviru u visokim planinama i brzo se spuštaju prema okeanu. Zbog strmog reljefa, mnoge od ovih rijeka imaju vodopade i brzake, ali nisu naročito duge. Najznačajnije su rijeke u Peruu i Čileu, koje, uprkos svom kratkom toku, imaju veliki lokalni značaj jer obezbjeđuju vodu za poljoprivredu u suhim pustinjским predjelima zapadno od Anda.

Najveći i najvažniji slivni sistem u Južnoj Americi jeste **sliv Atlantskog Okeana**. On obuhvata ogromna prostranstva, među kojima su Amazonska nizija, dijelovi Brazilske visoravni, Pampasi i južni dijelovi kontinenta. Vode većine velikih rijeka koje se ovdje ulijevaju u Atlantski okean stvaraju plodne doline, močvare i bogate poljoprivredne predjele. U ovom slivu nalazi se **Amazon**, najvodonosnija rijeka na svijetu, koja prikuplja vode stotina pritoka i stvara najveću poplavnu niziju na planeti. Sjeverni dio sliva oblikovala je rijeka **Orinoko**, koja teče kroz Venecuelu i Kolumbiju. U južnom dijelu razvija se sistem **La Plate**, u koji se ulijevaju rijeke **Parana, Paragvaj i Urugvaj**. Ove rijeke imaju ogroman ekonomski značaj, jer su njihove doline među najplodnijim poljoprivrednim regijama na svijetu.

Hidrografska mreža Južne Amerike

Najveće rijeke u Južnoj Americi			
Rijeka	Dužina	Države kroz koje teče	Opis
Amazon	6.400–7.062 km	Peru, Kolumbija, Brazil	Najvodonosnija rijeka na svijetu; stvara najveći riječni sliv i utiče na klimu planete
Parana	4 880 km	Brazil, Paragvaj, Argentina	Velika južnoamerička rijeka, poznata po vodopadima Iguazu i hidrocentrali Itaipu
Madeira	3 380 km	Brazil, Bolivija	Glavna pritoka Amazona; poznata po jakim strujama i tropskim šumama
Purus	3 211 km	Peru, Brazil	Vijugava rijeka sa sporim tokom; protiče kroz gustu amazonsku prašumu
Sao Francisko	3 160 km	Brazil	Važna rijeka istočnog Brazila; koristi se za transport, navodnjavanje i energiju

Iako zauzima manju površinu, **sliv Karipskog Mora** ima važan regionalni značaj. Neke manje rijeke iz sjevernih dijelova Kolumbije i Venecuele ulijevaju se direktno u ovo more. Ove rijeke su kraće, ali su važne za lokalno stanovništvo u područjima s toplom i vlažnom klimom.

Slivna područja Južne Amerike pokazuju koliko je voda povezana sa životom na kontinentu. Velike rijeke, kao što su Amazon, Orinoko i Parana, stvaraju plodne predjele, održavaju bogatu biosferu i omogućavaju razvoj mnogih ljudskih zajednica. Razumijevanje slivnih sistema pomaže nam da bolje shvatimo prirodu i uočimo značaj rijeka za održavanje života.

Kada se govori o rijekama Južne Amerike, nemoguće je ne početi s **Amazonom**, rijekom koja je rekorder prema mnogim prirodnim pokazateljima i koja se često opisuje kao najmoćnija rijeka na Zemlji. Amazon nije samo duga i široka rijeka, već i ogroman vodeni sistem koji oblikuje život miliona ljudi, životinja i biljaka. Njegova vodena snaga toliko je velika da pri ušću u Atlantski okean količina slatke vode koju donosi smanjuje slanost okeanske vode čak i do **200 kilometara** od obale. Ova pojava ne javlja se ni kod jedne druge rijeke na svijetu. Amazon izvire visoko u **planinskim masivima Anda**, gdje započinje kao brza, hladna i snažna planinska rijeka koja siječe duboke doline. Čim napusti planinska područja i uđe u **Amazonsku Niziju**, pretvara se u široku, mirnu, ali izuzetno moćnu rijeku. Na pojedinim mjestima njena širina je toliko velika da se s jedne obale ne može vidjeti druga. Tokom kišne sezone rijeka dodatno nabuđa, a njene poplavne vode mogu prodrijeti i do 50 kilometara u okolnu prašumu. Ovaj ogromni vodeni sistem prikuplja vodu od **više od 1100 pritoka**, od kojih najduža dostiže do 1.000 kilometara. Neke od njih, kao Rio Negro ili Madeira, po dužini i sadržaju mogu se porediti sa najvećim

Na nijemoj karti Južne Amerike pažljivo označi tri glavna slivna područja na kontinentu.

Rijeka Amazon

Na nijemoj karti Južne Amerike obilježi tokove rijeka Amazona, Orinoka i Parane! Nakon toga, u svesci napiši kratku priču o tri rijeke, na primjer: mjesto gdje izviru, oblasti kroz koje teku ili neku njihovu prirodnu osobinu!

riječama drugih kontinenata. Zahvaljujući ovoj mreži rijeka, Amazon ima najveći riječni sliv na svijetu, koji pokriva područje slično veličini cijele Evrope.

Amazonska Nizija predstavlja poseban prirodni svijet. Tokom godine ogromna područja uz rijeku budu poplavljena. U njima žive jedinstvene vrste, kao što su **ružičasti delfin**, **anakonda**, **pirane**, kao i stotine vrsta ptica koje

nastanjuju krošnje drveća. Amazon nije samo prirodno čudo, već i ogroman klimatski „motor“. Isparavanjem koje se odvija iznad njegovih voda i prašuma, rijeka stvara ogromne količine vlažnog zraka koji utiče na vremenske prilike ne samo u Južnoj Americi nego i u drugim dijelovima svijeta.

Više od 30 miliona ljudi živi u Amazonskom regionu i mnogi od njih zavise od rijeka za transport, ribolov, poljoprivredu i svakodnevni život. U mnogim dijelovima nema putnih mreža, pa rijeke predstavljaju osnovni način povezivanja i snabdijevanja. Na taj način nastaje važna ekonomska i kulturna povezanost ljudi i prirode. Amazon je ogroman, bogat i važan prirodni sistem koji predstavlja jedno od najznačajnijih područja na planeti i najbolji primjer kako priroda može oblikovati poseban, jedinstven svijet.

U sjevernom dijelu Južne Amerike teče druga po veličini rijeka, **Orinoko**, koja oblikuje prostranstva Venecuele i dijelova Kolumbije. Orinoko izviru u blizini Gvajanske visoravni i teče kroz prostrane savane i močvare. Na pojedinim dijelovima stvara ogromne mreže kanala, jezera i ostrva. Orinoko je poznat po tome što se tokom kišne sezone veliki dijelovi riječne ravnice plave i pretvaraju u prostrana vodena područja. Ove poplavne oblasti dom su velikog broja životinja, među kojima su i rijetki ružičasti delfin, mravojedi, kapibare i brojne vrste ptica.

U južnom dijelu kontinenta dominira rijeka **Parana**, koja zajedno sa rijekama Paragvaj i Urugvaj formira sistem **La Plata**. Parana teče kroz Brazil, Paragvaj i Argentinu i ima veliki značaj za proizvodnju električne energije, poljoprivredu i transport. Poznata hidroelektrana Itaipu, jedna od najvećih u svijetu, smještena je upravo na ovoj rijeci. Rijeke ovog sistema stvaraju plodne nizije, ravnice i doline gdje su razvijeni mnogi gradovi i poljoprivredni regioni.

Opiši u nekoliko rečenica kako bi izgledao život na ljetu u Južnoj Americi kada bi rijeke Amazon ili Parana imale smanjen vodostaj ili presušile.

ZAPAMTI

Rijeke u Južnoj Americi su veoma vodonosne, a najveća među njima je Amazon – najvodonosnija rijeka na svijetu. Veći dio rijeka ulijeva se u Atlantski Okean i ima veliki značaj za naseljavanje, poljoprivredu i svakodnevni život stanovništva.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Kolika je dužina rijeke Amazon?
2. Kako rijeka Orinoko utiče na prirodu i život u sjevernim dijelovima kontinenta?
3. U kojim državama protiče rijeka Parana i zašto je važna za ekonomiju?
4. Kakva je veza između rijeka i poplavljenih područja u Amazonskoj Niziji?
5. Na koji način rijeke olakšavaju život lokalnog stanovništva u unutrašnjosti kontinenta?

JEZERA U JUŽNOJ AMERICI

 Ključni
geografski
pojmovi:

 Pogledajte kartu sa jezerima Južne Amerike. Zabilježite gdje se nalaze najveća jezera i razmislite zašto su rjeđa u poređenju sa Sjevernom Amerikom.

Južna Amerika nema toliko mnogo velikih jezera kao Sjeverna Amerika, ali postoje ona na ovom kontinentu koja su izuzetno značajna i jedinstvena. Neka od njih smještena su visoko u Andima, gdje je voda hladna, prozirna i čista, dok se druga formiraju u nizijskim i toplim područjima Amazona ili Paragvaja. Najpoznatije među njima je Titikaka, koje se nalazi na velikoj nadmorskoj visini i ima posebnu važnost za lokalno stanovništvo koje ga smatra svetim. Jezera u Južnoj Americi često su dom drevnih kultura, prirodnih rezervata i važni izvori vode koji su oblikovali život ljudi i životinja kroz vijekove.

 Jezera
Titikaka
Marakaibo
Slano jezero
Visoravan
Andi

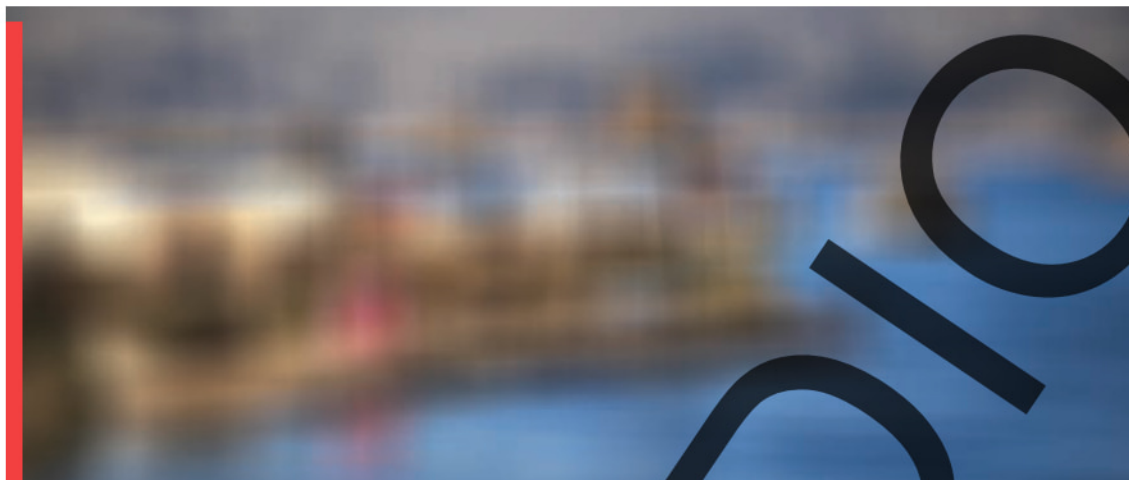

U Andima postoje mala jezera koja se nalaze na nadmorskim visinama iznad 5 000 metara, toliko visokim da su tokom dijela godine zaleđena i prekrivena snijegom. Neka od njih imaju vodu neobičnih boja – zelenu, tirkiznu ili crvenkastu. Zbog ekstremnih uslova, ovdje živi samo nekoliko vrsta organizama koje su se prilagodile hladnoći i razrijeđenom vazduhu.

Najpoznatije i najveće jezero u Južnoj Americi je **Titikaka**, smješteno na visoravni Altiplano, na granici između Perua i Bolivije. Sa nadmorskom visinom od oko **3 812 metara**, smatra se jednim od **najviših plovnih jezera na svijetu**. To znači da su njegove vode dovoljno duboke i mirne da po njima mogu ploviti čamci, ribarske i turističke brodice. Zbog velike nadmorske visine, vazduh oko jezera je rjeđi i izuzetno čist. Kada se Sunce izdigne iznad Anda, njegovi zraci reflektiraju se od površine vode, stvarajući upečatljivu plavu boju koja često izgleda kao ogromno ogledalo među planinskim vrhovima. Ova igra svjetlosti i vode ostavljala je snažan utisak na narode koji su ovdje živjeli hiljadama godina.

Jezero Titikaka

**Ploveća
ostrva
naroda
Uros**

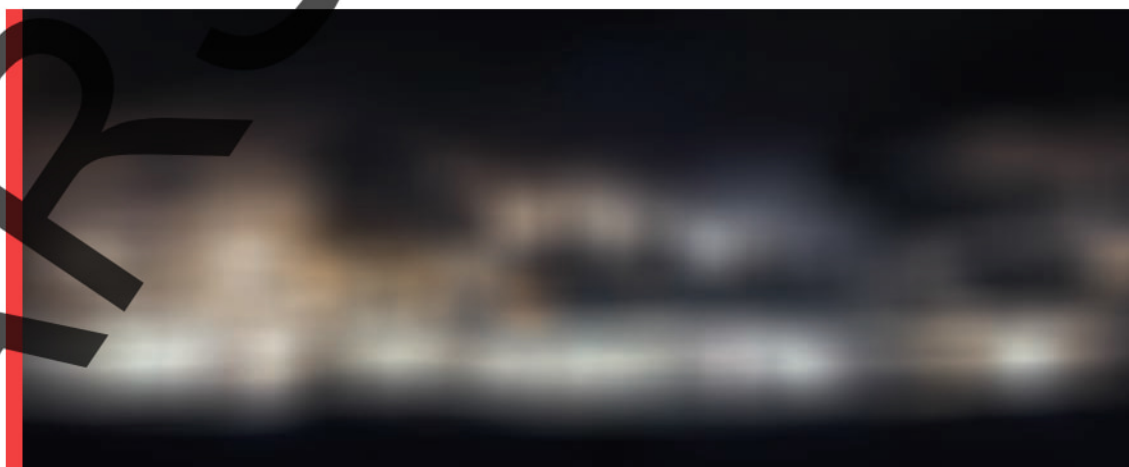
Titikaka je i mnogo **duboko jezero**, na nekim mjestima njegova dubina prelazi **280 metara**, a njegova površina je **preko 8 000 km²**, što ga čini jednim od najvećih jezera u Južnoj Americi. Na njegovoj vodi se naselilo mnoštvo ostrva, kako prirodnih, tako i onih koje je stvorio čovjek. Najneobičnija su ploveća ostrva naroda **Uros**. Ova ostrva izgrađena su od slojeva trske zvane totora, koju stanovnici sakupljaju iz plitkih dijelova jezera. Tokom vjekova, Urosi obnavljaju svoja ostrva, grade kuće od trske i plove čamcima napravljenim od istog materijala. Ova ostrva zaista predstavljaju nevjerovatan primjer kako se čovjek može prilagoditi i živjeti u skladu s prirodom.

Jezero Titikaka ima ogroman historijski i kulturni značaj. Smatra se da je upravo u njegovoj okolini **nastala civilizacija Inka**, jedna od najutjecajnijih i najmoćnijih civilizacija u Južnoj Americi. Prema njihovim legendama, prve Inke izašle su iz voda Titikake, zbog čega je jezero sveto mjesto u njihovoj tradiciji. I danas okolni gradovi, ostrva i hramovi svjedoče o drevnoj historiji i važnosti koju je jezero imalo u razvoju ove civilizacije.

U sjevernom dijelu Venecuele nalazi se jezero **Marakaibo**, jedno od najzanimljivijih jezera u Južnoj Americi. Iako po izgledu podsjeća na more, najčešće se naziva zalivom, jer je kroz uski prolaz povezano sa Karipskim morem. Voda u njemu je mješavina slatke i slane vode, što stvara posebne uslove za ekosistem.

Marakaibo je poznato i po jednoj neobičnoj pojavi – u njegovoj okolini javljaju se **najčešće munje na svijetu**, poznate kao „katatumbo munje“. One se javljaju gotovo svake noći, bez prestanka, stvarajući prirodni svjetlosni spektakl vidljiv i sa velike udaljenosti. Zbog toga je ovo jezero jedno od najprepoznatljivijih prirodnih mjesta u Venecueli.

Katatumbo
munje
na jezeru
Marakaibo

Najveća jezera u Južnoj Americi			
Jezero	Površina (km ²)	Lokacija	Opis
Marakaibo	13 000 km ²	Venecuela	Veliko jezero/zaliv; svjetski poznato po Katatumbo munjama
Titikaka	8 372 km ²	Peru / Bolivija	Najviše plovno jezero na svijetu
Poopo	3 000 – 4 000 km ²	Bolivija	Historijski veliko slano jezero, danas gotovo presušeno
Buenos Ajres / General Karera	1 850 km ²	Argentina / Čile	Ledničko jezero sa tirkiznom vodom i mramornim pećinama
Lago Argentino	1 466 km ²	Argentina	Najveće slatkovodno jezero Argentine; povezan s glečerom Perito Moreno

Iako su Titikaka i Marakaibo najpoznatija, na kontinentu postoje i druga važna jezera. U Patagoniji, u južnoj Argentini, nalaze se brojna glečerska jezera koja su važna za ptice selice i poljoprivredu. U Andima postoje mala, ledenjačka jezera nastala topljenjem snijega i leda, koja predstavljaju važne izvore vode za lokalne zajednice. U južnim dijelovima Čilea i Argentine razvijeni su sistemi vulkanskih jezera plavičaste ili zelene boje, nastali usljed vulkanske aktivnosti i podzemnih izvora.

Jezera u Južnoj Americi, iako nisu veoma brojna, imaju veliki značaj za prirodu i život stanovništva. Neka od njih predstavljaju duhovne centre, druga imaju važnu ekonomsku ulogu, a treća su prirodna čuda koja privlače naučnike i turiste iz cijelog svijeta.

Zamisli da istražuješ Južnu Ameriku. Napiši jednu rečenicu o tome koje jezero bi želio/željela da posjetiš i zašto!

ZAPAMTI

Južna Amerika ima manji broj jezera, a najpoznatije je jezero Titikaka, najviše plovno jezero na svijetu. Većina jezera povezana je sa planinskim oblastima i tektonskim procesima, zbog čega nisu ravnomjerno raspoređena po kontinentu.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Gdje se nalazi jezero Titikaka i po čemu je poznato?
2. Zašto se jezero Marakaibo ponekad smatra zalivom?
3. Kakva je veza između jezera Titikaka i civilizacije Inka?
4. Šta čini pojavu „Katatumbo munja“ posebnom?
5. Kakva je veza između jezera u Andima i kako nastaju?

Ključni
geografski
pojmovi:

Bakar
Srebro
Zlato
Litij
Željezo
Nafta
Prirorni gas
Amazon
Šume
Resursi

PRIRODNA BOGATSTVA JUŽNE AMERIKE I NJIHOVA GEOGRAFSKA RASPOREĐENOST

Pogledajte kartu prirodnih bogatstava Južne Amerike. Zabilježite gdje se nalaze rudni, energetske i šumski resursi i razmislite da li su ravnomjerno raspoređeni po kontinentu.

Južna Amerika je kontinent bogat prirodnim resursima, koji snažno utiču na njen ekonomski razvoj, industriju i međunarodnu trgovinu. Od ogromnih mineralnih bogatstava skrivenih u planinama Anda, do beskrajnih šuma Amazonije i plodnih poljoprivrednih površina u Argentini i Brazilu, priroda ima ogroman uticaj na život ljudi na ovom kontinentu. Mineralna bogatstva, kao što su bakar, zlato, srebro i željezo, najviše su koncentrisana u planinskim područjima, dok rijeke i vlažne tropske šume stvaraju izuzetno plodne regije u nizinama. Južna Amerika je također značajna i u energetskom pogledu, zahvaljujući velikim hidroelektranama i bogatim nalazištima nafte i prirodnog gasa.

Nafta i prirodni gas predstavljaju najvažnije prirodne resurse Južne Amerike. Oni čine osnovu energetskeg sistema, industrije i izvoza u mnogim državama. Zahvaljujući raznovrsnim geološkim procesima, uključujući vulkansku i tektonsku aktivnost, ovaj kontinent posjeduje velike energetske rezerve.

Venecuela posjeduje jedne od najvećih rezervi nafte na svijetu, koje se procjenjuju na više od **300 milijardi barela**. Najveća nalazišta nalaze se u području pojasa **Orinoka**, gdje se eksploatište teška i gusta nafta, koja zahtijeva posebnu tehnologiju prerade. Nafta predstavlja osnovu privrede Venecuele. Veliki dio prihoda, industrije i izvoza zasniva se upravo na ovom resursu. Zbog toga ova država ima dugu tradiciju kao jedan od najvažnijih proizvođača u svjetskoj naftnoj industriji.

U Južnoj Americi se nalazi tzv. „litijumski trougao“, regija između Čilea, Bolivije i Argentine, gdje se nalazi više od 50% svjetskih rezervi litijuma – metala ključnog za proizvodnju baterija za električna vozila i mobilne telefone.

Naftna platforma, Rio de Janeiro

Brazil je lider u Južnoj Americi u savremenoj naftnoj tehnologiji. Njegova najveća nalazišta nalaze se duboko ispod Atlantskog Okeana, u slojevima ispod debelih naslaga soli. Ova takozvana nalazišta „**presolnih**“ **rezervi** su donijela velike promjene i omogućila razvoj napredne tehnologije za eksploataciju, koja omogućava dobijanje velikih količina kvalitetne nafte. Naftna industrija ima ključnu ulogu u razvoju gradova kao što su **Rio de Janeiro i Santos**, gdje se nalaze velike naftne platforme i pristaništa.

Argentina je posebno poznata po bogatim resursima **prirodnog gasa**, koji su važni za energetiku i industriju. Jedno od najvećih nalazišta je **formacija Vaca Muerta (Vaca Muerta)**, jedno od najvažnijih nalazišta škriljaca u svijetu. Ova regija može pretvoriti Argentinu u energetska silu jer sadrži ogromne rezerve koje se procjenjuju na milijarde kubnih metara prirodnog gasa i stotine miliona barela nafte.

Bakar je metal koji odavno ima ogroman značaj u razvoju čovječanstva, a danas je nezamjenjiv u elektronici, saobraćaju i savremenoj tehnologiji. Južna Amerika predstavlja svjetski centar proizvodnje bakra, jer se u tlu ovog kontinenta nalaze neke od najbogatijih rezervi bakra na planeti. Uzrok tome leži u dugotrajnim geološkim procesima koji su se odvijali u **Andima**, gdje su vulkanizam i pritisci u unutrašnjosti Zemlje stvorili bogata mineralna ležišta.

Eksploatacija bakra, Čile

Na nijemoj karti Južne Amerike označi regione gdje se nalaze najvažnija prirodna bogatstva – bakar, litij, zlato, nafta i guste tropske šume!

Čile je najveći proizvođač bakra u svijetu i obezbjeđuje oko **jedne trećine svjetske ponude**. On se nalazi na zapadnoj obali kontinenta, posebno u planinskim područjima Anda. Tamo se nalaze neka od najvećih rudnika na svijetu. Najpoznatiji je **Eskoundida (Escondida)**, ogroman površinski rudnik koji izgleda kao gigantski kamenolom. U njemu radi veliki broj radnika, a proizvodnja je toliko velika da predstavlja značajan prihod za državu.

Peru je drugi najvažniji proizvođač bakra u regionu. Rudarstvo se odvija na velikim nadmorskim visinama, često iznad 3.000 metara. Uslovi su teški zbog razrijeđenog vazduha, hladne klime i složenog reljefa, ali su nalazišta među najbogatijim na svijetu. Peru ima dugu rudarsku tradiciju još iz vremena Inka, kada se bakar koristio za izradu alata i ukrasnih predmeta. Danas su rudnici kao **Antamina i Toromoho** među najproduktivnijima u Južnoj Americi. Proizvodnja bakra je jedan od ključnih ekonomskih stubova ove zemlje i značajno utiče na izvoz i prihode.

Litijum je metal koji postaje sve važniji u modernoj ekonomiji, posebno zbog njegove uloge u proizvodnji baterija za mobilne telefone, laptop računare, električna vozila i skladištenje energije. Južna Amerika je centar svjetske proizvodnje i rezervi litijuma, a razlog za to su posebni prirodni uslovi u visokim Andskim visoravnima.

Na granici između **Čilea, Bolivije i Argentine** prostiru se suhe, visoke visoravni poznate kao **salari**, slane pustinje koje su nekada bile ogromna jezera. Vremenom je voda isparila, ostavljajući iza sebe slojeve soli bogate mineralima, među kojima se nalaze i velike količine litijuma. Površina ovih salara izgleda poput džinovskih bijelih polja s pravilnim geometrijskim pukotinama. Međutim, pravo bogatstvo nalazi se **ispod slane kore**, gdje postoje ogromni podzemni rezervoari mineralizovane slane vode iz koje se dobija litijum.

U sjevernom Čileu nalazi se **Salar de Atakama**, jedno od najbogatijih nalazišta litijuma na Zemlji. Litijum se dobija tako što se slana voda ispumpava u plitke bazene, gdje sunčeva toplota isparava vodu i iza sebe ostavlja metal.

Salar de Ujuni u Boliviji najveći je slani bazen na svijetu, s površinom od oko **10 500 km²**. Izgleda poput beskrajnog bijelog mora i vidljiv je čak i iz svemira. Ovo područje sadrži najveće rezerve litijuma na planeti, ali su one manje iskorištene zbog tehničkih izazova. Mineralizovana voda je razrijeđenija, a klimatski uslovi razlikuju se od onih u Čileu. Ipak, Ujuni ima ogroman potencijal da u budućnosti postane važan energetska centar.

Salar de Ujuni, Bolivija

Argentina ima velike rezerve litijuma u sjevernim provincijama Jujuy, Salta i Katamarca. Tamo se nalaze slani baseni kao **Salar del Ombre Muerto i Salar de Antofala**, među najpoznatijim nalazištima na svijetu. Argentina ubrzano razvija nove rudnike i očekuje se da u narednim godinama postane jedan od vodećih proizvođača litijuma.

Zlato i srebro imaju posebno važnu ulogu u historiji i razvoju Južne Amerike. Ovi metali su eksploatisani u regionu još prije dolaska Evropljana, među starim civilizacijama poput Inka, koji su ih smatrali darom bogova. Prema vjerovanju Inka, zlato je bilo „sunčeva suza“, a srebro „mesečeva suza“. Sa dolaskom Evropljana, počinje intenzivno rudarstvo i obogaćivanje rudnim bogatstvima, uz razvoj naprednijih tehnika eksploatacije za to vrijeme.

Peru je svjetski poznata rudarska država, koja ima bogate rezerve zlata i srebra. Danas je Peru jedan od najvećih proizvođača srebra u svijetu. U regionima kao Pasko i Puno nalaze se rudnici sa dubokim podzemnim kopovima. Pored toga, važna nalazišta zlata nalaze se i u Kolumbiji i Boliviji, a neka od njih, kao Kahamaraka, Antamina i Madre de Dios, ubrajaju se među najpoznatije u Južnoj Americi. Neki rudarski centri, kao Jankajoča, čine jedan od najvećih rudnika zlata na zapadnoj hemisferi.

Brazil i Kolumbija poznati su po svojim „zlatnim rijekama“, rijekama u čijim se nanosima i danas mogu pronaći zrnca zlata. Ljudi u malim rudarskim naseljima, poznati kao garimpeiros (u Brazilu) ili minerosi (u Kolumbiji), i dalje na tradicionalan način izdvajaju zlato ispiranjem pijeska i šljunka u rijekama. To je naporan i opasan posao, ali ima dugu historijsku vrijednost za lokalne zajednice.

U Brazilu je regija Minas Žerais („zemlja rudnika“) još od XVIII stoljeća centar proizvodnje zlata. Kolumbija je, osim po zlatu, poznata i po visokokvalitetnim smaragdima koji se nalaze u istim mineralnim pojasevima.

Željezo i boksit su među najvažnijim mineralnim resursima Južne Amerike, jer predstavljaju osnovu za razvoj industrije i infrastrukture. Željezo je ključni metal za proizvodnju čelika, koji je neophodan za izgradnju mostova, zgrada, automobila, željeznica, aviona, ni najobičniji predmeti kao što su limenke, kablovi ili dijelovi za elektronske uređaje.

Brazil je jedan od najvećih izvoznika željezne rude u svijetu. Ogroman dio proizvodnje dolazi iz savezne države Minas Žerais. Najpoznatiji rudarski kompleks je **Karadžas**, jedno od najvećih i najbogatijih nalazišta željezne rude na planeti. Željezna ruda iz Brazila odlikuje se visokim kvalitetom i veoma malim sadržajem primjesa, što je čini izuzetno pogodnom za proizvodnju čelika. Najveći dio ove rude izvozi se u industrijske gigante, kao što su Kina, Japan i evropske države.

Boksit je ruda iz koje se dobija **aluminijum** – jedan od najvažnijih metala u savremenoj industriji. Južna Amerika je bogata rudama boksita, posebno u Brazilu. Iako kontinent ima značajna nalazišta

Eksploatacija željeza, Brazil

željeza, Brazil ima ogromne rezerve boksita. U državama Para nalaze se rudnici iz kojih se proizvode milioni tona godišnje. **Brazil** se ubraja među tri najveća proizvođača boksita u svijetu, a veliki dio ruda se izvozi u industrijski razvijene zemlje.

Gvajana je poznata po svojim crvenim zemljištima bogatim boksitom. Ovaj mineral ima ključni značaj za njenu privredu i već decenijama predstavlja glavni izvozni proizvod. U Gvajani postoje i postrojenja za preradu, tako da se dio boksita ne izvozi kao sirovina, već se prerađuje u aluminij, što predstavlja važan korak u proizvodnji aluminija.

Iako je jedna od najmanjih država u Južnoj Americi, **Surinam** ima značajne rezerve boksita i dugu tradiciju u rudarstvu. Tokom XX vijeka bio je jedan od najvećih svjetskih proizvođača. Danas, iako je proizvodnja smanjena, rudarska industrija i dalje ima važnu ulogu u ekonomiji.

Amazonska prašuma je najveća prašuma na svijetu i jedno od najvažnijih prirodnih bogatstava koje posjeduje Južna Amerika, ali i cijela planeta. Prostire se kroz devet država, a najvećim dijelom nalazi se u Brazilu. Ovdje se nalazi oko **5,5 miliona km²** guste šume, što je površina usporediva sa cijelom Evropom. Prema naučnicima, Amazonija predstavlja dom za oko **10% svih živih vrsta na Zemlji**, što je čini jednim od najbogatijih bioloških područja na svijetu.

Amazonska šuma poznata je kao „**pluća planete**“ jer proizvodi ogromne količine kisika, a istovremeno apsorbira velike količine ugljendioksida. Na taj način utiče na klimu cijelog svijeta i usporava ubrzano globalno zagrijavanje. Vlažnost i toplota u Amazoniji stvaraju uslove za neprekidan rast biljaka i drveća, među kojima se nalaze hiljade ljekovitih vrsta koje još uvijek nisu u potpunosti istražene. Mnogi savremeni lijekovi zasnovani su na biljkama koje potiču upravo iz Amazonske prašume.

U ovoj ogromnoj šumi rastu stabla visoka i do 60 metara, stvarajući gusti pokrivač koji prekriva džunglu poput zelene kape. Ispod njega nalaze se slojevi vegetacije, lijana i nižeg drveća koji čine složen ekosistem. Amazonija je stanište brojnih životinja: jaguara, mravojeda, tapira, harpija, papagaja, kao i hiljada vrsta insekata i rijetkih vodenih životinja, poput amazonskog delfina.

Osim prirodnog značaja, Amazonska prašuma ima i veliki **ekonomski značaj**. Njene šume obezbjeđuju drvo, hranu i ljekovite biljke, ali također privlače turiste iz cijelog svijeta. S druge strane, pretjerano krčenje šuma, širenje poljoprivrede i izgradnja puteva prijeti njenom opstanku. Zbog toga mnoge države i međunarodne organizacije rade na njenoj zaštiti kako bi se očuvala za buduće generacije.

ZAPAMTI

Južna Amerika raspolaze značajnim prirodnim bogatstvima, kao što su rude, nafta, prirodni gas, šume i vode. Ovi resursi nisu ravnomjerno raspoređeni, već su povezani sa reljefom i geološkom građom, i imaju veliki uticaj na ekonomski razvoj kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koje države u Južnoj Americi su najveći proizvođači bakra?
2. Šta predstavlja „Litijumski trougao“ i gdje se nalazi?
3. Zašto su Andi bogati mineralima?
4. Koje države su među najvećim proizvođačima nafte na kontinentu?
5. Zašto se Amazonska prašuma smatra globalnim prirodnim bogatstvom?

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SJEVERNE I JUŽNE AMERIKE

STANOVNIŠTVO AMERIKE: RASPORED, GUSTINA I PRIRODNI PRIRAŠTAJ

Pogledajte kartu rasporeda stanovništva u Americi. Zabilježite gdje živi najviše ljudi, a gdje najmanje i razmislite od čega zavisi gustina naseljenosti.

Ključni geografski pojmovi:

Broj stanovništva
Raspored stanovništva
Gustina naseljenosti
Prirodni priraštaj
Urbani regioni
Slabo naseljena područja

Da li znaš da u Americi možeš pronaći mjesta gdje na jednom kvadratnom kilometru živi više od 20.000 ljudi, ali i ogromne prostore gdje možeš putovati satima, a da ne sretniš nijednu osobu? Na istom kontinentu postoje megagrađovi sa milionskim stanovništvom i divlji predjeli, pustinje i planine gdje priroda ima potpunu vlast. Ova velika suprotnost predstavlja Amerike kao jedan od najinteresantnijih kontinenata za proučavanje naseljenosti. U ovoj lekciji ćemo otkriti koliko ljudi živi u Americi, gdje su najgušće naseljeni dijelovi, a gdje su prazni prostori i kako se broj stanovnika mijenja tokom vremena.

BROJ I RASPORED STANOVNIŠTVA U AMERICI

Amerika je jedan od najnaseljenijih kontinenata na svijetu. Danas na američkom kontinentu živi više od **1 milijarde stanovnika**, što predstavlja oko 13% svjetskog stanovništva. Sjeverna i Južna Amerika zajedno čine raznoliku geografsku cjelinu, gdje je stanovništvo neravnomjerno raspoređeno. Postoje jasno izraženi gusto naseljeni regioni i veliki prostori sa malim brojem stanovnika. Ova neravnomjerna raspodjela rezultat je prirodnih uslova, historijskog razvoja i ekonomskih mogućnosti.

STANOVNIŠTVO SJEVERNE AMERIKE

Sjeverna Amerika ima oko **600 miliona stanovnika** i jedan je od najurbanizovanijih kontinenata na svijetu – oko 80% stanovništva živi u gradovima. Najviše stanovnika imaju **Sjedinjene Američke Države**, sa oko **340 miliona ljudi**, zatim **Meksiko** sa oko **130 miliona stanovnika**, dok **Kanada**, iako po površini druga najveća država na svijetu, ima relativno mali broj stanovnika – oko **40 miliona**.

Deset najnaseljenijih država u Sjevernoj Americi

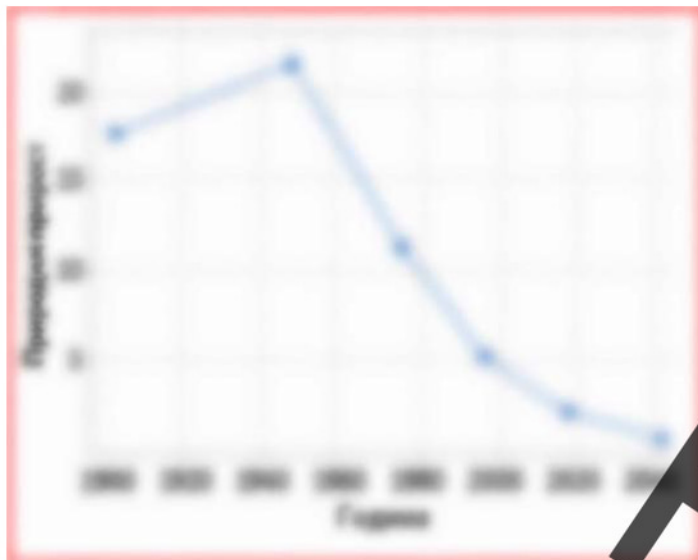
R. br.	Država	Broj stanovnika
1	Sjedinjene Američke Države	347,276,000
2	Meksiko	131,947,000
3	Kanada	40,126,700
4	Gvatemala	18,687,900
5	Haiti	11,906,100
6	Dominikanska Republika	11,520,500
7	Honduras	11,005,800
8	Kuba	10,937,200
9	Nikaragva	7,007,500
10	El Salvador	6,365,500

Brojno kretanje stanovništva u Sjevernoj Americi

Izvor: <https://worldpopulationreview.com/continents/north-america>

Prosječna gustina naseljenosti u Sjevernoj Americi iznosi oko 25 stanovnika po km². Najgušće naseljeni dijelovi nalaze se duž **istočne obale SAD-a**, regiona oko **Velikih Američkih Jezera** i **Meksičke Visoravni**. Suprotno tome, ogromne oblasti kao što su **Aljaska, sjeverna Kanada** i unutrašnji pustinski i planinski regioni veoma su slabo naseljene. Razlozi su surova klima, niske temperature, nepovoljan reljef i teški uslovi za život.

Prirodni priraštaj predstavlja razliku između **broja rođenih i broja umrlih u jednoj godini**. Kada je broj rođenih veći od broja umrlih, priraštaj je **pozitivan**, što znači da broj stanovnika raste. Ako su rođeni i umrli približno jednaki, priraštaj je **nizak**, a kada je više umrlih nego rođenih, javlja se **negativni prirodni priraštaj** i broj stanovnika opada. U Americi prirodni priraštaj znatno se razlikuje između Sjeverne i Južne Amerike. Ove razlike povezane su sa ekonomskim razvojem, obrazovanjem, zdravstvenom zaštitom i načinom života.

Prirodni priraštaj stanovništva Sjeverne Amerike

U većim dijelom **Sjeverne Amerike**, posebno u **Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi**, prirodni priraštaj je nizak i iznosi oko 3‰. To znači da se na svakih **1.000 stanovnika** broj stanovnika povećava za samo **3 osobe godišnje**. Razlozi za to su višestruki. Porodice najčešće imaju manji broj djece, jer veliki dio stanovništva živi u gradovima. Visok nivo obrazovanja, zaposlenost žena i dostupnost zdravstvene zaštite također utiču na odluku o manjim porodicama. Iako je prirodni priraštaj nizak, broj stanovnika Sjeverne Amerike ne smanjuje se značajno. To je posljedica **dugog životnog vijeka stanovništva i migracija**, jer kontinent privlači doseljenike iz različitih dijelova svijeta. Na taj način migracije djelimično nadoknađuju nizak prirodni priraštaj.

STANOVNIŠTVO JUŽNE AMERIKE

Južna Amerika ima oko **430–450 miliona stanovnika** i pokazuje drugačiji prostorni raspored stanovništva. Iako kontinent raspolaže velikim prirodnim bogatstvima, stanovništvo je izrazito koncentrisano u određenim regijama. Najmnogoljudnija država je **Brazil**, sa više od **210 miliona stanovnika**, što ga svrstava među najnaseljenije države svijeta. Slijede **Kolumbija, Argentina i Peru**.

Prosječna gustina naseljenosti u Južnoj Americi iznosi 24,5 stanovnika po km².

Najgušće naseljena područja su **jugoistočni dio Brazila i područje oko rijeke La Plate** (Argentina i Urugvaj). S druge strane, **Amazonska prašuma, visoki dijelovi Anda**, kao i neka pustinska područja, gotovo su nenaseleeni. U Amazoniji je gustina naseljenosti na pojedinim mjestima **manja od jednog stanovnika po km²**, što znači da se radi o jednom od najrjeđe naseljenih prostora na planeti. Razlozi za to su gusta vegetacija, visoka vlažnost, nepristupačnost i nedovoljna razvijenost infrastrukture.

U većini država Južne Amerike **prirodni priraštaj je viši** nego u Sjevernoj Americi. Danas prirodni priraštaj u Južnoj Americi iznosi približno **9 ‰**, što znači da se na svakih 1 000 stanovnika broj stanovnika godišnje poveća za oko **9 stanovnika**. Porodice često imaju **više djece**, a stanovništvo je mlađe. Iako se posljednjih decenija bilježi smanjenje stope nataliteta, broj rođenih je i dalje veći od broja umrlih.

Ovaj visoki prirodni priraštaj dovodi do **brzog rasta stanovništva**, što predstavlja i određene izazove.

Više od 80 % stanovništva Sjeverne Amerike živi u gradovima, dok je u nekim dijelovima Amazonije u Južnoj Americi gustina stanovništva manja od jednog stanovnika po kvadratnom kilometru, što znači da tamo živi manje ljudi nego u nekim planinskim selima u Sjevernoj Makedoniji.

Deset najnaseljenijih država u Južnoj Americi

R. br.	Država	Broj stanovnika
1	Brazil	212 812 000
2	Kolumbijaa	53 425 600
3	Argentina	45 851 400
4	Peru	34,576,700
5	Venecuela	28 516 900
6	Čile	19 859 900
7	Ekvador	18 289 900
8	Bolivija	12 581 800
9	Paragvaj	7 013 080
10	Urugvaj	3 384 690

Izvor: <https://worldpopulationreview.com/continents/south-america>

Države trebaju obezbijediti dovoljno škola i učionica, radnih mjesta, zdravstvenih i društvenih usluga. Istovremeno, rast stanovništva može biti i prednost, jer mlada populacija predstavlja radnu snagu i potencijal za ekonomski razvoj.

Iako Sjeverna i Južna Amerika imaju sličnu površinu, razlikuju se po broju stanovnika, stepenu urbanizacije i načinu raspodjele stanovništva. Sjeverna Amerika ima manji broj stanovnika, ali viši životni standard i veliku koncentraciju stanovništva u urbanim područjima, dok Južna Amerika ima veći broj stanovnika u pojedinim dijelovima i izražene razlike između gusto naseljenih i rijetko naseljenih regiona. Raspodjela stanovništva na kontinentu Amerike pokazuje kako ljudi najčešće naseljavaju područja gdje postoje povoljni uslovi kao što **su povoljna klima, ravničarski reljef, voda i ekonomske mogućnosti.**

Prirodni priraštaj stanovništva u Južnoj Americi.

Na nijemoj karti Amerike označi regione sa najgušćom i najrjeđom naseljenošću, a zatim u jednoj rečenici objasni zašto postoji ta razlika!

ZAPAMTI

Naseljenost u Americi je neravnomjerno raspoređena, sa najvećom gustom u priobalnim i urbanim oblastima. Prirodni priraštaj se razlikuje među regionima i zavisi od ekonomskih uslova, klime i stepena razvoja.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koliko približno ljudi živi u Americi?
2. Koji regioni u Americi su najgušće naseljeni i zašto?
3. Koji prirodni faktori utiču na naseljenost?
4. Šta predstavlja prirodni priraštaj?
5. Zašto se prirodni priraštaj razlikuje u Sjevernoj i Južnoj Americi?

Ključni
geografski
pojmovi:

Narodi
Domorodačko
stanovništvo
Doseljenici
Jezici
Engleski
Španski
Portugalski
Francuski
Religije
Hrišćanstvo
Katolicizam
Protestantizam

NARODI, JEZICI I RELIGIJE U AMERICI

Razmisli koji narodi žive u Americi i kojim jezicima govore. Kažite koji jezici mislite da su najzastupljeniji i zašto Amerika ima veliku kulturnu raznolikost.

Da li znaš da se u Americi govori više od 1000 različitih jezika, a na kontinentu žive ljudi koji potiču iz svih dijelova svijeta? U nekim gradovima, kao što je Njujork ili Sao Paulo, možeš čuti desetine jezika dok hodaš samo jednom ulicom. Amerika se često naziva „kontinentom naroda“, jer je njeno stanovništvo nastalo miješanjem domorodačkih naroda, Evropljana, Afrikanaca i doseljenika iz Azije.

Prvi stanovnici američkog kontinenta bili su domorodački narodi, koji su stigli prije više hiljada godina, vjerovatno iz Azije, preko Beringovog moreuza. Tokom vremena naselili su čitav kontinent i razvili različite kulture prilagođene prirodnim uslovima u kojima su živjeli. U Sjevernoj Americi domorodačko stanovništvo živjelo je u manjim plemenskim zajednicama, dok su u Centralnoj i Južnoj Americi razvijene velike i napredne civilizacije.

Posebno značajno mjesto u historiji Amerike imaju **drvene civilizacije Maja, Asteka i Inka**, koje su se razvile **prije velikih geografskih otkrića i dolaska Evropljana**. Ove civilizacije su istvarali napredna društva sa visoko razvijenom kulturom, naukom i organizacijom.

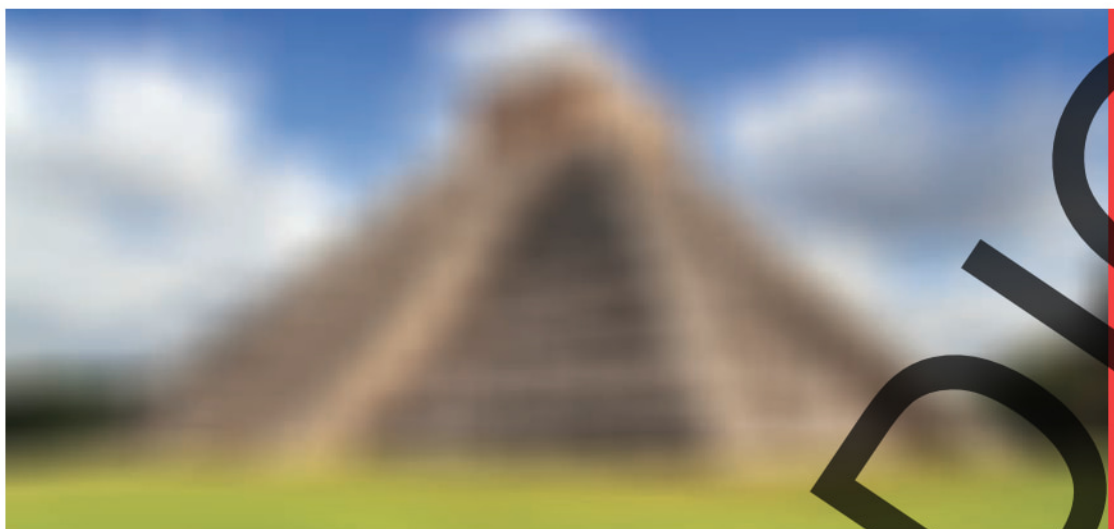
Maje su živjele na području **Srednje Amerike**, na teritorijama današnjeg Meksika, Gvatemale, Beliza i dijelova Hondurasa. Izgradili su velike kamene gradove kao što su Tikál i Čičen Ica, razvili poljoprivredu, složen kalendar, pismo i duboko poznavanje astronomije. Maje su pažljivo proučavale kretanje Sunca, Mjeseca i zvijezda, što im je omogućilo da precizno predviđaju vremenske cikluse.

Države Inka, Maja i Asteka

Uksmal, arheološki lokalitet Maja

El Kastiljo ili Kukulkanova piramida, civilizacija Maja

U Americi živi jedno od najraznovrsnijih društava na svijetu, a više od polovine stanovništva Južne Amerike govori jezike koji potiču iz Evrope, iako se kontinent nalazi hiljadama kilometara daleko od Evrope.

Asteci su se razvili u današnjem Meksiku, na prostranstvima **Meksičke Visoravni**. Njihov glavni grad, **Tenočtitlan**, bio je izgrađen na ostrvu u jezeru i predstavljao je jedan od najvećih i najuređenijih gradova na svijetu u to vrijeme. Asteci su imali snažno društvo, razvijenu trgovinu, poljoprivredu i religijski sistem. Njihovo carstvo nestalo je dolaskom Španaca u XVI vijeku, ali njihov uticaj i dalje je prisutan u kulturi i jeziku Meksika.

Inke su izgradile najveću državu u Južnoj Americi, koja se prostirala duž Anda, od današnjeg Ekvadora, preko Perua i Bolivije, do Čilea i Argentine. Inke su se isticale svojom sposobnošću da žive i grade gradove u visokoplaninskim predjelima. Izgradile su putnu mrežu dugu hiljadama kilometara, razvile terasastu poljoprivredu i bile majstori u obradi kamena. Najpoznatije naslijeđe Inka je grad Maču Pikču, koji i danas svjedoči o njihovoj naprednoj arhitekturi i organizaciji.

Ove civilizacije bile su **geografski povezane preko Srednje Amerike**, koja je predstavljala **prirodni i kulturni most između Sjeverne i Južne Amerike**. Preko ovog područja odvijalo se kretanje ljudi, ideja, biljaka i kulturnih uticaja. Zbog toga Srednja Amerika ima poseban značaj u povezivanju ovih dijelova kontinenta.

Čičen Ica, arheološki lokalitet Maja

Uz pomoć „nijeme karte“ Amerike, označi područja gdje dominiraju engleski, španski i portugalski jezik, a zatim napiši kratak tekst u kojem objašnjavaš kako je historija naseljavanja uticala na narode i jezike na kontinentu!

Značenje kao prostora koji povezuje dva kontinenta nije samo geografsko, nego i historijsko i kulturno. Iako su neke države bile uništene dolaskom Evropljana, **nasljeđe Maja, Asteka i Inka i danas je vidljivo u jeziku, običajima, tradiciji, arhitekturi i načinu života mnogih naroda u Americi.**

Sa početkom evropske kolonizacije u XV i XVI vijeku, u Ameriku se masovno doseljavaju Evropljani, najviše iz Španije, Portugala, Engleske i Francuske. Istovremeno su milioni Afrikanaca prisilno dovedeni kao robovi, posebno na Karibe, u Brazil i južne dijelove Sjeverne Amerike. Vremenom je došlo do miješanja domorodačkog, evropskog i afričkog stanovništva, pri čemu su nastale nove etničke grupe, poput **mestika** (mješovito porijeklo evropskog i domorodačkog, indijanskog stanovništva) i **mulata** (mješovito porijeklo Evropljana i Afrikanaca), koje su danas brojne u Južnoj Americi. U novijem periodu Amerika je postala odredište doseljenika iz cijelog svijeta, uključujući ljude iz Azije i s Bliskog istoka. Zbog toga današnje stanovništvo Amerike predstavlja spoj domorodačkih naroda, potomaka Evropljana i Afrikanaca, kao i novih migrantskih zajednica.

Jezička karta Amerike direktno je povezana s njenom historijom naseljavanja. Iako je kontinent prvobitno bio nastanjen velikim brojem domorodačkih naroda, danas su najrasprostranjeniji evropski jezici koji su doneseni tokom osvajanja.

U Sjevernoj Americi dominantan je engleski jezik, koji je glavni jezik u Sjedinjenim Američkim Državama i jedan od službenih jezika Kanade. Francuski jezik ima važno mjesto u Kanadi, posebno u pokrajini Kvebek, gdje ga veliki dio stanovništva koristi kao maternji jezik.

U Južnoj Americi najrasprostranjeniji je španski jezik, kojim se govori u najvećem broju država. Izuzetak predstavlja Brazil, gdje je službeni jezik portugalski, zbog portugalske kolonizacije. Francuski jezik prisutan je i na nekim karipskim državama i teritorijama.

Pored ovih jezika, u mnogim regijama i danas se govore domorodački jezici. U Andima se, na primjer, na mnogim područjima govori **kečua**, dok je u Paragvaju široko rasprostranjen jezik **gvarani**. Ovi jezici predstavljaju važan dio kulturnog naslijeđa, a u pojedinim državama imaju i status službenih jezika.

Religijska struktura u Americi, kao i rezultat historijskih procesa. Najveći dio stanovništva

Evropske kolonije u Americi u XVI-XVIII vijeku

Religijska struktura Amerike			
Religija	Zastupljenost u Americi	Najzastupljeniji regioni i države	Opis
Hrišćanstvo – katolicizam	Najzastupljenija religija ~48%	Južna Amerika (Brazil, Argentina, Peru), Meksiko, Srednja Amerika	Katolicizam je donesen od Španaca i Portugalaca i dominira u Latinskoj Americi
Hrišćanstvo – protestantizam	Mnogo zastupljen ~32%	SAD, Kanada, dijelovi Kariba	Protestantizam je najrasprostranjeniji u angloameričkim zemljama
Pravoslavno hrišćanstvo	Slabo zastupljeno ~2%	Dijelovi SAD i Kanade	Prisutno uglavnom kod doseljenika iz Istočne Evrope
Islam	Mali procenat ~1%	SAD, Kanada, dijelovi Južne Amerike	Donesen kroz migracije iz Afrike, Azije i Bliskog istoka
Judaizam	Mali, ali značajan broj	SAD, Kanada, Argentina	Evropske zajednice imaju snažan kulturni i ekonomski utjecaj
Tradicionalna i domorodačka vjerovanja	Ograničena, ali kulturno važna ~3%	Amazonija, Andi, Srednja Amerika	Vjerovanja povezana s prirodom, prisutna kod domorodačkog stanovništva
Nereligiozni / ateisti	U porastu ~10%	SAD, Kanada, urbani centri	Sve veći broj ljudi se ne izjašnjava religiozno

pripada **hrišćanstvu**, koje je doneseno od Evropljana. U Južnoj Americi, kao i u Meksiku, dominira **katolička religija**, koja ima snažan uticaj na svakodnevni život, praznike, umjetnost i arhitekturu.

U Sjevernoj Americi, posebno u SAD-u i Kanadi, značajno mjesto ima **protestantizam**, koji se pojavio s dolaskom engleskih i drugih evropskih kolonista. Tamo postoji velika raznovrsnost protestantskih crkava i zajednica.

Pored hrišćanstva, u Americi su prisutne i druge religije, kao što su **judaizam, islam, budizam i tradicionalna domorodačka vjerovanja**. Ova religijska raznolikost posebno dolazi do izražaja u velikim gradovima, gdje žive ljudi iz različitih dijelova svijeta.

Američki kontinent karakteriše i religijska i kulturna raznolikost. Narodi koji žive na ovom prostoru imaju različito porijeklo, ali zajedno stvaraju dinamično i bogato društvo. Razumijevanje narodnog sastava, jezika i religije ključno je za bolje sagledavanje sociogeografskih karakteristika Amerike i njene uloge u svijetu.

ZAPAMTI

Amerika je kulturno i etnički raznolik kontinent, formiran od domorodačkog stanovništva i doseljenika iz Evrope, Afrike i Azije. Najrasprostranjeniji su evropski jezici, a od religija hrišćanstvo, ali postoje i brojni domorodački jezici i vjerovanja.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Ko su bili prvi stanovnici na američkom kontinentu?
2. Kako evropska kolonizacija utiče na narodni sastav Amerike?
3. Zašto u Južnoj Americi dominiraju španski i portugalski jezik?
4. Koje religije su najzastupljenije u Sjevernoj i Južnoj Americi?
5. Zašto se Amerika smatra kulturno najraznovrsnijim kontinentom?

Ključni
geografski
pojmovi:

Regionalna
podjela

Sjeverna Amerika

Srednja Amerika

Južna Amerika

Latinska Amerika

Države

Glavni gradovi

Geografske
cjeline

REGIONALNA PODJELA AMERIKE: SJEVERNA, SREDNJA I JUŽNA AMERIKA

Razmisli kako se može podijeliti Amerika na veće regije. Objasni koji dijelovi pripadaju Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Americi i po čemu se razlikuju.

Da li znaš da je Amerika jedino kopno koje se prostire od ledenih arktičkih oblasti na sjeveru pa sve do hladnih predjela blizu Antarktika? Na toj dugoj rasi priroda, narodi i kulture dramatično se mijenjaju. Zbog ogromne površine i velikog broja različitih dijelova, Amerika se ne proučava kao jedna cjelina, već se dijeli na tri velike regionalne cjeline: Sjeverna Amerika, Srednja Amerika i Južna Amerika. Svaka od ovih cjelina ima svoje posebne geografske, demografske i ekonomske osobine. Ova podjela pomaže da se lakše razumiju prirodne i društvene karakteristike kontinenta.

Sjeverna Amerika predstavlja najsjeverniji dio američkog kopna i jedna je od najrazvijenijih i najraznovrsnijih regija na Zemlji. Ona se prostire od **Arktičkog Okeana** na sjeveru, gdje preovladavaju ledeni i polarni predjeli, do **južne granice prema Meksiku**. **Od istoka** Sjeverna Amerika je okružena **Atlantskim Okeanom**, a od zapada **Tihim Okeanom**, što joj daje značajan pomorski položaj i povezanost sa Evropom i Azijom.

Ovaj region zauzima površinu od oko **24 miliona kvadratnih kilometara**, što ga čini **trećim po veličini kontinentalnim regionom na svijetu**. Danas u **Sjevernoj Americi** živi oko **600 miliona stanovnika**, ali naseljenost je neravnomjerna i zavisi od prirodnih uslova. Povoljniji prirodni uslovi, od **tundre i tajge do savremenih dijelova na Kanadi i Aljasci**, preko **umjerenih šuma i ravnica**, do pustinja i suptropskih predjela **južnih dijelova u SAD i Meksiku** snažno utiču na način života i gustinu naseljenosti.

U sastavu Sjeverne Amerike spadaju tri države: **Kanada** sa glavnim gradom **Otava**; **Sjedinjene Američke Države (SAD)** sa glavnim gradom **Vašington** i **Meksiko** sa glavnim gradom **Meksiko Siti**.

*Politička karta regiona
Sjeverna Amerika*

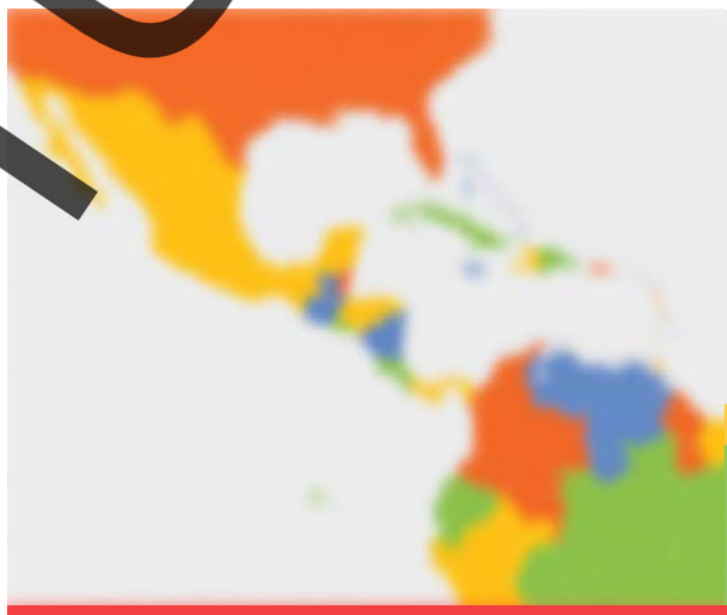
Panamski Kanal, koji razdvaja Sjevernu od Južne Amerike, jedan je od najvažnijih vještačkih kanala u svijetu i omogućava brodovima da putuju između Atlantskog i Tihog okeana bez obilaska cijelog južnoameričkog kontinenta.

Toronto, Kanada

Ove države imaju značajnu ulogu u svjetskoj ekonomiji, politici i kulturi. **SAD** je jedna od vodećih svjetskih sila po razvijenosti industrije, tehnologije i finansijskih centara. **Kanada** se odlikuje visokim nivoom životnog standarda, bogatim prirodnim resursima i prostranim, ali slabo naseljenim prostorima. **Meksiko**, kao najnaseljenija zemlja u regionu, predstavlja važan most između razvijenih zemalja i zemalja Latinske Amerike. Sjeverna Amerika je **snažno globaliziran region**. Veliki dio stanovništva živi u gradovima. Gradovi poput **Njujorka, Los Anđelesa i Čikaga** u SAD-u, **Toronta i Vankuvera** u Kanadi, kao i **Meksiko Sitija** u Meksiku, imaju **svjetski ekonomski, kulturni i politički značaj**. Ove sredine su centri industrije, trgovine, obrazovanja, kulture i transporta. Zbog svoje povoljne geografske pozicije, prirodnih bogatstava i razvijene infrastrukture, Sjeverna Amerika predstavlja jedan od **najrazvijenijih i najutjecajnijih regiona** u svijetu, sa snažnim utjecajem na globalne ekonomske i političke procese.

Srednja Amerika predstavlja **uzak, ali veoma značajan kopneni pojas** koji povezuje **Sjevernu i Južnu Ameriku**. Srednja Amerika se proteže od južne granice Meksika na sjeveru do Panamske prevlake na jugu, koja predstavlja prirodnu granicu između dvije regije. Sjeverna i Južna Amerika su povezane tim pojasom, a kroz njega prolazi Panamski kanal. Iako zauzima relativno malu površinu u odnosu na ostale dijelove Amerike, njena **geografska pozicija je od ogromnog značaja**. Srednja Amerika ima izlaz na oba okeana – **Atlantski (Karipsko More) na istoku i Tih Okean na zapadu**, što joj omogućava razvoj pomorske trgovine i strateški položaj. Najvažniji objekat u ovom regionu je **Panamski Kanal**, vještački izgrađen vodeni put koji omogućava direktnu komunikaciju između Atlantskog i Tihog Okeana. Zahvaljujući tome, Srednja Amerika ima ključnu ulogu u **svjetskom pomorskom saobraćaju i trgovini**.

Politička karta na region Srednja Amerika

Managva, Nikaragva

Na nijemoj karti Amerike oboji tri regionalne cjeline različitom bojom, napiši po jednu karakteristiku za svaku od njih i označi po jednu državu iz Sjeverne, Srednje i Južne Amerike!

Na kontinentu Srednja Amerika pripadaju države: **Gvatemala**, glavni grad **Gvatemala Siti**; **Belize**, glavni grad **Belmopan**; **Honduras**, glavni grad **Tegusigalpa**; **El Salvador**, glavni grad **San Salvador**; **Nikaragva**, glavni grad **Managva**; **Kostarika**, glavni grad **San Hoze**; i **Panama**, glavni grad **Panama Siti**.

Pored ovih država, u širem smislu, na Srednju Ameriku često se uključuju i **ostrvske države i teritorije na Karibima**, kao što su Kuba, Haiti, Dominikanska Republika, Jamaika i druge. Ova ostrva imaju snažne kulturne, historijske i ekonomske veze s kopnenim dijelom regije.

Srednja Amerika se odlikuje sa **tropskom klimom**, sa visokim temperaturama tokom cijele godine i izraženim kišnim i sušnim periodima. Reljef je **planinski i vulkanski**, i mnoge države regiona se nalaze na tektonski aktivnom području. To znači da su ovdje prisutni vulkani, zemljotresi i plodna vulkanska zemljišta, koja su pogodna za poljoprivredu.

Ovaj region ima i **izuzetno bogatu kulturno-historijsku tradiciju**. Tu se razvila **civilizacija Maja**, jedna od najnaprednijih pretkolumbovskih civilizacija u Americi. Maje su izgradile gradove, piramide i hramove, razvile složen kalendar, astronomiju i pismo. Danas se njihovo nasljeđe može vidjeti kroz brojne arheološke lokalitete kao što su Tikal, Čičen Itza i Kopan, kao i kroz jezik, običaje i tradicije savremenog stanovništva.

Zahvaljujući svom položaju, prirodnim uslovima i historijskom razvoju, Srednja Amerika predstavlja **geografsku i kulturnu vezu između Sjeverne i Južne Amerike**, ali je i region sa sopstvenim identitetom, raznolikošću i značajem u svjetskim geografskim i historijskim procesima.

Južna Amerika predstavlja **najjužniji dio američkog kopna** i počinje **južno od Istmusa na Panami**, odnosno od područja gdje se danas nalazi **Panamski Kanal**, koji je razdvaja od Srednje Amerike. Kontinent se prostire **sve do Ognjene Zemlje**, arhipelaga koji se nalazi na **krajnjem jugu Južne Amerike**, u blizini Antarktika. Sa svojom izduženom konfiguracijom, Južna Amerika obuhvata različite klimatske pojaseve, od ekvatorijalnih do hladnih južnih predjela.

Od istočne strane Južna Amerika je okružena **Atlantskim Okeanom**, koji ima veliki uticaj na klimu i pomorsku povezanost kontinenta, dok je **zapadna strana** okružena **Tihim Okeanom**, najvećim okeanom na Zemlji. Ova geografska pozicija, zajedno sa planinskim reljefom, ima snažan uticaj na klimu, vodne sisteme i naseljenost na kontinentu.

Južna Amerika zauzima površinu od oko **18 miliona kvadratnih kilometara**, po čemu je **četvrti po veličini kontinent na svijetu**. Danas na kontinentu živi više od **430 miliona stanovnika**, ali naseljenost je **neravnomjerno raspoređena**. Najgušće su naseljeni **istočni i jugoistočni obalni dijelovi**, naročito u Brazilu i Argentini, kao i plodni riječni nizijski predjeli.

Politička karta regiona Južna Amerika

Buenos Aires, Argentina

Kontinent se odlikuje **izuzetno raznovrsnim reljefom**. Po dužini se prostire planinski lanac **Andi**, **najduži planinski lanac na Zemlji**. Ovaj planinski sistem ima veliki utjecaj na klimu, kao i na život na južnom dijelu kontinenta i predstavlja prirodnu barijeru između obalnih i unutrašnjih dijelova kontinenta.

Na zapadnoj strani kontinenta nalazi se **Amazonska Nizija**, **najveća tropska nizija na svijetu**, kao i ogromna rijeka Amazon, najvodonosnija rijeka na planeti. Zbog guste vegetacije, vlažne klime i teško pristupačnog terena, ova oblast ima ogroman ekološki značaj.

Južna Amerika ima i nekoliko velikih i važnih gradova, kao što su: **Brazil** sa glavnim gradom **Brazilijs**, **Argentina** sa glavnim gradom **Buenos Ajres**, **Čile** sa glavnim gradom **Santjago**, **Peru** sa glavnim gradom **Lima**, **Kolumbija** sa glavnim gradom **Bogota**, **Venecuela** sa glavnim gradom **Karakas**, **Ekvador** sa glavnim gradom **Kito**, **Bolivija** sa glavnim gradom **Sukre** (ustavni glavni grad) i **La Paz** (sjedište vlade), **Paragvaj** sa glavnim gradom **Asunsjon**, **Urugvaj** sa glavnim gradom **Montevideo**, **Gvajana** sa glavnim gradom **Džordžtaun**, **Surinam** sa glavnim gradom **Paramaribo** i **Francuska Gvajana** sa glavnim gradom **Kajen** (prekomorska teritorija Francuske). Najveći i najznačajniji gradovi na kontinentu su kao Sao Paulo, Rio de Žaneiro i Buenos Ajres, koji predstavljaju ekonomski, kulturni i saobraćajni centar sa milionskim stanovništvom.

Stanovništvo Južne Amerike je **najgušće skoncentrisano uz obalne oblasti, plodne nizije i u velikim gradovima**, dok **planinske oblasti Anda, Amazonska prašuma i pustinjske oblasti**, kao što je Atakama, imaju veoma **rijetku naseljenost**. Ova neravnomjerna raspodjela stanovništva rezultat je prirodnih uslova, klime i mogućnosti za ekonomski razvoj.

Zbog svoje površine, prirodnih bogatstava i kulturne raznolikosti, Južna Amerika predstavlja **jedan od najznačajnijih i najraznovrsnijih regiona na Zemlji**, sa važnom ulogom u prirodnim i društvenim procesima na globalnom nivou.

ZAPAMTI

Amerika se najčešće dijeli na Sjevernu, Srednju i Južnu Ameriku, prema njenom geografskom položaju i prirodnim osobinama. Ova podjela omogućava lakše proučavanje prirodnih i društvenih karakteristika kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Na koje tri regionalne cjeline je podijeljena Amerika?
2. Kakva je važnost Panamskog Kanala i zašto je važan?
3. Koje države pripadaju Sjevernoj Americi?
4. Po čemu se razlikuje Srednja Amerika od druge dvije regije?
5. Navedi dvije prirodne osobine karakteristične za Južnu Ameriku!

Ključni
geografski
pojmovi:

Urbanizacija
Grad
Megapolis
Stanovništvo
Ekonomija
Industrija
Transport
Kultura

URBANIZACIJA U AMERICI: RAZVOJ VELIKIH GRADOVA

Razmisli zašto ljudi žele da žive u velikim gradovima. Kažite koje velike gradove u Americi poznajete i po čemu mislite da su važni.

Da li znaš da u nekim gradovima u Americi živi više ljudi nego u cijelim državama? Na primjer, u gradu Sao Paulu živi više od 20 miliona stanovnika, dok je Meksiko Siti jedan od najstarijih i najvećih gradova na svijetu. Veliki gradovi u Americi su mjesta gdje se sreću različiti ljudi, različite kulture, jezici i način života. Oni su srce ekonomije, kulture i nauke i imaju ogroman uticaj na razvoj cijelog kontinenta.

Urbanizacija je proces povećavanja broja ljudi koji žive u gradovima i širenje gradskih naselja. Savremena urbanizacija u Americi znatno se ubrzala u XIX vijeku razvojem industrije, željeznice i trgovine, a naročito veliki napredak bilježi u **XX vijeku**. Danas **više od 80% stanovništva Sjeverne Amerike** i oko **75% stanovništva Južne Amerike** živi u gradovima. Ljudi se doseljavaju u gradove zbog prilika za zapošljavanje, boljeg obrazovanja i zdravstva, razvijenog transporta, kao i kulturnog i društvenog života.

VELIKI GRADOVI U SJEVERNOJ AMERICI

Njujork je najveći grad u Sjedinjenim Američkim Državama i jedan od **najuticajnijih i najpoznatijih gradova na svijetu**. Nalazi se na **istočnoj obali SAD-a**, na ušću rijeke Hadson, što je omogućilo rano da se razvije kao **važno pristanište i trgovački centar**. Zahvaljujući svojoj povoljnoj geografskoj lokaciji, Njujork je tokom XIX vijeka postao glavna ulazna tačka za milione doseljenika koji su pristizali u Ameriku u potrazi za boljim životom.

Grad danas predstavlja **svjetski finansijski centar**, a u regiji **Menhetn** se nalazi **Volstrit**, ulica koja se smatra **središtem svjetskih finansija**. Tu su smještene Njujorška berza i mnoge finansijske institucije koje imaju ogroman uticaj na ekonomiju cijelog svijeta. Zbog toga, odluke donesene u Njujorku često imaju posljedice daleko izvan granica SAD-a.

Njujork
nikada ne
spava. U
gradu rade
podzemni vozovi i
prodavnice 24 sata
dnevno, a dnevno
u grad ulazi i izlazi
više od 8 miliona
ljudi.

Njujork je poznat i po svojim **visokim oblakoderima**, među kojima se izdvajaju **Empajer Stejt Bilding**, **Krajsler bilding** i brojne moderne poslovne zgrade. Time se simbolizuje dinamičan razvoj ovog grada. Pored poslovnog i ekonomskog značaja, grad ima i brojne zelene površine, kao **Central park**, koji predstavlja „zeleno srce“ grada i mjesto za odmor i rekreaciju.

Jedna od najvećih osobina Njujorka je njegova **kulturna raznolikost**. U gradu žive ljudi iz skoro **svih dijelova svijeta**, što ga čini jednim od najmultikulturalnijih gradova na planeti. Njujork se često naziva „grad sveta“. Njujork ima ogroman **kulturni značaj**. U njemu se nalaze brojni muzeji, teatri i umjetnički centri, kao što su **Metropolitan muzej**, **Brodvej**, gdje se izvode svjetski poznate pozorišne predstave, i Statua slobode, koja predstavlja simbol slobode i demokratije. Sve ovo ga čini jednim od najvažnijih gradova, ne samo u Americi, već i u cijelom svijetu.

Los Anđeles se nalazi na **zapadnoj obali Sjedinjenih Američkih Država**, u saveznoj državi Kalifornija, pokraj Tihog okeana. Zahvaljujući svojoj povoljnoj lokaciji, prijatnoj klimi i prirodnim ljepotama, grad se razvio u jedan od najpoznatijih i najuticajnijih gradova u Americi. To je centar **filmske i muzičke industrije**, a dio grada nazvan **Holivud** je simbol filmske umjetnosti, prestiža i zabavne industrije u svjetskim razmjerama.

Los Anđeles je primjer **grada koji se prostire na ogromnoj površini**, a njegova mreža autoputeva i bulevara jedna je od najvećih na svijetu. Svakodnevne saobraćajne gužve predstavljaju jedan od glavnih problema s kojima se grad suočava. Los Anđeles ima i **veliki ekonomski značaj**, posebno u oblasti međunarodne trgovine. Luke **Los Anđeles** i **Long Bič** zajedno čine najveći lučki kompleks u Sjevernoj Americi i predstavljaju važnu vezu između Sjedinjenih Američkih Država i zemalja Azije preko Tihog Okeana.

Grad je i značajan **turistički centar**, poznat po plažama kao što su **Santa Monika** i **Venecija Bič**, po filmskoj industriji i kulturnoj raznolikosti. U Los Anđelesu žive ljudi iz različitih kultura i naroda, što mu daje izražen multikulturalni karakter. Zbog svega toga, Los Anđeles predstavlja jedan od najdinamičnijih i najuticajnijih gradova američkog kontinenta.

Čikago se nalazi u **središnjem dijelu Sjedinjenih Američkih Država**, u saveznoj državi Illinois, na jugozapadnoj obali **Jezera Mičigen**. Zahvaljujući ovom položaju, Čikago se razvio u **važan saobraćajni i trgovački centar**, koji povezuje istočne i zapadne dijelove Sjedinjenih Američkih Država. Grad ima ključnu ulogu u **željezničkom, drumskom i vodenom saobraćaju**. Putem Velikih jezera i rijeke Sent Lorens, Čikago ima vodenu vezu s Atlantskim okeanom, što je omogućilo brz razvoj trgovine i industrije. Čikago je poznat kao **jedan od najvećih industrijskih centara** u Sjedinjenim Američkim Državama. U prošlosti je imao naročito važnu ulogu u razvoju metalne, prehrambene i mašinske industrije. Danas je, pored industrije, grad i značajan **finansijski, obrazovni i kulturni centar**, s brojnim univerzitetima, istraživačkim institutima i muzejima.

U Čikagu živi raznovrsno stanovništvo iz različitih etničkih i kulturnih zajednica, što doprinosi bogatom kulturnom životu. Grad ima važnu ulogu i u **razvoju muzike**, posebno džeza i bluza, koji su dio

Empajer Stejt Bilding

Los Anđeles

njegove kulturne tradicije. Zahvaljujući svojoj geografskoj lokaciji, transportnom značaju i ekonomskoj moći, Čikago predstavlja **jedan od najvažnijih gradova Sjeverne Amerike** i ključan faktor za razvoj industrijskih i trgovinskih aktivnosti.

Meksiko Siti je glavni grad Meksika i jedan od **najvećih i najnaseljenijih gradova na svijetu**. Nalazi se u **centralnom dijelu Meksika**, na **Meksičkoj visoravni**, na nadmorskoj visini od oko **2 200 metara**. Zbog svog položaja na visokoj visoravni, okružen planinama i vulkanima, grad ima posebne prirodne i klimatske uslove koji su uticali na njegov razvoj. Grad je izgrađen na mjestu drevnog astečkog grada **Tenočtitlana**, koji je bio jedan od najvećih i najrazvijenijih gradova pretkolumbovske Amerike. Danas Meksiko Siti predstavlja spoj **drevne historije i savremenog urbanog života**, gdje zajedno postoje arheološki ostaci, kolonijalna arhitektura i moderne građevine.

Sa više od **20 miliona stanovnika u široj gradskoj aglomeraciji**, Meksiko Siti je tipičan **megalopolis**. On je politički, ekonomski i kulturni centar države. U gradu se nalaze važne institucije, univerziteti, muzeji i najznačajniji finansijski i trgovački centri Meksika. Meksiko Siti ima razvijenu industriju, trgovinu i uslužne djelatnosti, ali se istovremeno suočava s ozbiljnim **urbanim problemima**, kao što su zagađenje zraka, saobraćajne gužve i nedostatak prostora. Zbog brzog porasta broja stanovnika, grad se stalno širi, što stvara veliki pritisak na infrastrukturu i životnu sredinu.

Na nijemoj karti Amerike označi ili oboji najveće gradove (Njujork, Los Anđeles, Meksiko Siti, Sao Paulo i Rio de Žaneiro) i objasni zašto ti smatraš da su se razvili u velike urbane centre!

I pored ovih izazova, Meksiko Siti je i **značajan kulturni centar**. To se vidi kroz njegove muzeje, kao što je Nacionalni antropološki muzej, kao i po istorijskom jezgru koje je pod zaštitom UNESCO-a, ali i kroz bogat kulturni život, tradiciju i festivale.

Broj stanovnika metropolitanskih aglomeracija najvećih gradova u Sjevernoj Americi

Grad	Država	Približan broj stanovnika (milioni)	Opis
Meksiko Siti	Meksiko	21–22	Politički, ekonomski i kulturni centar Meksika, jedan od najvećih gradova na svijetu
Njujork	SAD	19	Svjetski finansijski centar (Volstrit), kultura, trgovina
Los Anđeles	SAD	13	Centar filmske industrije (Holivud), trgovine i turizma
Čikago	SAD	9–10	Važan transportni i industrijski centar
Toronto	Kanada	6–7	Najveći grad u Kanadi, finansijski i kulturni centar
Hjuston	SAD	7	Centar energetske industrije i svemirskih istraživanja
Vašington	SAD	6	Glavni grad SAD-a, politički centar
Dalas–Fort Vort	SAD	7	Veliki ekonomski i saobraćajni region
Gvadalajara	Meksiko	5	Važan industrijski i kulturni centar
Monterej	Meksiko	5	Industrijski centar i finansijski izazov

VELIKI GRADOVI U JUŽNOJ AMERICI

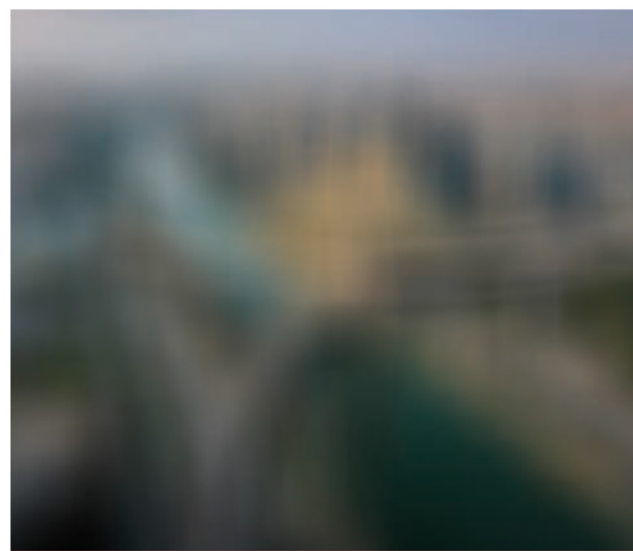
Sao Paulo je najveći grad u Brazilu i u cijeloj Južnoj Americi, a ujedno i jedan od **najvećih gradova na svijetu**. Nalazi se u **jugoistočnom dijelu Brazila**, nedaleko od Atlantskog Okeana, u regionu koji ima povoljnu klimu, razvijenu infrastrukturu i bogate ekonomske mogućnosti. Zahvaljujući ovim uslovima, grad se razvio u najvažniji **ekonomski i finansijski centar kontinenta**.

Sa više od **20 miliona stanovnika**, **Sao Paulo predstavlja ogromnu gradsku aglomeraciju**, odnosno megalopolis. Danas se u gradu nalaze sjedišta velikih kompanija, banaka i industrijskih postrojenja, dok Sao Paulo ostvaruje značajan dio bruto domaćeg proizvoda Brazila.

Grad je poznat i po svojoj **izrazitoj urbanizaciji i kontrastima**. U centralnim dijelovima nalaze se moderni oblakoderi, poslovne zone i trgovački centri, dok se na periferiji nalaze siromašna naselja, poznata kao **favela**, gdje su uslovi života znatno teži. Sao Paulo je i **grad doseljenika**. U njemu žive ljudi različitog porijekla: Evropljani, Afrikanci, Azijci i domaće stanovništvo Brazila. Ova mješavina stvara bogatu kulturnu sredinu, sa raznolikim jezicima, kuhinjom, tradicijom i načinom života.

Pored ekonomskog značaja, grad ima i veliku **kulturnu i obrazovnu važnost**. U Sao Paulu postoje univerziteti, teatri, muzeji i kulturni centri od nacionalnog i međunarodnog značaja. Kao što je turistički, kulturni i urbani centar poput Rio de Žaneira, Sao Paulo predstavlja istinski pokretač **razvoja Južne Amerike**.

Rio de Žaneiro je jedan od **najpoznatijih i najprepoznatljivijih gradova u Brazilu i u cijeloj Južnoj Americi**. Nalazi se na **jugoistočnoj obali Brazila**, pored **Atlantskog Okeana**. Zahvaljujući svom položaju, Rio de Žaneiro ima važnu ulogu kao **pristanišni, kulturni i turistički centar**. Bio je **glavni grad Brazila do 1960. godine**, kada je ta uloga prešla na Braziliju.

Sao Paulo

Iako je glavni grad Brazila Brazilijska, Rio i danas ostaje jedan od najznačajnijih gradova u zemlji. Sa više od **12 miliona stanovnika u široj gradskoj aglomeraciji**, on predstavlja veliki urbani centar sa značajnim ekonomskim i kulturnim uticajem.

Rio de Žaneiro ima i veliki **ekonomski značaj**, naročito u sektorima turizma, usluga i energetike. Osim toga, u ovom gradu razvijeni su industrija i saobraćaj. Kako i mnogi drugi veliki gradovi, Rio se suočava sa **urbanim izazovima**.

Broj stanovnika metropolitanskih aglomeracija najvećih gradova u Južnoj Americi			
Grad	Država	Približan broj stanovnika (milioni)	Opis
Sao Paulo	Brazil	22	Najveći grad na kontinentu, ekonomsko srce Brazila
Buenos Ajres	Argentina	15	Glavni grad, kulturni i trgovački centar
Rio de Žaneiro	Brazil	12	Turistički i kulturni centar
Lima	Peru	11	Glavni grad i važan pristanišni centar
Bogota	Kolumbija	10	Glavni grad, smješten na visoravni
Santjago	Čile	7	Glavni grad i ekonomski centar
Belu Orizonti	Brazil	6	Industrijski i rudarski region
Karakas	Venecuela	5	Glavni grad, blizu Karipskog mora
Medelin	Kolumbija	4	Industrijski i tehnološki centar
Kito	Ekvador	3	Glavni grad, smješten visoko u Andima

ZAPAMTI

Urbanizacija u Americi je brza i izražena, sa razvojem velikih gradova i metropolita. Oni se formiraju kao ekonomski, saobraćajni i kulturni centri i privlače stanovništvo iz okolnih oblasti.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Šta predstavlja urbanizacija?
2. Zašto ljudi se doseljavaju u velike gradove?
3. Navedi tri velika grada u Sjevernoj Americi i njihovo značenje!
4. Koji gradovi se smatraju megapolisima?
5. Sa kakvim problemima se suočavaju veliki gradovi?

TURISTIČKI CENTRI SJEVERNE I JUŽNE AMERIKE

Razmisli zašto ljudi putuju i koja mjesta posjećuju kao turisti. Navedi neke turističke centre u Sjevernoj i Južnoj Americi koje znaš i kaži po čemu su poznati.

Da li znaš da u Americi možeš šetati među oblakoderima, a zatim da se nađeš među džunglama, pustinjama ili pred najvišim vodopadima na svijetu? Sjeverna i Južna Amerika su kontinenti sa izuzetno raznovrsnim turističkim atrakcijama, od svjetski poznatih gradova i zabavnih centara, do veličanstvene prirode i drevnih civilizacija. Upravo zbog ove raznolikosti Amerika je među najposjećenijim turističkim regionima na svijetu.

Nijagarini vodopadi se posjete od više od 12 miliona turista godišnje.

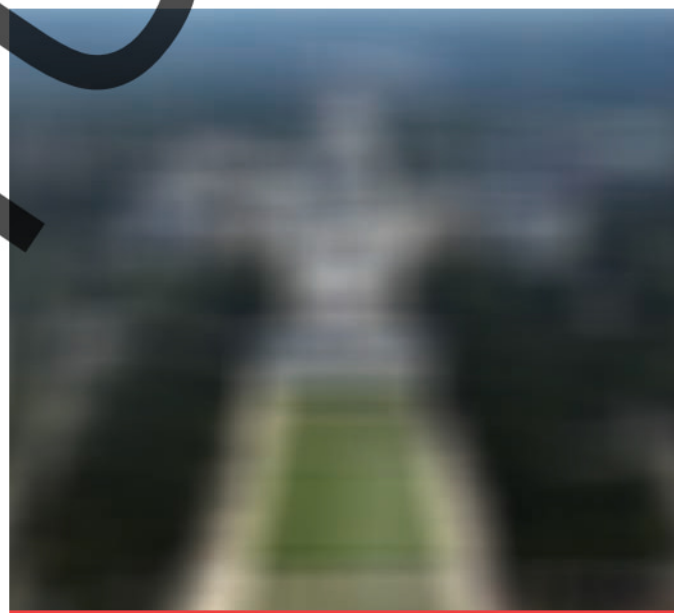
TURISTIČKI CENTRI U SJEVERNOJ AMERICI

Sjeverna Amerika je jedan od najrazvijenijih turističkih regiona na svijetu. Ovdje turizam je tesno povezan sa velikim gradovima, kulturnim institucijama, nacionalnim parkovima i zabavnom industrijom.

Njujork je jedan od najpoznatijih turističkih centara u svijetu. Grad privlači milione posjetilaca sa svojim znamenitostima kao što su Statua slobode, Central park, muzeji i teatri na Brodveju. To je simbol savremenog urbanog turizma.

Vašington, glavni grad SAD-a, je turistički centar sa velikim kulturnim i istorijskim značajem. Tu se nalaze Bijela kuća, Kapitol, brojni spomenici i muzeji koji su otvoreni za posjetioce.

Las Vegas je svjetski poznat po svojoj zabavnoj industriji, hotelima, kockarnicama i spektakularnim noćnim programima. Smješten je u pustinjskoj oblasti i predstavlja jedan od najposjećenijih gradova u SAD.

Vašington, Kapitol Hil

Las Vegas

Ključni
geografski
pojmovi:

Turizam

Turistički
centri

Gradski turizam

Prirodne atrakcije

Kulturno-
historijske
lokaliteti

Nacionalni
parkovi

Turistički najrazvijenije države u Americi				
Rang	Država	Broj turista godišnje (milioni)	Turistički promet (milijardi USD)	Opis
1	SAD	oko 75–80	nad 230	Najveće turističko tržište u svijetu
2	Meksiko	oko 45	oko 30	Vodeća turistička država u Latinskoj Americi
3	Kanada	oko 22	oko 28	Prirodni parkovi i urbani turizam
4	Dominikanska Republika	oko 7–8	oko 9	Sličan model i resort turizam
5	Brazil	oko 6–7	oko 6	Veliki gradovi i prirodne atrakcije
6	Argentina	oko 6	oko 5	Kulturni i gradski turizam
7	Kolumbija	oko 5	oko 6	Brzorastuća turistička destinacija
8	Čile	oko 4–5	oko 6	Ekoturizam i prirodni pejzaži
9	Peru	oko 4	oko 4	Kulturnoistorijski turizam (Maču Pikču)
10	Kuba	oko 3–4	oko 3	Kulturni i plažni turizam

Na nijemoj karti Amerike označi i imenuj najmanje pet turističkih centara u Sjevernoj i pet u Južnoj Americi i obilježi ih različitim simbolima da bi razlikovao gradske, prirodne i kulturno-historijske turističke centre!

Golden gejt, San Francisko

Plažata Vaikiki, Honolulu, Havaji, SAD

Orlando, u saveznoj državi Florida, poznat je kao „grad zabavnih parkova“. Tu se nalaze Diznilend, Univerzal studija i drugi tematski parkovi koji privlače porodice iz cijelog svijeta. **Los Angeles** i **San Francisco** su značajni turistički centri na zapadnoj obali.

Los Angeles je dom Holivuda i filmske industrije, dok je San Francisco poznat po mostu „Zlatni gejt“, strmim ulicama i kulturnoj raznovrsnosti.

Havaji predstavljaju jedinstvenu turističku regiju sa vulkanskim ostrvima, tropskom klimom i okeanskim plažama, što ih čini jednom od najpopularnijih destinacija na svijetu.

Među prirodnim atrakcijama izdvajaju se **Nacionalni park Jelouston**, poznat po gejzirima i divljem svijetu, **Veliki kanjon**, jedno od najveličanstvenijih prirodnih čuda na Zemlji, i **Nijagarini vodopadi**, koji predstavljaju značajnu prirodnu i turističku atrakciju na granici između SAD-a i Kanade.

Životinjski svijet na Galapagosu: džinovska kornjača i flamingo

TURISTIČKI CENTRI U JUŽNOJ AMERICI

Južna Amerika nudi drugačiji, ali jednako privlačan turistički doživljaj, u kojem se isprepliću tropska priroda, bogato kulturno naslijeđe i živi, dinamični gradovi. **Rio de Žaneiro** jedan je od najpoznatijih turističkih gradova na kontinentu. Poznat je po plažama Kopakabana i Ipanema, kipu Krista Otkupitelja i karnevalu, koji je jedan od najvećih na svijetu.

Maču Pikču, smješten visoko u Andima u Peruu, jedno je od najznačajnijih arheoloških nalazišta na svijetu. On je simbol civilizacije Inka i jedna od najposjećenijih turističkih atrakcija Južne Amerike.

Galapagoska Ostrva, koja pripadaju Ekvadoru, svjetski su poznata po jedinstvenom životinjskom svijetu. Upravo ovdje je Čarls Darwin razvijao svoje ideje o evoluciji.

Amazonija predstavlja avanturističku turističku destinaciju, poznatu po kišnim šumama, rijekama i bogatoj biološkoj raznovrsnosti. Među prirodnim čudima izdvajaju se **vodopadi Iguasu**, smješteni na granici između Brazila i Argentine, **Andeoski Vodopad** u Venecueli, su najviši vodopadi u svijetu.

Turistički centri Sjeverne i Južne Amerike razlikuju se po svojim karakteristikama, ali svi imaju veliki ekonomski i kulturni značaj. Gradski, kulturni, prirodni i avanturistički turizam čine Ameriku jednom od najvažnijih turističkih regija na svijetu.

Vodopadi Iguasu

ZAPAMTI

Sjeverna i Južna Amerika imaju brojna turistička središta, razvijena zahvaljujući prirodnim ljepotama, kulturno-historijskim znamenitostima i velikim gradovima. Turizam ima veliki značaj za ekonomiju i međunarodni utjecaj ovih regiona.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji vidovi turističkih centara postoje u Americi?
2. Zašto se Njujork i Rio de Žaneiro smatraju svjetskim turističkim centrima?
3. Koje prirodne turističke atrakcije postoje u Sjevernoj Americi?
4. Koje je značenje Maču Pikčua za turizam u Južnoj Americi?
5. Kako turizam utiče na ekonomiju država?

Ključni
geografski
pojmovi:

Geografski
položaj
Granice
Reljef
Klima
Rijeke
Stanovništvo
Industrija
Ekonomija
Urbanizacija

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE (SAD)

Razmisli šta znaš o Sjedinjenim Američkim Državama. Kaži gdje se nalaze, po čemu su poznate i zašto imaju veliki značaj u svijetu danas.

Da li znaš da je ekonomija Sjedinjenih Američkih Država veća od ekonomija mnogih država zajedno i da odluke donesene u Vašingtonu ili Njujorku često imaju utjecaj na cijeli svijet? SAD su država koja ima vodeću ulogu u politici, ekonomiji, nauci i kulturi savremenog svijeta. Zahvaljujući svojoj povoljnoj geografskoj poziciji, ogromnoj teritoriji i raznovrsnim prirodnim resursima, Sjedinjene Američke Države su se razvile u jednu od najjačih i najuticajnijih država na planeti.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA SAD-A

Sjedinjene Američke Države se nalaze u **centralnom i sjevernom dijelu Sjeverne Amerike**. Na istoku izlaze na **Atlantski Okean**, dok na zapadu graniče sa **Tihim Okeanom**, što im omogućava izuzetno važnu geografsku i ekonomsku povezanost sa Evropom i Azijom.

Na sjeveru, SAD graniče sa **Kanadom**, a na jugu sa **Meksikom**. Osim kontinentalnog dijela, državi pripada i **Aljaska**, koja se nalazi na sjeverozapadu kontinenta, kao i **Havaji**, grupa ostrva u Tihom Okeanu.

Sa površinom od oko **9,8 miliona km²**, SAD se ubrajaju među tri **najveće države na svijetu**, odmah iza Rusije i Kanade. Ova veličina omogućava veliku prirodnu i klimatsku raznolikost.

Sjedinjene Američke Države imaju takođe **razuđene i duge obale**, koje izlaze na **dva velika okeana** – **Atlantski i Tihi**, kao i na **Meksički Zaliv**. Istočna obala, uz Atlantski Okean, uglavnom je ravničarska i dobro razuđena, s brojnim zalivima, estuarijima i poluostrvima, što je omogućilo razvoj velikih luka i obalnih gradova.

Južni dio obale, pored **Meksičkog Zaliva**, je nizak i pjeskovit, sa širokim zalivima i poluostrvima, kao što je **Florida**, i pogodan je za turizam i pomorski saobraćaj. Zapadna obala, pored Tihog okeana, je strma i uska, ali ona posjeduje prirodne luke koje su omogućile razvoj velikih gradova kao što su **Los Angeles** i **San Francisco**.

Razuđenost obale SAD-a ima veliko značenje za **trgovinu, turizam i pomorski saobraćaj**, ali i doprinosi raznovrsnosti prirodnih i ekonomskih aktivnosti duž obale.

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SAD-A

Sjedinjene Američke Države se izdvajaju kao jedna od država sa najraznovrsnijom prirodom na svijetu. Ogromna teritorija, različita geografska širina i složena građa reljefa omogućili su razvoj najrazličitijih prirodnih predjela, klimatskih pojaseva i ekosistema.

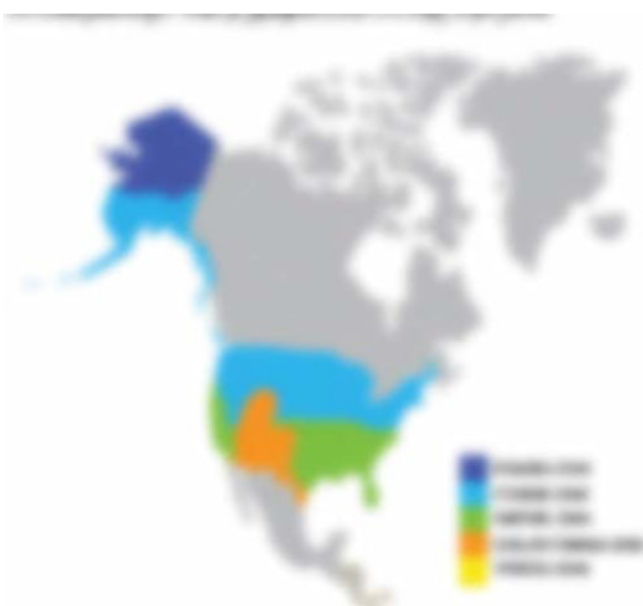
U **zapadnom dijelu SAD-a** nalazi se jedan od najznačajnijih planinskih sistema u Sjevernoj Americi **Kordiljeri**, u čiji sastav ulaze **Stjenovite Planine, Sijera Nevada** i drugi planinski lanci. Ove planine su mladog postanka, visoke i strme, s ostrim vrhovima, dubokim dolinama i izraženim geološkim procesima. Zapadni dio poznat je i po **vulkanskoj i seizmičkoj** aktivnosti, posebno u Kaliforniji i sjeverozapadnom dijelu zemlje. U ovom regionu nalazi se i **Veliki Kanjon**, jedno od najpoznatijih prirodnih čuda na svijetu, nastalo milionima godina erozivnim djelovanjem rijeke Kolorado. Kanjon je dubok više od 1.500 metara i predstavlja pravu prirodnu laboratoriju za proučavanje geološke historije Zemlje.

Centralni dio SAD-a zauzimaju **Središnje Nizije**, koje su među najprostranijim i najplodnijim ravninama na svijetu. Ove oblasti imaju ravnu ili blago valovitu površinu, plodna tla i povoljne klimatske uslove, što ih čini izuzetno važnim za poljoprivredu. Kroz Središnje nizije teku neke od najvećih rijeka Sjeverne Amerike, kao što su **Misisipi i Misuri**, koje zajedno čine ogroman riječni sistem. Ove rijeke imaju veliki značaj za **navodnjavanje, transport i privredni razvoj** jer povezuju različite dijelove zemlje i omogućavaju efikasan unutrašnji saobraćaj.

U **istočnom dijelu SAD-a** prostiru se **Apalačke Planine (Maunt Mičel 2.037 m)**, koje su znatno starije od planina na zapadu. Zbog dugotrajnog djelovanja erozije, Apalači danas imaju **niže, zaobljene vrhove** i šire doline. Ova regija bogata je sumama, mineralnim bogatstvima i naseljima, a historijski je imala važnu ulogu u razvoju rudarstva i industrije.

Klimatske zone u SAD-u su veoma raznovrsne. U **Aljasci** preovladava **arktička i subarktička klima**, sa dugim, hladnim zimama i kratkim ljetima. U najvećem dijelu teritorije vlada **umjerena klima**, pogodna za razvoj poljoprivrede i naseljavanje. **Južni dijelovi** imaju topliju, **suptropsku klimu**, sa toplim ljetima i blagim zimama. Na **Havajima** vlada **tropska klima**, sa visokim temperaturama tokom cijele godine.

Ova klimatska raznolikost omogućila je razvoj različitih **prirodnih ekosistema**, kao što su tundra, tajga, listopadne i mješovite šume, prerije, pustinje i tropska vegetacija. Zahvaljujući tome, SAD raspolaže bogatim prirodnim resursima i povoljnim uslovima za različite privredne djelatnosti, što je značajno doprinijelo njihovom ekonomskom razvoju i globalnom značaju.

Klimatske zone u SAD-u

Hidrografska mreža u SAD

Hidrografija u Sjedinjenim Američkim Državama je izuzetno razvijena i raznolika, što je rezultat velike teritorije, reljefa i različitih klimatskih uslova. SAD imaju **gustu mrežu rijeka, brojna jezera, velike riječne slivove i važna krajnja vodena područja**, koji imaju ogroman značaj za prirodu, naseljavanje i ekonomiju države.

Najveći dio teritorije Sjedinjenih Američkih Država pripada **slivu Atlantskog Okeana**, u koji se ulijevaju najduže i najznačajnije rijeke u zemlji. Najvažniji je **riječni sistem Misisipija i Misurija**, koji predstavlja jedan od najvećih riječnih sistema na svijetu. Ovaj sistem prikuplja vode s ogromnog dijela Središnje nizije i ima ključnu ulogu u **navodnjavanju, saobraćaju, poljoprivredi i razvoju naselja**. Rijeka Misisipi je vijekovima predstavljala prirodnu saobraćajnu vezu i ekonomsku osnovu države.

U istočnom dijelu zemlje teku i druge značajne rijeke, kao što su **Ohajo, Tenesi i Hadson**, koje imaju važnu ulogu u industriji i trgovini. Hadson je posebno značajan jer preko njega Njujork ima vezu s unutrašnjošću kontinenta.

Zapadni dio Sjedinjenih Američkih Država uglavnom pripada **slivu Tihog Okeana**. Ovdje su rijeke kraće, ali brže i strmije zbog planinskog reljefa. Najpoznatija je **rijeka Kolorado**, koja je oblikovala **Veliki Kanjon**. Kolorado ima veliki značaj za snabdijevanje vodom i proizvodnju hidroelektrične energije u sušnim područjima jugozapada.

Na sjeveru Sjedinjenih Američkih Država, posebno na Aljasci, dio rijeka pripada **slivu Sjevernog Lednog Okeana**. Među njima se ističe rijeka Jukon, koja protiče kroz hladna područja i ima veliki značaj za lokalno stanovništvo i prirodne ekosisteme.

Sjedinjene Američke Države raspolažu mnogobrojnim prirodnim i vještačkim jezerima, među kojima su najznačajnija **Velika Američka Jezera**. Ona se nalaze na granici između Sjedinjenih Američkih Država i Kanade i čine najveći **slatkovodni jezerski sistem na svijetu**. U njihov sastav ulaze jezera **Gornje, Mičigen, Hjuron, Iri i Ontario**. Ova jezera imaju veliki značaj za **plovidbu, industriju, ribarstvo i vodosnabdijevanje**.

Pored njih, u Sjedinjenim Američkim Državama postoje i brojna vještačka jezera nastala izgradnjom brana, koja služe za **proizvodnju električne energije, zaštitu od poplava i vodosnabdijevanje**. Zahvaljujući bogatoj hidrografskoj mreži, Sjedinjene Američke Države spadaju među vodeće zemlje u korištenju vodnih resursa za ekonomske i društvene potrebe.

Transport po rijeci Misisipi

SOCIOEKONOMSKE KARAKTERISTIKE SAD-A

Sjedinjene Američke Države imaju više od **330 miliona stanovnika**, što ih svrstava među **najnaseljenije države na svijetu**. Stanovništvo je neravnomjerno raspoređeno, pri čemu su najgušće naseljene **obalne oblasti**, posebno na **istočnoj i zapadnoj obali**, kao i oko **Velikih Američkih Jezera**. Unutrašnji dijelovi, posebno neki planinski i pustinski regioni, znatno su rjeđe naseljeni.

SAD se karakteriše **visokim stepenom urbanizacije**, što znači da najveći dio stanovništva živi u **gradovima i gradskim aglomeracijama**. Na teritoriji zemlje postoje brojni **megalopolisi**, odnosno veliki urbani regioni sa milionima stanovnika. Među najznačajnijima su **Njujork, Los Angeles, Čikago, Hjuston, Vašington i San Francisco**. Ovi gradovi nisu samo centri stanovništva već imaju veliki značaj za ekonomiju, kulturu, nauku i razvoj zemlje.

Stanovništvo SAD **etnički je i kulturno** veoma raznoliko jer je država stoljećima bila odredište doseljenika iz različitih dijelova svijeta. Ova raznolikost doprinijela je stvaranju dinamičnog društva s različitim jezicima, religijama i kulturnim običajima, što dodatno obogaćuje društveni i privredni život zemlje. Danas je stanovništvo Sjedinjenih Američkih Država veoma raznoliko po svojoj etničkoj i rasnoj strukturi. Trenutno oko **60 % stanovništva čine bijelci**, što znači da su oni još uvijek najbrojnija grupa u zemlji. Do sredine XXI stoljeća bijelci će ostati **najveća pojedinačna grupa**, ali **više neće činiti većinu** ukupnog stanovništva. Očekuje se brz rast **latinoameričkog (hispanskog) i azijskog stanovništva**, čiji će se broj u narednih 40 godina gotovo utrostručiti. Prema procjenama, oko 2055. godine stanovništvo SAD-a sastojat će se od približno **48 % bijelaca, 24 % Hispanaca, 14 % Azijaca i 13 % Afroamerikanaca**. Ove promjene rezultat su migracija, ali i različitih stopa prirodnog priraštaja među pojedinim grupama stanovništva.

Brojno kretanje stanovništva u SAD-u

Najveći gradovi u SAD-u	
Grad	Broj stanovnika
Njujork	8,412,513
Los Angeles	3,874,297
Čikago	2,715,336
Hjuston	2,412,920
Feniks	1,688,306

Vašington, je glavni grad Sjedinjenih Američkih Država, ali ne pripada nijednoj saveznoj državi. Zvanični naziv grada je Distrikt Kolumbija (District of Columbia), što znači da predstavlja posebnu federalnu oblast, stvorenu posebno za sjedište savezne vlasti. Razlog zbog kojeg je Vašington, izdvojen iz sastava saveznih država bila je želja da glavni grad bude politički neutralan i da ne bude pod uticajem nijedne savezne države. U ovom gradu nalaze se najvažnije institucije američke vlasti, kao što su Bijela kuća, Kongres i Vrhovni sud. Oznaka D.C. koristi se kako bi se glavni grad Vašington razlikovao od savezne države Vašington, koja se nalazi na sjeverozapadu SAD.

Na nijemoj karti Sjeverne Amerike označi granice Sjedinjenih Američkih Država, dva okeana na koje izlaze, jedan planinski lanac, jednu veliku rijeku i jedan veliki grad.

Iseljavanje i doseljavanje imaju veliki uticaj na razvoj američkog društva. **Godine 2015. oko 14 % stanovništva SAD bilo je rođeno u inostranstvu**, što je znatno više u poređenju s **1965. godinom**, kada je taj procenat iznosio svega 5 %. Od 1965. godine do danas u Sjedinjene Američke Države doselilo se oko **39 miliona imigranata**, najviše iz Azije i Latinske Amerike. Pored Meksika, najveći broj doseljenika potiče iz Kine i Indije. Danas u Sjedinjenim Američkim Državama živi oko **3,8 miliona ljudi kineskog porijekla** i **4,4 miliona ljudi indijskog porijekla**.

Pored etničkih promjena, značajne su i promjene u **starosnoj strukturi stanovništva**. Do **2060. godine** stanovništvo Sjedinjenih Američkih Država u prosjeku će biti starije nego danas. Predviđa se da će **gotovo svaki četvrti stanovnik imati 65 ili više godina**. Istovremeno se očekuje smanjenje udjela stanovništva radno sposobne dobi (od 18 do 64 godine), sa oko **63 % danas na približno 52 % do 2060. godine**. Ove promjene imat će veliki uticaj na društvo i privredu. Manji broj radno sposobnih ljudi morat će osiguravati sredstva za penzije i zdravstvenu zaštitu sve brojnijeg starijeg stanovništva. Zato su pitanja povezana sa stanovništvom, migracijama i starenjem među najvažnijim izazovima za budući razvoj Sjedinjenih Američkih Država.

Sjedinjene Američke Države imaju jednu od **najrazvijenijih i najmoćnijih privreda na svijetu**. One imaju veliki uticaj na svjetsku trgovinu, finansije i tehnološki razvoj. Američka privreda zasniva se na **bo-gatim prirodnim resursima**, razvijenoj **infrastrukturi**, **naprednoj tehnologiji** i **visokoobrazovanoj radnoj snazi**. Zemlja ima vodeću ulogu u inovacijama, naučnim istraživanjima i savremenim tehnologijama.

Industrijski, Sjedinjene Američke Države poznate su po **automobilskoj, avioindustriji, elektronskoj i informatičkoj industriji**, kao i po proizvodnji savremene vojne i svemirske tehnologije. Posljednjih decenija posebno se brzo razvija **IT sektor**, sa središtima kao što je **Silicijska dolina**, koja predstavlja svjetski centar tehnoloških inovacija.

Poljoprivreda u Sjedinjenim Američkim Državama je **visoko mehanizovana, moderna i produktivna**. Zahvaljujući velikim plodnim ravnicama i savremenim tehnologijama, zemlja je jedan od najvećih svjetskih proizvođača i izvoznika žita, pšenice, soje i mesa. Poljoprivreda ima važno mjesto u privredi, iako se njome bavi relativno mali dio stanovništva.

Razvijen
saobraćaj i
infrastruktura
u Hjuston, Teksas

Pored industrije i poljoprivrede, **uslužni sektor** ima dominantnu ulogu u ekonomiji Sjedinjenih Američkih Država. Finansijske usluge, trgovina, turizam, obrazovanje i informatičke tehnologije doprinose velikom dijelu nacionalnog dohotka. Sjedinjene Američke Države raspolažu sa nekim od najpoznatijih turističkih mjesta i kulturnih znamenitosti. **Vašington** je poznat po brojnim muzejima i historijskim spomenicima, **Las Vegas** kao grad zabave, **Orlando** sa svojim velikim tematskim parkovima, dok su prirodne ljepote predstavljene kroz nacionalne parkove kao što su **Jeloustonski nacionalni park**, poznat po gejzirima i divljoj prirodi, i **Veliki kanjon**, jedno od najimpresivnijih prirodnih čuda na Zemlji.

Zbog razvijene ekonomije, Sjedinjene Američke Države imaju visok životni standard, razvijen obrazovni sistem i veliki uticaj na globalne ekonomske procese.

Epl Park, Silikonska dolina, San Francisco

Jeloustonski nacionalni park

ZAPAMTI

Sjedinjene Američke Države su federalna država u Sjevernoj Americi, sastavljena od 50 saveznih država. Imaju veliki politički, ekonomski i kulturni uticaj u svijetu i ubrajaju se među najrazvijenije države.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Gdje se nalaze Sjedinjene Američke Države i sa kojim državama graniče?
2. Zašto razućenost obale SAD je važna za trgovinu i razvoj?
3. Koje su glavne prirodnogeografske oblasti u SAD-u?
4. Kakva je klima u SAD i zašto je toliko raznolika?
5. Zašto se SAD smatraju jednom od najjaćih ekonomija u svijetu?

Ključni
geografski
pojmovi:

Geografski
položaj
Granice
Reljef
Klima
Rijeke
Jezera
Stanovništvo
Prirodni
resursi
Ekonomija
Urbanizacija

KANADA

Razmisli šta znaš o Kanadi. Kaži gdje se nalazi, kakva klima ima i po čemu je prepoznatljiva prema prirodi i stanovništvu.

Da li znaš da je Kanada druga najveća država na svijetu po površini, a ima relativno mali broj stanovnika? Ova zemlja ima ogromne šumske prostore, prirodne ljepote i visok životni standard. Zahvaljujući velikoj teritoriji, bogatim prirodnim resursima i stabilnom društvu, Kanada je jedna od najrazvijenijih i najuređenijih država na svijetu i važan dio sjevernoameričkog prostora.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA KANADE

Kanada se nalazi u sjevernom dijelu Sjeverne Amerike. Na sjeveru izlazi na **Sjeverni Ledeni Okean**, na istoku na **Atlantski Okean**, a na zapadu na **Tihni Okean**, što joj omogućava izlaz na tri okeana. Na jugu Kanada graniči sa **Sjedinjenim Američkim Državama**, sa kojima ima jednu od najdužih kopnenih granica na svijetu.

Sa površinom od oko **9,98 miliona km²**, Kanada je **druga najveća država na svijetu**, odmah iza Rusije. Ogromna teritorija omogućava veliku raznovrsnost prirodnih uslova, ali istovremeno predstavlja i razlog zbog kojeg su mnogi regioni rijetko naseljeni.

Kanada ima izuzetno dugu i veoma razučenu obalu, najdužu na svijetu. Istočna obala, uz Atlantski okean, duboko je razučena brojnim zalivima, ostrvima i poluostrvima, kao što su **Newfoundland i Labrador**, što je omogućilo razvoj ribarstva i luka. Zapadna obala, uz Tihi okean, planinska je i strma, s mnogim ostrvima i zalivima, među kojima se ističe **ostrvo Vancouver**, važno za trgovinu s Azijom. Sjeverna obala, uz Arktik, hladna je i slabo naseljena, ali ima veliki strateški značaj.

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE KANADE

Kanada se odlikuje velikom prirodnom raznovrsnošću. U zapadnom dijelu uzdižu se Kordiljeri, sa visokim planinama, dubokim dolinama i glečerima. **Maunt Logan je najviši vrh Kanade**, sa visinom od **5.959 metara**. Ove planine su mlade i strme po nastanku i predstavljaju važnu prirodnu prepreku i klimatsku barijeru.

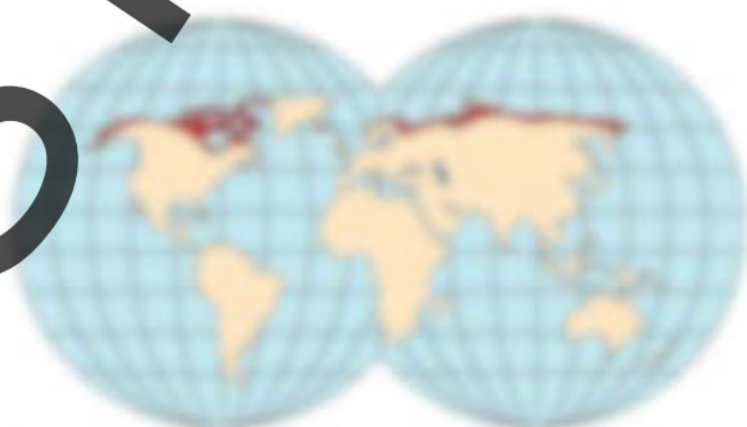
Centralni dio Kanade zauzima **Kanadski Štit**, stari geološki masiv sa niskim reljefom, velikim šumama i bezbrojnim jezerima. Ovo područje bogato je mineralima i predstavlja osnovu za razvoj rudarstva.

U južnom dijelu, posebno oko **Velikih Američkih Jezera** i rijeke **Sent Lorens**, nalaze se najgušće naseljeni i najrazvijeniji dijelovi Kanade. Tu su smješteni veliki gradovi, industrijski i ekonomski centri.

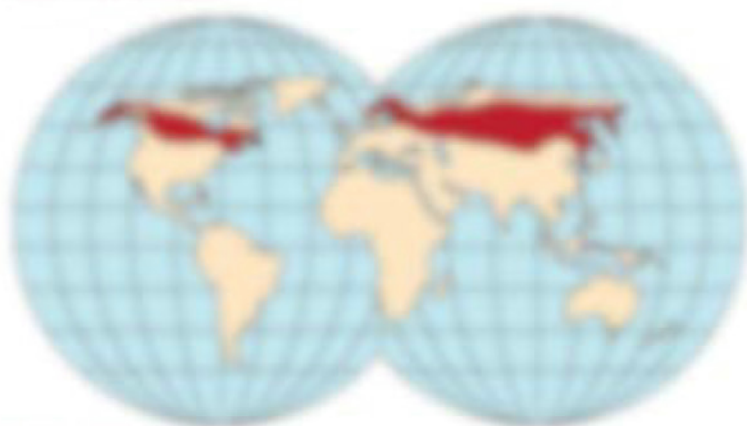
Klima u Kanadi je uglavnom **hladna i umjereno hladna**. Na sjeveru preovladava arktička i subarktička klima sa dugim i hladnim zimama, dok južni dijelovi imaju umjereniju klimu koja omogućava naseljavanje i poljoprivredu. Zbog velike geografske širine i uticaja okeana, klimatske razlike su veoma izražene.

Ovi uslovi omogućili su razvoj različitih prirodnih pojaseva: tundre na sjeveru, tajge (iglolisnih šuma) u središnjim dijelovima te mješovitih šuma i prerija na jugu.

Kanada raspolaže jednom od najbogatijih hidrografskih mreža na svijetu. Hiljade jezera i brojne rijeke imaju veliki značaj za prirodu, stanovništvo i privredu. Najpoznatiji je riječni sistem **Sent Lorens**, koji povezuje Velika Američka Jezera s Atlantskim Okeanom i predstavlja važnu saobraćajnu arteriju.

Sjeverna Amerika

Južna Amerika

Na nijemoj karti Sjeverne Amerike označi Kanadu, označi okeane na koje izlazi, jedan planinski lanac, jedno veliko jezero i jedan veliki grad!

Kanada ima više od dva miliona jezera, što čini oko 60% svih prirodnih jezera na svijetu. Toliko su brojna da se na nekim kartama ne mogu ni prikazati sva.

Hidrografska karta Kanade

Velika jezera – od kojih četiri (Gornje, Huron, Iri i Ontario) Kanada dijeli sa SAD-om – čine najveći sistem slatkovodnih jezera na svijetu i imaju ogroman značaj za prirodu i privredu Kanade. Kanada takođe koristi mnoge svoje rijeke za proizvodnju **hidroelektrične energije**, po čemu je poznata.

SOCIOEKONOMSKE KARAKTERISTIKE KANADE

Kanada ima oko **40 miliona stanovnika**, što je relativno malo u odnosu na njenu veličinu. Stanovništvo je neravnomjerno raspoređeno. Najveći dio stanovništva živi u južnim područjima, blizu granice sa Sjedinjenim Američkim Državama, dok su sjeverni dijelovi vrlo rijetko naseljeni zbog surove klime.

Kanada je visoko urbanizovana država, sa velikim gradovima kao što su Toronto, Montreal, Vankuver, Kalgari, Edmonton i Otava. Ovi gradovi predstavljaju centre industrije, trgovine, obrazovanja i politike.

Kanada je jedna od najmultikulturalnijih država na svijetu, sa stanovništvom koje čine brojne etničke grupe. Najveći dio stanovništva, oko jedne trećine, izjašnjava se da je njihovog etničkog porijekla **kanadskog**, što pokazuje snažan osjećaj nacionalnog identiteta. Pored toga, značajan dio Kanađana ima **englesko, škotsko, francusko, irsko i njemačko** porijeklo, što je rezultat historijskog doseljavanja iz Evrope. U novije vrijeme sve veći značaj ima i stanovništvo **kineskog porijekla**, koje predstavlja jednu od najbrojnijih neevropskih etničkih grupa u državi.

Domorodačko stanovništvo Kanade (Indijanci, Inuiti i Metisi) čini oko **4 % ukupnog stanovništva**, ali njihov broj raste brže od državnog prosjeka. Pored njih, oko 16 % stanovništva pripada etničkim grupama koje nisu evropskog porijekla. Danas čak **22 % stanovništva Kanade je rođeno u inostranstvu**, što znači da je

Kanada jedna od najvećih imigracionih zemalja na svijetu. Najveći broj stanovništva dolazi iz **Azije**, posebno iz **Kine i Indije**.

Kanada ima **dva službena jezika – engleski i francuski**, što je rezultat historijskog britanskog i francuskog utjecaja. Više od polovine stanovništva govori **engleski kao maternji jezik**, dok se oko jedne trećine koristi **francuskim jezikom**, posebno u provinciji Kvebek. Osim toga, u Kanadi postoji **više od 70 domorodačkih jezika**, koji

su svrstani u **12 jezičkih porodica**. Najrasprostranjenija među njima je **algonkinska jezička porodica**, čiji se jezici govore u različitim dijelovima zemlje. Ova jezička i etnička raznolikost čini Kanadu primjerom **multikulturalnog i tolerantnog društva**, u kojem različite kulture i tradicije žive i razvijaju se zajedno.

Privreda Kanade jedna je od najrazvijenijih i najstabilnijih na svijetu. Zasniva se na izuzetno bogatim **prirodnim resursima**, savremenoj industriji, razvijenoj poljoprivredi i snažnom uslužnom sektoru. Zahvaljujući velikoj teritoriji i raznovrsnim prirodnim uslovima, Kanada raspolaže značajnim rezervama **nafte, prirodnog gasa, uglja, željeza, bakra, nikla i uranija**, kao i ogromnim šumskim i vodenim resursima. Ova bogatstva predstavljaju osnovu za razvoj mnogih industrijskih grana i izvoza te imaju veliki značaj za nacionalnu privredu.

Energetski sektor posebno je važan za Kanadu. Zemlja je jedan od najvećih proizvođača **hidroelektrične energije** na svijetu, zahvaljujući brojnim rijekama, vodopadima i planinskim područjima. Hidroelektrane obezbjeđuju veliki dio potrebne električne energije i predstavljaju relativno čist i obnovljiv izvor energije. Pored toga, Kanada je među vodećim državama u eksploataciji **nafte i prirodnog gasa**, naročito u provinciji Alberta, gdje se nalaze velika nalazišta naftnog pijeska.

Industrija u Kanadi je moderna i tehnološki razvijena. Posebno su značajne **metalna industrija, prerada nafte, automobilska industrija, avionska industrija**, kao i proizvodnja papira i celuloze. Zahvaljujući ogromnim šumskim površinama, Kanada je jedan od najvećih svjetskih izvoznika drveta,

Najveći gradovi u Kanadi	
Grad	Broj stanovnika
Toronto	3 358 275
Montreal	1 943 903
Kalgari	1 678 073
Edmonton	1 284 480
Otava	1 218 903

Eksploatacija nafte, Kanada

papira i drvnih proizvoda. Industrijska proizvodnja je koncentrisana, uglavnom, u južnim dijelovima zemlje, posebno u okolini Velikih američkih jezera i rijeke Sent Lorens, gdje su smješteni i najveći gradovi i transportne veze.

Poljoprivreda u Kanadi je visoko mehanizovana i organizovana na velikim farmama. Iako je u velikom dijelu zemlje klima hladna, u južnim i centralnim regijama uzgajaju se **žitarice, pšenica, ječam i kukuruz**, a značajno mjesto zauzima i stočarstvo. Kanada je jedan od vodećih svjetskih izvoznika žita i poljoprivrednih proizvoda.

Uslužni sektor ima sve veći značaj u kanadskoj privredi. U njega spadaju **trgovina, bankarstvo, obrazovanje, zdravstvo, turizam i informatičke usluge**. Finansijski centri, kao što su Toronto i Vankuver, imaju važnu ulogu ne samo na nacionalnom nego i na međunarodnom nivou. Također, turizam predstavlja značajnu privrednu granu, jer Kanada privlači milione posjetilaca svojom netaknutom prirodom, nacionalnim parkovima, gradovima i kulturnom raznolikošću. Zahvaljujući stabilnoj privredi, Kanada ima **visok životni standard**, razvijen obrazovni i zdravstveni sistem te snažnu socijalnu zaštitu. Država obezbjeđuje kvalitetne uslove za život, što je čini privlačnom za doseljavanje iz različitih dijelova svijeta. Sve to potvrđuje položaj Kanade kao ekonomske sile, stabilne i prosperitetne države sa značajnom ulogom u globalnoj ekonomiji.

Poljoprivredna farma, Kanada

ZAPAMTI

Kanada je druga najveća država na svijetu po površini i nalazi se u sjevernom dijelu Sjeverne Amerike. Bogata je šumama, jezerima i prirodnim resursima, a stanovništvo je neravnomjerno raspoređeno, većinom uz južnu granicu.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Gdje se nalazi Kanada i na koje okeane izlazi?
2. Zašto je Kanada slabo naseljena u mnogim dijelovima?
3. Koje su glavne prirodnogeografske oblasti Kanade?
4. Zašto hidrografija ima veliki značaj u ekonomiji Kanade?
5. Po čemu je Kanada poznata u svjetskoj ekonomiji?

BRAZIL

Razmisli šta znaš o Brazilu. Kaži gdje se nalazi, po čemu je poznat i koje prirodne ili društvene osobine povezuješ s ovom državom.

Da li znaš da je Brazil toliko velik da zauzima gotovo polovinu cijele teritorije Južne Amerike i da se unutar njegovih granica nalazi najveća tropska šuma na Zemlji – Amazonija? Brazil je zemlja u kojoj postoje ogromni megagrađovi sa desetinama miliona stanovnika, ali i oblasti gdje je priroda u potpunosti očuvana. Takođe, kao sportska sila, posebno u fudbalu, Brazil se ubraja među najpoznatije države na svijetu.

Ključni
geografski
pojmovi:

Geografski
položaj

Reljef

Klima

Amazon

Stanovništvo

Ekonomija

Urbanizacija

Prirodni resursi

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA

Brazil se nalazi u istočnom i centralnom dijelu Južne Amerike. Na istoku izlazi na **Atlantski Okean**, s veoma dugom i raznovrsnom obalom, što je omogućilo razvoj luka, trgovine i turizma. Na kopnu graniči s gotovo svim južnoameričkim državama: Argentinom, Urugvajem, Paragvajem, Bolivijom, Peruom, Kolumbijom, Venezuelom, Gvajanom, Surinamom i Francuskom Gvajanom (ne graniči s Čileom i Ekvadorom).

Sa površinom od oko **8,5 miliona km²**, Brazil je **najveća država u Južnoj Americi i peta najveća na svijetu**. Glavni grad je **Brazilija**, planski izgrađen grad u unutrašnjosti zemlje sa ciljem ravnomjernog razvoja države.

Glavni grad:	Brazilija
Službeni jezik:	Portugalski
Državno uređenje:	Federalna predsjednička republika
Valuta:	Brazilski real

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE BRAZILA

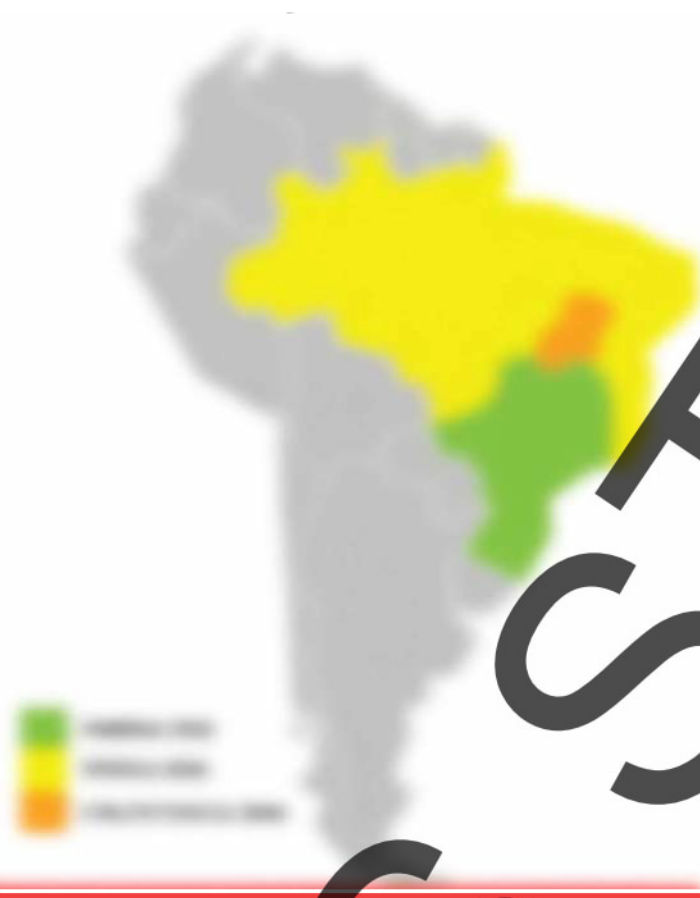
Reljef Brazila je, uglavnom, nizijski i visoravanski. Najveći dio zemljišta zauzima **Amazonska Nizija**, ogromna ravna oblast prekrivena gustom tropskom šumom. Ova nizija je jedna od najvažnijih prirodnih oblasti na planeti zbog svoje uloge u regulaciji klime i vodnog ciklusa.

Piko da Neblina je najviši vrh u Brazilu, sa visinom od **2.995 metara**. Nalazi se u jednoj **sjevernoj oblasti Brazila**, uz granicu sa Venecuelom, u okviru **Amazonske nizije**. Vrh pripada **Gvajanskom visočju**. Južnije se nalaze **Brazilske visoravni i planine**, stare i zaobljene visoravni koje su bogate mineralnim resursima. Tu se nalazi i jedan od najgušće naseljenih i ekonomski najrazvijenijih regiona u zemlji.

Klima u **Brazilu** jedna je od najraznovidnijih u Južnoj Americi, što je rezultat velike teritorije države i njenog prostiranja od ekvatorskih oblasti do suptropskih geografskih širina na jugu. Najveći dio zemlje nalazi se u **tropskom klimatskom pojasu**, gdje su temperature visoke tokom cijele godine, a razlike između godišnjih doba manje su nego u umjerenim krajevima.

U području **Amazonije** preovladava **ekvatorijalna klima**, koju karakterišu stalno visoke temperature, često iznad **25 °C**, i obilne padavine tokom cijele godine. Ovdje nema sušnih perioda, a visoka vlažnost zraka stvara uslove za razvoj najveće kišne šume na svijetu. Ovi klimatski uslovi osnova su izuzetne biološke raznovrsnosti Amazonije, s hiljadama biljnih i životinjskih vrsta.

U **centralnim i istočnim dijelovima Brazila**, naročito na **Brazilskim planinama**, klima je **tropska, s izraženim vlažnim i sušnim sezonama**. Ljeta su topla i kišovita, dok su zime sušnije, što pogoduje poljoprivredi, posebno uzgoju kafe, šećerne trske, soje i kukuruza. Ove regije spadaju među najnaseljenije i ekonomski najrazvijenije dijelove zemlje.

Klimatske zone u Brazilu

U **južnim dijelovima Brazila** preovladava **suptropska klima**, s izraženijim godišnjim dobima. Ljeta su topla, a zime svježije, uz povremenu pojavu mraza, što je rijetkost u ostatku zemlje. Ovi uslovi omogućavaju uzgoj kultura karakterističnih za umjerene krajeve i utiču na drugačiji način života u odnosu na tropski sjever.

Zahvaljujući ovoj klimatskoj raznovrsnosti, Brazil raspolaže **bogatim i raznovrsnom vegetacijom**, velikim poljoprivrednim potencijalom i jednim od najznačajnijih prirodnih prostora na svijetu. Klima snažno utiče na stanovništvo, privredu i prirodna bogatstva zemlje, čineći Brazil jednom od najvažnijih klimatskih i ekoloških regija svijeta.

Na nijemoj karti Južne Amerike označi Brazil i obilježi: Atlantski Okean, rijeku Amazon, Amazonsku Niziju, jedan veliki grad i glavni grad Braziliju!

Brazil je jedinstvena država na svijetu koja ima izlaz na Atlantski Okean i istovremeno raspolaže sa najvećim riječnim slivom na planeti – slivom Amazona, koji sam nosi više vode nego sve evropske rijeke zajedno.

Brazil raspolaže jednom od **najgušćih i najmoćnijih riječnih mreža na svijetu**, što je rezultat njegove velike teritorije, obilnih padavina i raznovrsnog reljefa. Najznačajnija i najpoznatija rijeka je **Amazon**, koji se smatra **najvodonosnijom rijekom na svijetu**. On prikuplja vode s ogromnog slivnog područja koje obuhvata gotovo polovinu teritorije Brazila. Amazon sa svojim stotinama pritoka stvara složen i razgranat riječni sistem kroz Amazonsku prašumu. Rijeka ima veliki značaj za saobraćaj, jer je u mnogim područjima jedina saobraćajna veza, kao i za ekosisteme, ribarstvo i klimatsku ravnotežu regije.

U **južnom i jugoistočnom dijelu Brazila** posebno se ističe rijeka Parana, jedna od najdužih rijeka Južne Amerike. Ona protiče kroz ekonomski najrazvijenija područja i ima veliki značaj za industriju i energetiku. Na rijeci Parani izgrađena je **hidroelektrana Itaipu**, jedna od najvećih hidroelektrana na svijetu, koja obezbjeđuje električnu energiju milionima ljudi u Brazilu i susjednim državama. Zbog toga je rijeka Parana simbol iskorištavanja vodne energije.

Rijeka **Sao Francisco** ima poseban značaj za **unutrašnje i sušne dijelove sjeveroistočnog Brazila**. Često se naziva **rijekom života**, jer omogućava navodnjavanje, vodosnabdijevanje i razvoj poljoprivrede u područjima s manjom količinom padavina. Osim toga, Sao Francisco je važna i za proizvodnju hidroelektrične energije te za povezivanje različitih regija. Rijeka **Tokantins**, zajedno s rijekom **Araguajom**, čini jedan od najvećih riječnih sistema koji se u cijelosti nalazi na teritoriji Brazila. Ona ima veliki hidroenergetski potencijal, a na njoj je izgrađeno nekoliko značajnih hidroelektrana, što dodatno učvršćuje položaj Brazila kao **svjetskog lidera u korištenju obnovljive vodne energije**.

Brana Itaipu

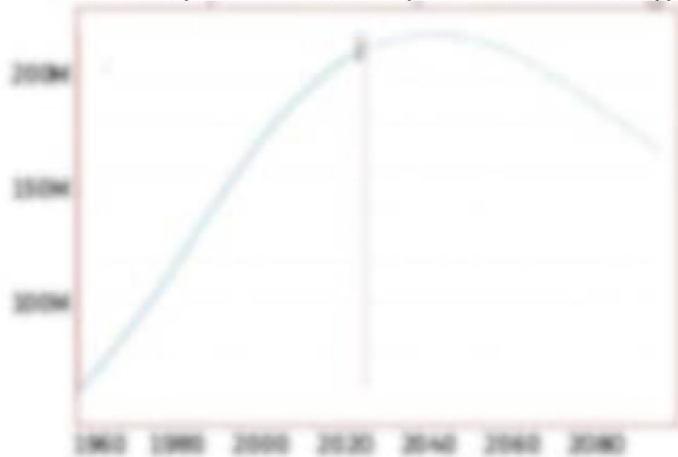
Hidrografska karta Brazila

STANOVNIŠTVO I NASELJA

Brazil ima oko **210 miliona stanovnika**, što ga čini **najnaseljenijom državom u Južnoj Americi**. Stanovništvo je neravnomjerno raspoređeno – najveća koncentracija je uz obalu Atlantskog okeana i u jugoistočnim dijelovima zemlje, dok je unutrašnjost, posebno Amazonija je rijetko naseljena.

Brazil je visoko urbanizovana država sa mnogobrojnim velikim gradovima, među kojima se ističu **Sao Paulo, Rio de Žaneiro, Belo Horizonte** i glavni grad Brazilija.

Kretanje broja stanovništva u Brazilu

Najveći gradovi u Brazilu	
Grad	Broj stanovnika
Sao Paulo	12 005 878
Rio de Žaneiro	6 772 868
Brazilija	3 043 900
Fortaleza	2 609 729
Salvador	2 593 321

U Brazilu se etnička i rasna struktura stanovništva tradicionalno opisuje prema boji kože, što predstavlja specifičan pristup u odnosu na mnoge druge zemlje. Prilikom popisa stanovništva građani se sami svrstavaju u nekoliko kategorija: **bijelci, crnci, mješovito stanovništvo (smeđi), žuti (uglavnom azijskog porijekla) i domorodačko stanovništvo**. Ovakav način klasifikacije pokazuje koliko je brazilsko društvo etnički izmiješano i raznoliko.

Oko **48 % stanovništva izjasnilo se kao bijelci, 44 % kao mješovito stanovništvo, 7 % kao crnci**, dok veoma mali procenat pripada stanovništvu azijskog i domorodačkog porijekla. Iako domorodački narodi danas čine mali dio ukupnog stanovništva, oni imaju ogroman kulturni i historijski značaj za državu.

Religijski Brazil je jedna od najkršćanskijih zemalja na svijetu. **Oko 90 % stanovništva pripada kršćanstvu**, pri čemu **katolici čine oko 65 %, a protestanti oko 22 %**. Sa više od **120 miliona katolika**, Brazil je **zemlja s najvećim brojem katolika na svijetu**. Pored kršćanstva, prisutne su i druge religije i vjerovanja, kao što su **spiritizam, tradicionalne afričke religije** i različite vjerske zajednice. Dio stanovništva izjašnjava se kao **nereligiozan**. Službeni i najrasprostranjeniji jezik u Brazilu je **portugalski**, što ovu zemlju čini jedinstvenom u Južnoj Americi, gdje u većini država dominira španski jezik. Portugalski jezik važan je dio nacionalnog identiteta i kulture Brazila.

Prosječna starost stanovništva iznosi oko **32 godine**, što pokazuje da zemlja još uvijek ima relativno mlado stanovništvo. Posebno je zanimljivo **da Brazil ima najveći broj izoliranih domorodačkih plemena na svijetu**, koja još uvijek nisu uspostavila kontakt sa savremenom civilizacijom. Procjenjuje se da u zemlji živi oko **900 000 pripadnika domorodačkog stanovništva**, raspoređenih u više od **200 različitih plemena**. To je znatno manje nego u vrijeme kada su Evropljani stigli u Južnu Ameriku, ali domorodački narodi i danas predstavljaju važan dio kulturnog naslijeđa i prirodne historije Brazila.

SOCIOEKONOMSKE KARAKTERISTIKE

Brazil je jedna od **vodećih privreda svijeta** i ubjedljivo **najjača privreda u Južnoj Americi**, s velikim uticajem na regionalno i svjetsko tržište. Velika teritorija, brojno stanovništvo i bogati prirodni resursi omogućili su Brazilu da razvije **raznovrsnu i složenu privrednu strukturu**, koja obuhvata sve privredne

djelatnosti, od primarnog do uslužnog sektora.

Osnova brazilske ekonomije su **prirodni resursi i poljoprivreda**. Zahvaljujući povoljnoj klimi i velikim plodnim površinama, Brazil je među **vodećim svjetskim proizvođačima** i izvoznicima kafe, soje, šećerne trske, pšenice, riže i mesa. Posebno je značajna proizvodnja **kafe**, po kojoj je Brazil decenijama bio među vodećim zemljama na svijetu. Šećerna trska se koristi ne samo za proizvodnju šećera, već i za proizvodnju **biogoriva (etanola)**, što čini zemlju važnim faktorom u razvoju obnovljivih izvora energije.

Industrija u Brazilu je **dobro razvijena i raznovrsna**, posebno u jugoistočnom dijelu zemlje, oko velikih gradova kao što su Sao Paulo i Rio de Žaneiro. Tu je **razvijena automobilska industrija, prerada nafte, metalurgija, hemijska i tekstilna industrija**. Brazil je i jedan od najvećih svjetskih izvoznika **željezne rude**, što predstavlja osnovu za razvoj čelične industrije i građevinarstva. Veliki značaj ima i energetska sektor. Brazil je svjetski lider u proizvodnji **hidroelektrične energije**. Hidroelektrane kao **Itaipu**, jedna od najvećih na svijetu, obezbjeđuju električnu energiju za milione domaćinstava i industrije. Pored toga, država ulaže i u razvoj drugih obnovljivih izvora energije.

Uslužni sektor ima dominantnu ulogu u privredi i zapošljava najveći dio stanovništva. Trgovina, finansijske usluge, obrazovanje, zdravstvo i turizam doprinose značajnom dijelu nacionalnog dohotka. **Turizam** je posebno važan zahvaljujući prirodnim ljepotama, Amazoniji, plažama, kulturnom naslijeđu i poznatim gradovima. **Kultura i sport**, a naročito fudbal, imaju ne samo društveni nego i ekonomski značaj. Velika sportska takmičenja, klubovi i igrači doprinose međunarodnoj prepoznatljivosti Brazila i razvoju sportskog turizma.

Plantaza kafe, Brazil

Stadion Marakana, Rio de Žaneiro, Brazil

ZAPAMTI

Brazil je najveća država u Južnoj Americi po površini i broju stanovnika. Njegov veliki dio zauzima Amazonska nizija, najveća tropska šuma na svijetu, koja ima važnu ulogu u klimatskoj ravnoteži planete. Brazil ima značajnu ulogu u ekonomiji i kulturi kontinenta.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Gdje se nalazi Brazil i sa kojim državama graniči?
2. Koje su glavne prirodnogeografske oblasti u Brazilu?
3. Zašto Amazonska Nizija ima značaj ne samo za Brazil nego i za cijeli svijet?
4. Koje su glavne naseljene zone u Brazilu i zašto?
5. Koji privredni sektori su najvažniji u ekonomiji Brazila?

GEOGRAFIJA AUSTRALIJE SA OKEANIJOM

Australija je kontinent koji je dugo vremena bio udaljen od glavnih svjetskih puteva. Kada su ga istraživači kasnije otkrili, tamo su naišli na veliku raznolikost: tropske šume na sjeveru, suve pustinje u unutrašnjosti, hladnija planinska područja i ogroman Veliki koralni greben duž istočne obale.

Australija je poznata i po svojim nevjerovatnim plažama – ima ih više od 10.000, a ako bi svaki dan posjećivao po jednu, trebalo bi ti skoro 28 godina da ih sve vidiš.

Geografski, Australija je najmanji kontinent i jedina država koja zauzima čitav kontinent. Okružena je Indijskim i Tihim Okeanom, a njena izoliranost je stvorila prirodni svijet koji se razlikuje od drugih dijelova planete.

Danas je Australija savremen kontinent sa impresivnim prirodnim bogatstvima i kulturama koje je čine jedinstvenom na svijetu.

SADRŽAJ:

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE SA OKEANIJOM

Geografski položaj, razučenost obale Australije sa Okeanijom

Reljefne karakteristike Australije i Okeanijom

Klima i klimatske karakteristike Australije i Okeanijom

Hidrografija Australije i Okeanije

Prirodna bogatstva Australije

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE

Demografske karakteristike Ausrtaliije i Okeanije

Regionalni pregled Australije – veliki gradovi i kulturno-historijski centri

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE SA OKEANIJOM

GEOGRAFSKI POLOŽAJ, RAZUĐENOST OBALA AUSTRALIJE SA OKEANIJOM

Ključni
geografski
pojmovi:

Geografski
položaj
Obalna
razuđenost

Ostrva:

Tasmanija

Novi Zeland

Nova Gvineja

Ostrvske grupe:

Melanezija

Mikronezija

Polinezija

Poluostrva:

Jork

Arnhemiska

Zemlja

Mora:

Timorsko More

Arafursko More

Tasmanovo More

Koralno More

Zalivi:

Karpentarijski

Zaliv

Veliki Australijski

Zaliv

Zamisli da putuješ da bi posjetio neki grad kao Melburn ili Sidnej. Dok pratiš svoje zamišljeno putovanje na karti, kroz koje kontinente bi prolazio i koje okeane prelazio prije nego što stigneš u Australiju?

Australija je dio Australijske tektonske ploče, jedne od najstabilnijih na Zemlji. Zahvaljujući toj stabilnosti, njena obala je jednostavne strukture i relativno slabo razuđena, bez velikih fjordova i dubokih zaliva kakvi su karakteristični za druge kontinente.

Međutim, ploča nije potpuno nepokretna. Naprotiv, Australija se pomjera prema sjeveru oko 7 centimetara godišnje, što je jedno od najbržih kretanja tektonskih ploča na našoj planeti. Zbog toga se kaže da je Australija „kontinent u kretanju“ – stabilan, ali stalno u pokretu.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ AUSTRALIJE

Australija je najmanji kontinent na Zemlji i jedini koji se u potpunosti nalazi unutar jedne države. Zajedno s ostrvom **Tasmanijom** i nekoliko manjih okolnih ostrva zauzima površinu od **7,7 miliona km²**, što je čini šestom najvećom državom na svijetu. **Prema kojim državama?**

Nalazi se na **Južnoj Zemljinoj polulopti** i predstavlja jedini naseljeni kontinent koji se u cijelosti nalazi na južnoj Zemljinoj polulopti. **Razmisli: Koji se drugi kontinent, osim Australije, u cijelosti nalazi na Južnoj polulopti?**

Geografski položaj Australije i Okeanije

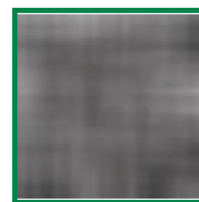
Najbliži kontinent je Azija, od koje je Australija odvojena plitkim morima i ostrvima. Na istoku se otvara prema Tihom Okeanu, a na zapadu i jugu prema Indijskom Okeanu. Zbog ovakvog položaja, Australija je **prirodno izolovana**, ali istovremeno povezana sa ostrvskim svijetom **Okeanije**.

RAZUĐENOST OBALA

Razuđenost obala Australije je **jednostavna**. Obala je slabo razuđena, sa malim uvalama, što joj daje kompaktan oblik kontinenta. Na jugu se nalazi **Veliki Australijski Zaliv**, a na sjeveru **Karpenatarski Zaliv**. Najizraženiji poluostrvi su poluostrvo **Jork**, koje predstavlja sjeverni kraj Australije, i poluostrvo **Arnhemova Zemlja**.

MORA OKO AUSTRALIJE

Australija je okružena s nekoliko važnih mora. **Pronađi ih na geografskoj karti!** Na sjeverozapadu se nalazi **Timorsko More**, koje odvaja Australiju od ostrva Timor. Zatim slijedi **Arafursko More**, smješteno između sjeverne Australije i **Nove Gvineje**. Duž sjeveroistočne obale prostire se **Koralno More**, poznato po **Velikom Koralnom Grebenu**. Veliki koralni greben toliko je velik da se može vidjeti čak i iz svemira, a njegova ostrva smatraju se jednim od najbogatijih ekosistema na Zemlji. Na jugoistoku se nalazi **Tasmanovo More**, koje razdvaja Australiju od **Novog Zelanda**.

ZALIVI, POLUOSTRVA I OSTRVA OKO AUSTRALIJE

Na južnoj obali nalazi se **Veliki Australijski Zaliv**, najveći zaliv na kontinentu. Na sjeveru se prostire **Karpenatarski Zaliv**, koji oblikuje sjevernu obalu Australije. **Poluostrvo Jork** i **Arnhemaska Zemlja** najznačajnija su poluostrva i daju karakterističan izgled sjevernom dijelu Australije.

Atol

Iako je obala jednostavna, Australija ima nekoliko značajnih ostrva. Najveće i najvažnije ostrvo je **Tasmanija**, koje se nalazi na jugoistočnoj obali i odvojeno je od kontinenta **Basovim Moreuzom**. U blizini Australije nalaze se i dva velika ostrva koja joj ne pripadaju, ali su važna za opštu geografiju: **Nova Gvineja** na sjeveru i **Novi Zeland** na jugoistoku. Pored ostrva, u regionu se nalaze i brojni **atoli** – koraljna ostrva koja su rasprostranjena u Koralnom Moru i Tihom Okeanu.

OSTRVSKE GRUPE U OKEANIJI

Australija je dio šireg ostrvskog svijeta Okeanije, koja se dijeli na tri velike ostrvske skupine. Melanezija se nalazi sjeverno i sjeveroistočno od Australije i obuhvata velika i visoka ostrva. Mikronezija („mala ostrva“) obuhvata brojne male ostrvske države i teritorije u Tihom Okeanu, sjeverno od Melanezije. Polinezija obuhvata veliki broj ostrva u centralnom i južnom dijelu Tihog Okeana, među kojima su Havaji, Samoa i Tonga.

Ostrvska grupa	Položaj	Karakteristike	Primjeri država / ostrva
Melanezija	Sjeverno i sjeveroistočno od Australije	Velika, visoka i često vulkanska ostrva	Nova Gvineja, Fidži, Solomonska Ostrva, Vanuatu
Mikronezija	Sjeverozapadni i centralni dio Tihog okeana	Mala, niska i razučena koraljna ostrva	Guam, Kiribati, Maršalska Ostrva, Mikronezija
Polinezija	Centralni i južni dio Tihog Okeana	Brojna ostrva rasprostranjena na velikoj površini	Havaji, Samoa, Tonga, Tahiti, Novi Zeland*

*Novi Zeland se često ubraja u Polineziju zbog kulturnih i historijskih veza.

Istraži: Kako bi opisao razlike između Australije i Okeanije?

Satelitski snimak Australije i Okeanije

Australija i Okeanija

Podvodni koralni greben

Oko koralnih ostrva i Velikog koralnog grebena pojavljuje se prsten „svjetlećeg pojasa“, nastao od plitkih koralnih platformi koji snažno reflektuju sunčevu svjetlost i čine more svijetloplavim kao dan. Neka mala pješčana ostrva, poznata kao kaje, mogu potpuno nestati, a zatim se ponovo pojaviti nakon nekoliko dana, jer ih talasi stalno premještaju.

U mirnim zalivima Grebena stvaraju se podvodni „vrtovi“ od koralaa, složene strukture koje podsjećaju na prirodne skulpture i predstavljaju jedne od najbogatijih morskih ekosistema na planeti. Na nekim mjestima, kada talasi udaraju u posebne kamene oblike, čuje se zvuk nalik tihom „pjevanju“, nastao od vibracija vode i vazduha u uskim pukotinama.

Titirak – „svjetleći pojas“ kod Velikog Koralnog Grebena

ZAPAMTI

Australija je najmanji kontinent i šesta najveća država na svijetu, sa površinom od oko 7,7 miliona km². Nalazi se na južnoj Zemljinoj polulopti i prirodno je izolovana, ali bliska Aziji. Obala joj je slabo razučena, sa velikim zalivima kao što su Veliki Australijski zaliv i Karpenatarski Zaliv. Najvažniji poluostrvi su Jork i Arnhamova Zemlja. Oko Australije nalaze se mora kao Timorsko, Arafursko i Koralno More. Najveće ostrvo koje joj pripada je Tasmanija, a u njenoj blizini se nalaze Nova Gvineja i Novi Zeland. Australija je dio Okeanije, koja se dijeli na Melaneziju, Mikroneziju i Polineziju.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji je najmanji kontinent na Zemlji?
2. Kojim morima je okružena Australija?
3. Zašto Australija je prirodno izolovana, ali ipak povezana sa Okeanijom?
4. Koje tri ostrvske grupe čine Okeaniju?
5. Uporedi Veliki Australijski i Karpenatarski Zaliv prema položaju i značaju!

Ključni
geografski
pojmovi:

Reljef

Nizije

Australijska

Nizija

Planine

Veliko

Vodonosne

Planine

Visoravni

Pustinje

Velika

Pješčana

Pustinja

Velika

Viktorijina

Pustinja

RELJEFNE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE

Kako zamišljaš Australiju – ravnu ili planinsku? Šta misliš, da li u Australiji ima pustinja? Da li, po tvom mišljenju, u Australiji postoje visoke planine?

Pustinja Simpson nalazi se u centralnom dijelu Australije i jedna je od većih pustinja u zemlji. Zauzima površinu od 176.500 km², što je čini dvostruko većom od evropske države Mađarske. Jedno od njenih najprepoznatljivijih obilježja su crvene pješčane dine koje se protežu na stotinu kilometara. Njihova crvena boja potiče od željeza u pijesku koje vremenom zarđa od jakog Sunca. Neke od ovih dina visoke su i do 40 metara, a pojedine dostižu dužinu i do 200 kilometara.

Reljef Australije veoma je raznolik i sastoji se od velikih nizija, planinskih lanaca, visoravni, priobalnih područja i prostranih pustinskih oblasti. Prosječna nadmorska visina kontinenta iznosi oko 330 metara, što Australiju čini najnižim i najravnijim kontinentom na Zemlji. Ove prirodne cjeline raspoređene su od zapada prema istoku i stvaraju složenu i kontrastnu geografsku sliku u kojoj se smjenjuju priobalna područja, visoki planinski lanci na istoku, suhi unutrašnji krajevi i izdvojeni planinski masivi.

Reljefna karta Australije

AUSTRALIJSKA NIZIJA

Australska nizija prostire se od Karpentarijskog zaliva, preko sliva jezera Eyre do sliva rijeke Murray-Darling. Niziju karakterišu ravnice, sušni predjeli, pustinje i veliki sedimentni baseni.

Najpoznatiji među njima je Veliki Artezijanski Basen, koji predstavlja ogroman podzemni rezervoar vode. Zahvaljujući njemu, dijelovi Kvinslenda, Južne Australije, Sjeverne Teritorije i Novog Južnog Velsa mogu se koristiti za stočarstvo i poljoprivredu uprkos suhoj klimi. *Pronađi na geografskoj karti Karpentarijski zaliv!*

VELIKE VODONOSNE PLANINE

Duž istočne obale uzdiže se **Velike Vodonosne Planine**, najznačajniji i najduži planinski sistem u Australiji. Ono se prostire kroz Kvinslend, Novi Južni Vels, Viktoriju i dio Australijske Glavne Teritorije.

Ovaj planinski vijenac dijeli riječnu mrežu na priobalni i unutrašnji dio te ima veliki uticaj na klimu istočnog dijela kontinenta. Najviši vrh je Koščuško (2 228 m), koji se nalazi u državi Novi Južni Vels.

Planinski vrh Koščuško

USAMLJENI PLANINSKI MASIVI

U unutrašnjosti i zapadnim dijelovima Australije nalaze se usamljene planine i planinski lanci, nastali od veoma starih planinskih masiva.

Najpoznatiji su Mekdonelovi lanci u Sjevernoj teritoriji, Mazgrevovi lanci, koji se prostiru kroz Južnu i Zapadnu Australiju, te Hamerslijevi lanci u Zapadnoj Australiji. Ove planinske grupe su izolirane, ali imaju veliki geološki značaj. *Pronađi na karti ove usamljene planine!*

VISORAVNI

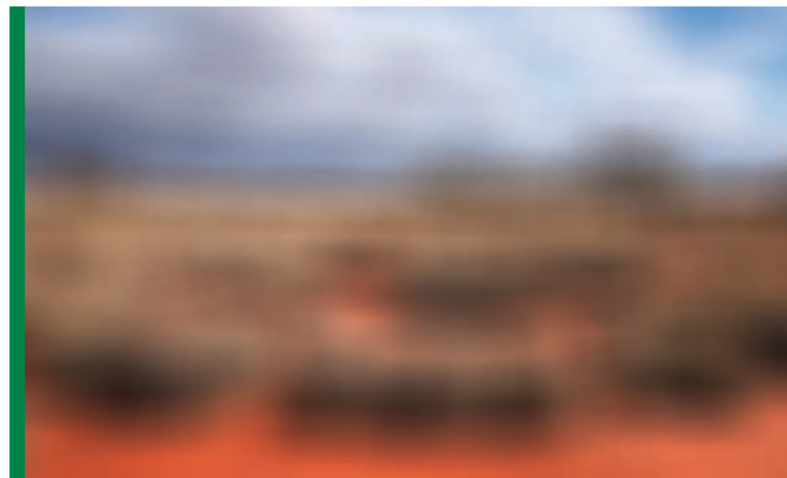
U centralnim i zapadnim dijelovima kontinenta nalaze se **visoravni** umjerene nadmorske visine, sa zaravnjenim područjima i blagim do strmim padinama. Prostiru se u Zapadnoj Australiji, Sjevernoj teritoriji, Južnoj Australiji i zapadnim dijelovima Kvinslenda.

Zbog sušnih uslova, ove oblasti se najčešće koriste za stočarstvo.

PUSTINJE

Veliki dio unutrašnjosti Australije prekriven je pustinjama. Najpoznatije su **Velika Pješčana Pustinja**, koja se nalazi u Zapadnoj Australiji i Sjevernoj teritoriji, te **Velika Viktorijina Pustinja**, koja se prostire kroz Zapadnu i Južnu Australiju.

Ove pustinje karakterišu pješčane dine, kamenite ravnice i rijetka vegetacija sastavljena od niskog grmlja i trava.

Velika Viktorijina pustinja

Poveži reljefnu cjelinu s njenom odgovarajućom karakteristikom:

1. Velike Vodonosne Planine	a) Pustinja s crvenim pješčanim dinama
2. Australska Nizija	b) Najduži planinski vijenac u Australiji
3. Velika Pješčana Pustinja	c) Veoma stara planinska grupa u unutrašnjosti
4. Mekdonelovi Grebeni	č) Niska i ravna oblast s podzemnim vodama

Ptica emu je najveća ptica u Australiji i druga po veličini na svijetu nakon noja. Iako ne može letjeti, ima snažne noge kojima može trčati brzinom oko 50 km/h, što joj omogućava da pređe velike udaljenosti. Emu nastanjuje sušne pustinje, travnate ravnice, stepe i područja sa niskim rastinjem gdje ima dovoljno hrane i prostora za život. Ima veoma razvijen vid i sluh, a njene tamnozeleno oči omogućavaju joj dobro snalaženje u prirodi. Karakteristično je da tokom parenja mužjak leži na jajima i brine se o mladuncima. Zbog svoje izdržljivosti i prilagodljivosti različitim staništima, emu se smatra jednom od najsimboličnijih životinja prirodnih predela Australije.

Ptica emu

ZAPAMTI

Australija je najravniji kontinent na Zemlji, sa niskom prosječnom nadmorskom visinom i velikim pustinjским područjima. Najvažnije reljefne cjeline su Australska visoravan, Australska nizija i Velike razvodne planine. U sastavu Australske visoravni nalaze se Velika Viktorijina pustinja, Velika pješčana pustinja i druge pustinske oblasti. U zapadnom i centralnom dijelu nalaze se velike pustinje, među kojima najpoznatije su Velika peščana pustinja i Velika Viktorijina pustinja, sa crvenim dinama i veoma suhim uslovima. Reljef Australije je star, stabilan i snažno oblikovan erozijom.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koja je najvažnija planinska cjelina u istočnom dijelu Australije?
2. Objasni zašto se Australija smatra najnižim kontinentom na Zemlji!
3. Kako reljef Australije utiče na životinje koje tamo žive? Navedi primjer kao što su kengur ili emu!

KLIMA I KLIMATSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE

Ključni
geografski
pojmovi:

Klima
Klimatski
tipovi
Biljni svijet
Eukaliptus
Akacija
Životinjski
svijet
Kengur
Koala
Ptica emu
Pas dingo
Tasmanijski
đavo

Šta prvo pomisliš kada čuješ riječ Australija? Koje životinje i biljke povezuješ s Australijom i u kakvoj klimi misliš da žive? Misliš li da je klima u Australiji svuda ista? Objasni zašto!

Australija je jedan od najneobičnijih kontinenata na svijetu. Iako djeluje udaljeno i toplo, njena klima je veoma raznolika. Jedan dio zemlje je tropski i vlažan, drugi dio pustinjskog karaktera, a na jugu vladaju umjerenije temperature i više padavina. Ove razlike nastaju zato što Australija obuhvata više klimatskih pojaseva i okružena je okeanima koji utiču na klimu. Zbog toga svaki dio kontinenta ima poseban izgled, biljke i životinje. U nastavku ćeš otkriti kako se klima mijenja od sjevera prema jugu i zašto je Australija toliko jedinstvena po svojoj prirodi.

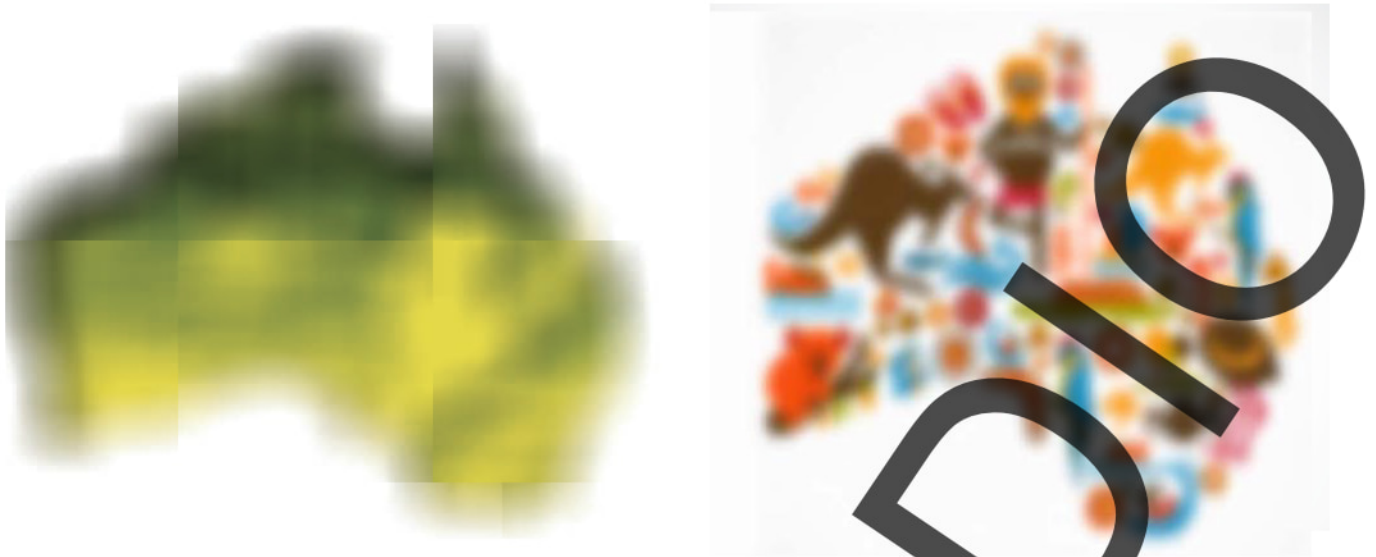
KLIMA I KLIMATSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE

Glavni klimatski faktor koji određuje klimu Australije jeste **geografski položaj**. Južni povratnik prolazi tačno sredinom kontinenta, pa se zato sjeverna polovina Australije nalazi u **žarkom (tropskom) pojasu**, južna polovina u **južnom umjerenom toplotnom pojasu**, a između njih se prostire **suptropski pojas**. Takav položaj uslovljava veliku raznolikost klime i klimatskih tipova. Zbog snažnog Sunčevog zračenja i velikog isparavanja, naročito u područjima oko Južnog povratnika, veliki dio Australije je suh. Središnji i zapadni dijelovi kontinenta najsušnija su područja, a tlo ima karakterističnu crvenkastu boju zbog prisustva oksida željeza.

Sjeverna Australija nalazi se u tropskom pojasu i ima **tropsku klimu** s visokim temperaturama i izraženom vlažnom i sušnom sezonom. U ovom dijelu veliki uticaj imaju ljetni monsoni, koji donose topao i vlažan zrak s okeana i uzrokuju obilne padavine, često više od 1.000 do 1.500 mm godišnje, a ponegdje i više. Središnji dio Australije nalazi se u **suptropskom pojasu** i ima **toplu pustinjsku klimu** s malo padavina, najčešće manje od 250 mm godišnje. Oko pustinja javlja se **stepska klima**, koja predstavlja prijelaz između pustinjske i vlažne suptropske klime istočne obale.

Klime i klimatske zone
Australije

Istočna obala Australije ima **vlažnu suptropsku klimu** s toplim ljetima i padavinama tokom cijele godine. Na ovu oblast snažno utiču jugoistočni **pasati**, koji donose vlažan zrak s Tihog okeana i uzrokuju padavine od 800 do 1 200 mm godišnje, a u Kvinslendu i do 1 600 mm.

Zapadni dio Australije odlikuje se raznovrsnom klimom. U unutrašnjosti preovladava pustinjska klima, dok se duž zapadne obale klima postepeno mijenja – od tropske na sjeveru do mediteranske na jugozapadu.

U Australiji raste jedno zaista značajno drvo koje se naziva *Eucalyptus cloeziana*, poznato i kao gimpi mešmejt ili kvinslend mešmejt. Iako izgleda kao obično eukalip-tusovo drvo, poznato je po svojoj čvrstoj drvnoj masi, koju su domorodački narodi koristili za izradu alata i gradnju. Ovo drvo može dostići veliku visinu i ima grubu koru i bijele cvjetove koji se pojavljuju ljeti. Naučnici ga cijene zbog prirodnih ulja koja sadrži, a koja služe kao zaštita od insekata. Za koalu su eukaliptusova stabla posebno važna jer njihovi listovi predstavljaju glavnu hranu i sklonište. Iako *Eucalyptus cloeziana* nije među omiljenim vrstama za ishranu, ono je dio šire eukaliptusove šume koja im osigurava dom.

Biljka akacija

Pas dingo

Južni dijelovi Australije i ostrvo Tasmanija nalaze se u južnom umjerenom toplotnom pojasu i imaju **umjerenu okeansku klimu**. Ovdje dominiraju **zapadni vjetrovi**, koji donose vlažan i hladniji zrak s Indijskog okeana, pa se količina padavina kreće od 600 do više od 1 000 mm godišnje, a u planinskim oblastima i više. U jugozapadnoj Australiji i dijelovima južne Australije javlja se i sredozemnomorska klima, s toplim, suhim ljetima i blagim, kišovitim zimama. Ovaj pojas ima blaže temperature i izraženija godišnja doba, što ga čini jednim od najprijatnijih klimatskih područja na kontinentu.

Okeani i mora imaju veliki utjecaj na klimu Australije. Oni ublažavaju temperature u priobalnim područjima, donose vlagu, a morske struje utiču na količinu padavina. Planinski vijenci na istočnoj obali zadržavaju vlažan zrak, dok unutrašnjost ostaje suha i topla.

Biljni svijet Australije bogat je i jedinstven. Najrasprostranjenije drvo je **eukaliptus**, koji je prilagođen suhoj i toploj klimi, dok je **akacija** nacionalni simbol i raste u suhim i polupustinjskim oblastima. Životinjski svijet je specifičan i obuhvata brojne endemske vrste, kao što su kengur, koji živi u suhim i travnatim područjima, **koala**, koja se hrani listovima eukaliptusa, **ptica emu**, koja ne leti, ali brzo trči, **pas dingo**, koji živi u pustinjama i šumama, te **tasmanijski đavo**, mesožder koji živi isključivo na Tasmaniji.

U kojim klimatskim oblastima žive kenguri, koale i dingo? Zašto Australija ima toliko mnogo endemskih vrsta?

ZAPAMTI

Klima u Australiji je raznovrsna. Sjeverni dio ima tropsku klimu, središnji dio pretežno pustinjsku i stepsku klimu, istočna obala vlažnu suptropsku klimu, jugozapadni dio i dijelovi južne obale sredozemnomorsku klimu, a Tasmanija i krajnji jugoistok umjerenu okeansku klimu. Okeani, vjetrovi i planinski lanci snažno utiču na klimatske uslove. Zahvaljujući tim razlikama, Australija ima jedinstven biljni i životinjski svijet, uključujući eukaliptus, akaciju, kengura, koalę i tasmanijskog đavola.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji klimatski faktori najviše utiču na klimu Australije?
2. Koji vjetrovi utiču na klimu istočne obale?
3. Objasni kako klimatske razlike utiču na biljni i životinjski svijet kontinenta!

Ključni
geografski
pojmovi:

Rijeke
Mora
Jezera
Jezero Ejr

HIDROGRAFIJA AUSTRALIJE I OKEANIJE

Okean sa svih strana; Rijeka koja nestaje; Slana ravnica; Jezero bez vode.

Australija je najsušniji naseljeni kontinent na svijetu. Zbog toga ima mali broj stalnih rijeka. Mnoge rijeke su povremene i nose vodu samo tokom sezonskih kiša. Čak i kada se ulijevaju u okean, često isparavaju u unutrašnjosti ili presuše.

U sušnim područjima voda brzo isparava zbog visokih temperatura. Zato su jezera često promjenjiva. Na njihovom mjestu, kada presuše, nastaju velike bijele slane ravnice. Slane ravnice su ravne i čvrste površine koje nastaju isparavanjem vode u sušnim područjima. Koriste se za naučna istraživanja, a ponekad i za snimanje filmova.

Australija je kontinent potpuno okružen vodom, što joj daje jasno izraženu i prepoznatljivu obalu. Na istoku se nalazi **Tihi Okean**, a na zapadu i jugozapadu **Indijski Okean**. Duž sjeverne obale prostiru se značajna mora: **Arafursko More**, **Timorsko More** i **Koralno More**, poznato po Velikom Koralnom Grebenu, najvećem koralnom sistemu na Zemlji.

Mapa Australije sa morima i okeanima

Iako je Australija najsušniji naseljeni kontinent, u njenim istočnim i jugoistočnim dijelovima razvilo se nekoliko važnih rijeka. Najduža i najznačajnija **rijeka je Mari**, koja izvire u Australijskim Alpama, na granici između Novog Južnog Velsa i Viktorije. Zajedno sa rijekom Darling čini veliki riječni sistem koji ima ključnu ulogu za poljoprivredu u unutrašnjosti kontinenta. Rijeka Mari ulijeva se u **Indijski Okean**, u zalivu Enkaunter u Južnoj Australiji.

Pronađi na karti rijeku Mari i njene pritoke!

Australija ima više od **desetina hiljada jezera**, ali većina njih je mala, plitka i povremena, odnosno pune se samo nakon obilnih kiša. Zbog sušne klime mnoga od njih su **slana jezera** ili **slane ravnice** nastale isušivanjem vode. Najpoznatije među njima je **Jezero Ejr**, najveće slano jezero i najniža tačka na kontinentu.

Jezero Ejr ima veliku geografsku važnost. Veći dio godine je suho i prekriveno slojem soli, ali nakon rijetkih obilnih kiša može se pretvoriti u ogromnu vodenu površinu, stvarajući jedinstven prirodni pejzaž i privlačeći veliki broj ptica.

Rijeka Mari

Satelitski snimak Jezero Ejr

Rijeka Kuper Krik ne stiže do mora. Istraži gdje završava i zašto!

ZAPAMTI

Australija je okružena Tihim i Indijskim Okeanom, a na sjeveru ima nekoliko mora (Arafursko, Timorsko i Koralno More).

Kontinent je veoma suh, pa su rijeke malobrojne i često povremene.

Najduža rijeka je Mari, koja izvire u Australijskim Alpama i ulijeva se u Indijski Okean.

Australija ima mnogo slanih i povremenih jezera, a najveće je Jezero Ejr, koje je najčešće suho.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji se okean nalazi uz istočnu obalu Australije?
2. Zašto su mnoge rijeke u Australiji povremene ili presuše prije nego što stignu do mora?
3. Objasni kako sušna klima utiče na izgled i osobine slanih jezera, kao što je Jezero Ejr!

Ključni
geografski
pojmovi:

Prirodna
bogatstva

Nafta

Ugalj

Prirodni gas

Dijamanti

Zlato

Srebro

Željezo

Nikal

Aluminijum

PRIRODNA BOGATSTVA AUSTRALIJE

Šta misliš, mogu li se nafta i prirodni gas smatrati prirodnim bogatstvima Australije? Ako mogu, gdje se nalaze najveća nalazišta – na kopnu ili u moru? Da li su pustinje u Australiji kraj vrijednih prirodnih resursa?

Šta ako je jedan od najsušnijih kontinenata na svijetu istovremeno i jedan od najbogatijih prirodnim resursima? Australija na prvi pogled djeluje kao suh i neplodan prostor, ali geološka istraživanja i satelitska osmatranja pokazuju da se ispod njene površine kriju značajna prirodna bogatstva.

To je rezultat dugotrajnog geološkog razvoja i stabilne građe Zemljine kore. Tokom miliona godina formirana su i očuvana velika podzemna nalazišta, bez snažnih pomjeranja i narušavanja stijenskih slojeva.

Rezultati naučnih istraživanja i satelitskih snimaka jasno prikazuju njihovu rasprostranjenost. Zbog toga Australija danas ima značajnu ulogu u svjetskoj industriji i ekonomiji.

Australija raspolaže značajnim i raznovrsnim prirodnim resursima, čija je geografska raspodjela različita u pojedinim državama i regijama. Najvažnija mineralna i energetska bogatstva su nafta, prirodni gas, ugalj, željezna ruda, zlato, dijamanti, srebro, nikal, boksit (alumijska ruda) i uranijum.

Nafta i prirodni gas najviše su koncentrisani u **Zapadnoj Australiji**, kao i u **Sjevernoj teritoriji** i **Južnoj Australiji**. Posebno su značajna morska nalazišta koja imaju veliku ulogu u energetske proizvodnji. Ove regije ubrajaju se među najvažnija područja za proizvodnju prirodnog gasa u svijetu.

Istraži kako izgledaju morska
nalazišta nafte!

Ugalj je najzastupljeniji u istočnom dijelu Australije. **Kvinslend** je najznačajniji proizvođač visokokvalitetnog metalurškog uglja, dok se u Novom Južnom Velsu proizvode i energetske i metalurški ugalj.

Australija je svjetski lider u proizvodnji željezne rude, koja je gotovo u potpunosti koncentrisana u regiji Pilbara u Zapadnoj Australiji. Ova država je vodeća i u proizvodnji zlata, kao i nikla, koji se eksploatišu u područjima oko Kambalde i Rejvenstorka.

Šta Australija proizvodi od željezne rude?

Rudnik Argajl u Zapadnoj Australiji do njegovog zatvaranja 2020. godine bio je jedan od najznačajnijih svjetskih rudnika dijamanta, posebno

Rudnik uglja

poznat po rijetkim ružičastim dijamantima.

Srebro je, zajedno s olovom i cinkom, najzastupljenije u rudarskom pojasu Broken Hil u Novom Južnom Velsu u Australiji, kao i u Kvinslendu.

Boksit (aluminijaska ruda) rasprostranjen je uglavnom u zapadnim dijelovima zemlje, posebno u Kvinslendu, Sjevernoj teritoriji i Zapadnoj Australiji (područje Darling).

Australija također raspolaže velikim rezervama **uranijuma**, ali se, uprkos tome što spada među vodeće svjetske proizvođače nuklearnog goriva, u zemlji ne koristi za proizvodnju električne energije. Umjesto toga, uglavnom se izvozi za naučne i industrijske potrebe, uključujući snabdijevanje gorivom nuklearnih reaktora u drugim državama.

Rudnik dijamanta Argajl u regiji Kimberli, Zapadna Australija

Napiši esej na temu: „Prirodna bogatstva koja oblikuju moć Australije“.

U XIX vijeku otkriće zlata u Australiji izazvalo je „zlatnu groznicu“. Mnogi ljudi iz cijelog svijeta doseljavali su se u potrazi za bogatstvom, što je dovelo do brzog porasta broja stanovnika.

Danas je Australija jedan od najvećih izvoznika zlata na svijetu. Najveći dio izvoza usmjeren je prema azijsko-pacifičkoj regiji, posebno prema Kini i Indiji, gdje se zlato koristi za izradu nakita, ulaganja i stvaranje finansijskih rezervi.

Nakon eksploatacije, zlato se prečišćava u posebnim postrojenjima i lijeva u poluge tačno određene čistoće.

Nekada se rad u rudnicima obavljao ručno i bio je veoma težak, dok se danas koriste savremene mašine i kompjuterski sistemi, što čini proces efikasnijim i sigurnijim.

ZAPAMTI

Australija je jedna od najbogatijih država svijeta po mineralnim i energetske resursima. Najvažnija prirodna bogatstva su nafta, prirodni gas, ugalj, željezna ruda, zlato, dijamanti, srebro, boksit i uranijum.

Željezna ruda se najviše eksploatiše u regiji Pilbara, gdje su rudnici toliko veliki da se mogu vidjeti i na satelitskim snimcima. Poznati dijamanti Australije potiču iz rudnika Argajl. Nafta i prirodni gas uglavnom se nalaze u morskim nalazištima uz obalu Zapadne Australije.

Australija ima velike rezerve uranijuma, ali ga ne koristi za proizvodnju električne energije, već ga uglavnom izvozi.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koja su tri najvažnija prirodna bogatstva koja se eksploatišu u Australiji?
2. Zašto se rudarska regija Pilbara smatra posebno važnom za Australiju?
3. Objasni zašto Australija, iako posjeduje velike rezerve uranijuma, ne proizvodi električnu energiju iz njega!

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE

Ključni
geografski
pojmovi

Broj
stanovnika
Gustina
naseljenosti
Prirodni
priraštaj
Religije:
Kršćanstvo
Islam
Hinduizam
Budizam
Grupe
naroda
Aboridžini
Turistički
centri
Veliki
Koralni
Greben
Bora Bora
Fidži

DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE

Zamislite ogromnu zemlju, skoro veličine Evrope. Na njenim obalama život, svjetla, gradovi i ljudi iz cijelog svijeta. Ali u njenoj unutrašnjosti – tišina. Praznine. Hiljade kilometara bez gradova, bez autoputeva, bez naseljenih mjesta.

Australija je površinom gotovo velika kao Evropa, ali ima samo oko 26 miliona stanovnika – što je mnogo manje od većine evropskih država. U poređenju s Australijom, Evropa ima gušću naseljenost i veći broj naseljenih mjesta u unutrašnjosti. Glavni grad Kanbera ima oko pola miliona stanovnika, dok u gradovima poput Sidneja, Melburna i Brizbejna živi više miliona ljudi.

Australija je jedna od najmultikulturalnijih zemalja na svijetu. Skoro svaka treća osoba rođena je u inostranstvu, što je više nego u većini evropskih država.

Okeanija, pak, izgleda sasvim drugačije. Sastoji se od stotina ostrva s malim populacijama. Ostrvske države u Okeaniji (bez Australije i Novog Zelanda) imaju zajedno oko 15 miliona žitelja.

Međutim, tamo je stanovništvo veoma mlado; u mnogim ostrvskim državama više od polovine stanovnika mlađe je od 25 godina, što je suprotno Evropi, gdje je starenje stanovništva veliki problem. Time Australija i Okeanija predstavljaju zanimljiv kontrast: jedna ogromna zemlja s malim brojem stanovnika i visokom urbanizacijom, te regija s malim ostrvima, mladom populacijom i snažnom kulturnom raznolikošću.

STANOVNIŠTVO

Australija je jedna od najrazvijenijih zemalja svijeta po životnom standardu. Prema procjenama za 2024. godinu, ima oko **26,6 miliona stanovnika**, što je znatno manje nego u mnogim evropskim državama. **Najveći dio stanovništva** koncentrisan je duž istočne i jugoistočne obale, gdje su smješteni najveći urbani centri kao što su Sidnej, Melburn, Brizbejn i Adelajd. Ove regije imaju povoljnu klimu, razvijenu infrastrukturu i snažnu privredu, što ih čini magnet za stanovništvo i migracije.

Da li u Australiji žive Makedonci i u kojim gradovima ih ima najviše?

GUSTINA NASELJENOSTI

Iako je Australija jedna od najvećih država na svijetu, njena **gustina naseljenosti** iznosi svega oko **3,5 stanovnika po km²**, što je svrstava među najrjeđe naseljene zemlje svijeta. Istočna i jugoistočna obala imaju najveću gustinu naseljenosti zbog urbanizacije i ekonomske koncentracije, dok je unutrašnjost gotovo nenaseljena zbog nedostatka vode, sušne klime, velikih udaljenosti, slabe saobraćajne dostupnosti i ograničenih uslova za trajno naseljavanje. Zapadna Australija je naseljena uglavnom oko grada **Perta**, dok veći dio njene teritorije ostaje rijetko naseljen.

PRIRODNI PRIRAŠTAJ I DEMOGRAFSKA KRETANJA

Australija ima nizak, ali pozitivan prirodni priraštaj, koji iznosi oko 1–2‰ godišnje. Zemlja ima relativno nizak natalitet zbog promjena u ekonomskim, socijalnim i demografskim okolnostima. Na to utiču visoki troškovi života, duže školovanje, kasnije stupanje u brak i roditeljstvo, veće učešće žena na tržištu rada, urbanizacija, kao i promjene u životnim vrijednostima i načinu života. Ukupna stopa fertiliteta iznosi oko 1,5–1,6 djece po ženi i ispod je nivoa potrebnog za prostu reprodukciju.

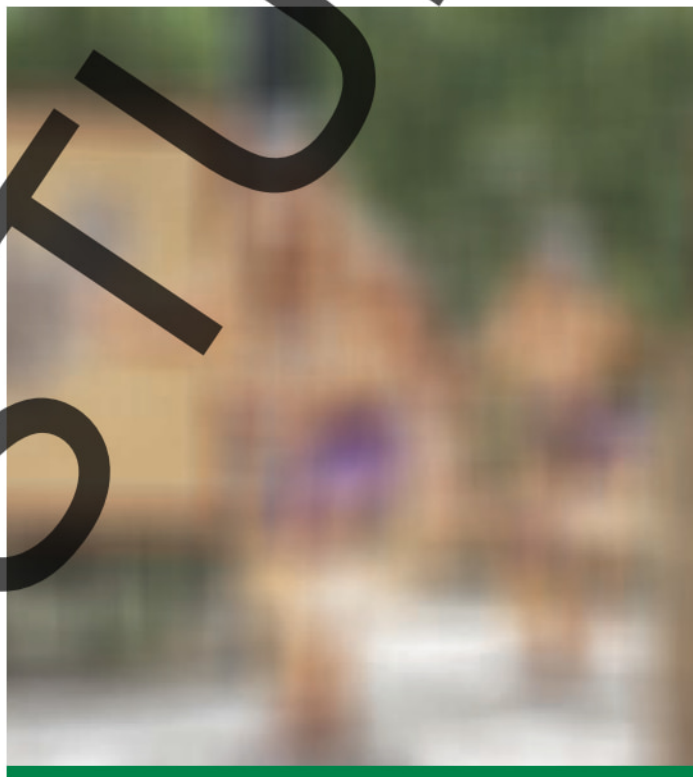
RELIGIJSKA STRUKTURA

Australija je izrazito multikulturno i multireligijsko društvo. Najzastupljenija religija je **hrišćanstvo**, prisutno u svim dijelovima zemlje. **Islam, hinduizam i budizam** najviše su zastupljeni u velikim gradovima kao što su Sidnej, Melburn, Brizbejn i Pert. **Aboridžiniska** tradicionalna vjerovanja prisutni su među stanovništvom Sjeverne teritorije i u ruralnim područjima Zapadne Australije i Kvinslenda.

NARODI I ETNIČKE GRUPE

Pored domorodačkih naroda, **Aboridžina i Tores Strejt Ostrvljana**, koji imaju više od 60 000 godina kulturne historije, Australija je dom mnogobrojnim etničkim zajednicama iz Evrope i Azije. Najbrojnije zajednice su britanskog i irskog porijekla, koje su historijski oblikovale jezik i institucije zemlje. U posljednjim decenijama značajno se povećao broj imigranata iz Kine, Indije, Filipina, Vijetnama, Libana, Južne Afrike, Italije i Grčke, kao i iz Novog Zelanda i različitih pacifičkih ostrvskih država. Ova velika etnička i kulturna raznolikost snažno utiče na jezik, kulturu, način života i društvenu dinamiku savremene Australije.

Koji se jezik govori u Australiji?

Tores Strejt Ostrvljani, Kvinslend

Odgovori sa tačno ili netačno

Br.	Tvrdnja	T / N
1.	Većina ljudi u Australiji živi uz istočnu i jugoistočnu obalu.	☐
2.	Zapadnu obalu Tihog Okeana naseljavaju Aboridžini i narodi Toresovog Moreuza kao starosjedilačko stanovništvo Australije.	☐
3.	Hrišćanstvo je najzastupljenija religija u Australiji.	☐
4.	Veliki Koralni Greben je poznato prirodno bogatstvo Australije.	☐

Aboridžini su starosjedički stanovnici Australije i predstavljaju jednu od najstarijih živih kultura na svijetu, sa historijom dužom od 60.000 godina. Živjeli su širom kontinenta – od tropskih krajeva na sjeveru do pustinja u unutrašnjosti – i razvili su različite načine života prilagođene prirodnim uslovima. Govorili su oko 250 različitih jezika i stvorili bogatu tradiciju priča, pjesama i umjetnosti. U njihovoj mitologiji važnu ulogu ima "Vrijeme snova", koje objašnjava nastanak svijeta, životinja, ljudi i prirodnih pojava. Aboridžini su bili vješti lovci i sakupljači, koristili su bumerang i primjenjivali kontrolisano paljenje vegetacije kako bi obnavljali staništa i olakšali lov. Danas najviše žive u Sjevernoj Teritoriji, Zapadnoj Australiji i Kvinslendu, a njihova kultura i znanje predstavljaju važan dio australijskog identiteta.

Aboridžini izvode ceremonijalni ples

ZAPAMTI

Australija ima oko 26,6 miliona stanovnika, pri čemu je najveća koncentracija stanovništva na istočnoj i jugoistočnoj obali.

Prosječna gustina naseljenosti je veoma niska, oko 3,5 stanovnika po km², što Australiju svrstava među najrjeđe naseljene države svijeta.

Prirodni priraštaj je nizak, ali pozitivan, dok najveći dio rasta stanovništva potiče od imigracije.

Australija je multireligijsko društvo u kojem je hrišćanstvo najzastupljenija religija, a prisutni su i islam, hinduizam, budizam i domorodačka vjerovanja.

Pored domorodačkih naroda – Aboridžina i Torresovih ostrvljana – u Australiji žive brojne etničke zajednice iz Evrope i Azije.

Australija je poznata po prirodnim i kulturnim znamenitostima kao što su Sidnejska opera (Sydney Opera House), Veliki Koralni Greben, Uluru, Parlament u Kanberi i dr.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Gdje je najveća koncentracija stanovništva u Australiji i zašto?
2. Koji faktori utiču na nizak prirodni priraštaj u Australiji?
3. Koje su najzastupljenije religije u Australiji i zašto se ova država smatra multireligijskom?
4. Koji narodi i etničke grupe žive u Australiji pored domorodačkih zajednica?

REGIONALNI PREGLED AUSTRALIJE – VELIKI GRADOVI I KULTURNO-HISTORIJSKI CENTRI

Ova država ima kengure, koale i pustinje. Ova regija ima hiljade malih ostrva. Gdje se nalazi Sidnej?

Australija sa Okeanijom predstavlja geografsku cjelinu koju čine kontinent Australija i brojna ostrva Tihog okeana, poznata kao Okeanija. Ovo područje odlikuje velika prirodna raznovrsnost, od pustinja i tropskih šuma do vulkana i koralnih ostrva. Zbog velikog prostranstva i položaja između velikih okeana, ovaj region ima značajnu ulogu u svjetskoj geografiji.

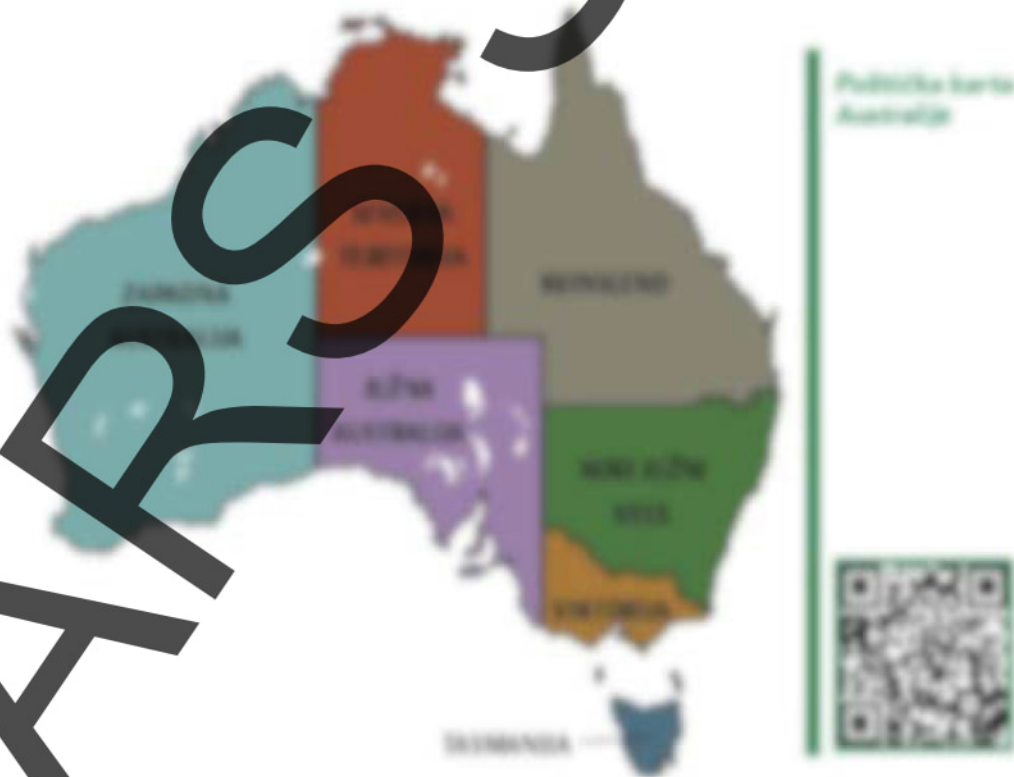
Okeaniju čine hiljade ostrva u Tihom okeanu. Najveći dio čine Australija, Novi Zeland i ostrvske skupine Melanezija, Mikronezija i Polinezija.

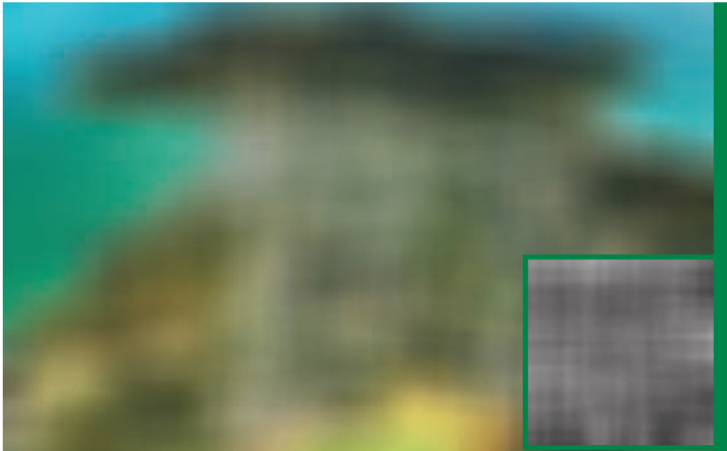
Australija je država-kontinent i najveća država u Okeaniji, s površinom od oko 7,7 miliona km². Glavni grad Australije je Kanbera, koja ima oko 470 hiljada stanovnika. Politički je Australija podijeljena na šest saveznih država: Novi Južni Vels, Viktoriju, Kvinslend, Južnu Australiju, Zapadnu Australiju i Tasmaniju. Pored toga, postoje dvije teritorije – Australijska Glavna Teritorija i Sjeverna teritorija. Iako postoje unutrašnje administrativne podjele, u geografskim podacima Australija se smatra jedinstvenom cjelinom, pa se često navodi kao jedna država. Naziv Australija potiče od latinskog izraza *Terra Australis*, što znači „Južna zemlja“.

Ključni
geografski
pojmovi:

Regije

Australija
Novi Zeland
Melanezija
Mikronezija
Polinezija
Najveći
gradovi
Sidnej
Melburn
Brizbejn
Pert
Adelajd
Okeanija
Sidnejska
opera
Kraljevska
Izložbena
Palata

NOVI ZELAND

Ime Novi Zeland potiče od holandskog naziva *Nieuw Zeeland*, prema pokrajini Zeland, što znači „zemlja na moru“. Geografski se sastoji od Sjevernog i Južnog Ostrva. Sjeverno Ostrvo poznato je po vulkanima, geizirima i toplim izvorima, dok se na Južnom Ostrvu uzdižu Novozeelandski Alpi. Klima je umjereno okeanska, sa mnogo padavina i bujnom zelenom vegetacijom.

Novi Zeland (Sjeverno ostrvo)

Ostrvo	Površina (km ²)	Glavni grad/Najveći grad	Stanovništvo
Sjeverni otok	113 729	Velington (glavni grad države, nalazi se na Sjevernom otoku)	4 miliona stanovnika
Južni otok	151 215	Krajstčerč (najveći grad na Južnom otoku)	1,24 miliona stanovnika

Podaci o stanovništvu prema procjenama Ujedinjenih nacija za 2024. godinu.

MELANEZIJA

Naziv Melanezija ima historijsko porijeklo od grčkih riječi melas i nesos. Danas se upotrebljava kao geografski naziv za ostrvska područja u jugozapadnom dijelu Tihog okeana. Geografski, Melanezija se nalazi u jugozapadnom dijelu Tihog okeana i obuhvata velika vulkanska ostrva sa tropskom klimom, gustim kišnim šumama i bogatom biodiverzitetom raznolikošću. U ovoj regiji česti su zemljotresi i vulkanske erupcije.

Država / Teritorija	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo
★ Papua Nova Gvineja	462 840	Port Morsbi	10 000 000
★ Solomonska Ostrva	28 400	Honijara	740 000
★ Vanuatu	12 189	Port Vila	335 000
★ Fidži	18 274	Suva	930 000
• Nova Kaledonija (Francuska)	18 576	Numea	290 000

Podaci o stanovništvu prema procjenama Ujedinjenih nacija za 2024. godinu. Suverene države označene su ★, a teritorije •.

Port Morsbi,
Papua Nova
Gvineja,
Melanezija

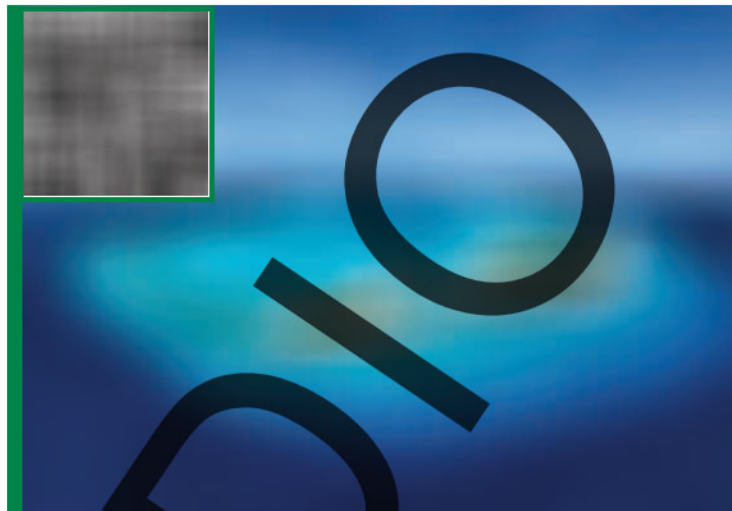

MIKRONEZIJA

Naziv Mikronezija potiče od grčkih riječi *mikros* (mali) i *nesos* (ostrvo), što znači „Mala ostrva“. Ovu regiju čine hiljade malih koralnih atola i niskih ostrva rasutih po zapadnom dijelu Tihog okeana. Zbog male površine i niske nadmorske visine, mnogi dijelovi Mikronezije posebno su osjetljivi na porast nivoa mora. Klima je tropska, sa visokim temperaturama i ograničenim prirodnim resursima.

Otkrij šta je koralni atol!

Kajangel Atol, Palau, Mikronezija

Država / Teritorija	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo
★ Federativne Države Mikronezije	702	Palikir	105 000
★ Kiribati	811	Južna Tarava	125 000
★ Maršalska Ostrva	181	Majuro	42 000
★ Nauru	21	Jaren – faktičko sjedište vlade; država nema službeni glavni grad.	11 000
★ Palau	459	Ngerulmud	18 000
◦ Guam (SAD)	549	Hagatnja	165 000
◦ Sjeverna Marijanska Ostrva (SAD)	464	Saipan	50 000

Podaci o stanovništvu prema procjenama Ujedinjenih nacija za 2024. godinu. Suverene države označene su ★, a teritorije ◦.

POLINEZIJA

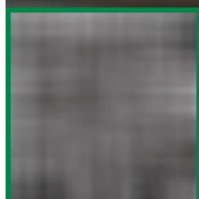
Naziv Polinezija potiče od grčkih riječi *poly* (mnogo) i *nesos* (ostrvo), što znači „Mnoga ostrva“. Ova regija obuhvata veliki trokut između Havaja, Novog Zelanda i Uskršnjeg Ostrva. Ostrva su vulkanskog ili koralnog porijekla, sa tropskom i subtropskom klimom. Polinezijski narodi poznati su po pomorskim vještinama, tradicionalnoj kulturi i snažnoj povezanosti s okeanom.

Otkrij kako izgledaju Havajska ostrva!

Država / Teritorija	Površina (km ²)	Glavni grad	Stanovništvo
★ Samoa	2 842	Apija	225 000
★ Tonga	747	Nukualofa	107 000
★ Tuvalu	26	Funafuti	11 000
◦ Američka Samoa (SAD)	199	Pago Pago	55 000
◦ Kukova Ostrva (samoupravna država u slobodnoj asocijaciji s Novim Zelandom)	236	Avarua	17 000
◦ Uskrnje Ostrvo (Čile)	163	Hanga Roa	7 800
◦ Nijue (samoupravna država u slobodnoj asocijaciji s Novim Zelandom)	261	Alofi	1 600
◦ Pitkern (Velika Britanija)	47	Adamstaun	50
◦ Tokelau (Novi Zeland)	12	Fakafo	1 500
◦ Valis i Futuna (Francuska)	274	Mata-Utu	11 000
◦ Francuska Polinezija (Francuska)	4 167	Papeete	281 000
◦ Havaji (federalna država SAD-a)	16 638	Honolulu	1 430 000

Podaci o stanovništvu prema procjenama Ujedinjenih nacija za 2024. godinu. Suverene države označene su ★, a teritorije ◦.

Grad Sidnej

Najveći gradovi u Australiji i Novom Zelandu prepoznatljivi su po svojoj urbanoj energiji, kulturnim znamenitostima i ekonomskom značaju. **Sidnej** je najpoznatiji grad Australije, poznat po svojoj luci i Sidnejskoj operi, simbolu moderne Australije. **Melburn** je centar umjetnosti, sporta i kulturnih festivala, dok je **Brizbejn** važan tehnološki i obrazovni centar.

Pert, iako udaljen na zapadnoj obali, predstavlja snažan ekonomski centar zahvaljujući rudarstvu i trgovini. **Adelajd** je poznat po mirnom načinu života, kulturnim događajima i vinskim regijama u okolini. **Okland**, najveći grad Novog Zelanda, kosmopolitski je centar u kojem se evropska, maorska i druge kulture spajaju u jedinstvenu urbanu sredinu.

Najdublja tačka na Zemlji nalazi se u južnom dijelu Marijanskog Rova, u zapadnom dijelu Tihog Okeana. Dubina doseže oko 10.935–11.000 metara ispod nivoa mora, što ga čini najdubljim dijelom svjetskih okeana. Marijanska Ostrva, koja pripadaju Mikroneziji, nalaze se uz ovaj rov. Marijanski Rov nastao je kao posljedica sudaranja i podvlačenja Pacifičke ploče pod Filipinsku ploču, što je dovelo do formiranja veoma dubokog okeanskog rova.

Mapa Marijanskog Rova, najdubljeg okeanskog rova na Zemlji.

Kanbera, glavni grad Australije

TURISTIČKE I KULTURNO-HISTORIJSKE ZNAMENITOSTI

Australija se odlikuje brojnim prirodnim i **kulturno-historijskim znamenitostima**, među kojima se izdvajaju neka od najprepoznatljivijih obilježja ovog kontinenta. **Sidnejska opera (Sydney Opera House)** predstavlja svjetski poznati arhitektonski simbol i prepoznatljivo je obilježje grada Sidneja. **Veliki koralni greben** najveći je koralni ekosistem na Zemlji, poznat po izuzetnoj biološkoj raznovrsnosti. **Uluru (Ayers Rock)** sveto je mjesto domorodačkih naroda i jedna od najimpresivnijih prirodnih formacija u zemlji. U **Kanberi** se nalazi Parlament Australije, dok je **Melburn** poznat po Trgu Federacije, Kraljevskim botaničkim vrtovima i brojnim kulturnim institucijama.

Na karti Okeanije isplaniraj svoje „putovanje“ linijom koja počinje u Australiji i prolazi kroz: jednu državu Melanezije, jednu državu Mikronezije, jednu državu Polinezije, i završava na Novom Zelandu.

ZAPAMTI

Okeanija je regija u Tihom Okeanu koju čine Australija, Novi Zeland i tri velike ostrvske skupine: Melanezija, Mikronezija i Polinezija. Australija je najveća država Okeanije, sa površinom od oko 7,7 miliona km², a glavni grad joj je Kanbera. Naziv Australija potiče od latinskog izraza Terra Australis, što znači „Južna zemlja“.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koja je najveća država Okeanije i koji je njen glavni grad?
2. Objasni ukratko koje tri ostrvske skupine čine Okeaniju.
3. U koju ostrvsku skupinu spadaju Fidži i Samoa?
4. Uporedi Melaneziju i Mikroneziju prema veličini ostrva i broju stanovnika!

GEOGRAFIJA POLARNIH OBLASTI

Polarne oblasti su najhladnije regije na Zemlji. Na sjeveru se nalazi Arktik, čije ime potiče od grčke riječi arktos („medvjed“), prema sazviježđu Veliki medvjed koje se vidi iznad Sjevernog pola. Na jugu se nalazi Antarktik, čije ime znači „suprotno od Arktika“, odnosno „nasuprot medvjedu“.

Ova područja dugo su privlačila istraživače kao što su Roald Amundsen, Robert F. Skot, Ernest Šeklton i Fridtjof Nansen, koji su doprinijeli otkrivanju do tada nepoznatih dijelova svijeta.

U polarnim oblastima javlja se i polarna svjetlost (aurora), jedna od najupečatljivijih prirodnih pojava na Zemlji. Danas naučnici u polarnim krajevima proučavaju klimatske promjene, glečere, okeanske struje i životinjski svijet kako bi bolje razumjeli promjene klime na Zemlji u budućnosti.

MARS STUDIO

SADRŽAJ:

POLARNE OBLASTI

Prirodno-geografske karakteristike

Socio-geografske karakteristike

POLARNE OBLASTI

Ključni
geografski
pojmovi:

Arktik
Antarktik
Grenland
Polarna
klima
Glečeri
Ledene
obale
Ledene
sante
Irvasi
Pingvini
Polarni
medvjed
Foke
Kitovi

PRIRODNO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Interaktivni razgovor: Koji je pol prema vašem mišljenju hladniji – Sjeverni ili Južni? Jedan od njih toliko je hladan da stvara utisak kao da se i zrak smrzava. Razmislite šta utiče na temperaturu: geografski položaj, mraz, vjetar... Koje životinje žive na Arktiku, a koje na Antarktiku?

Kako bi izgledao život u mjestu gdje se mjesecima smjenjuju tama i svjetlost? Zamislite da nema izlaska sunca, da nema dnevne svjetlosti – samo tama i hladnoća. Kako bi se ljudi snalazili? Kako bi to uticalo na vaše raspoloženje? Da li znate da Antarktik sadrži oko 70 % slatke vode na Zemlji, ali da je ona zarobljena u ledu i teško dostupna za korištenje?

Antarktik je najhladniji, najvjetrovitiji i najsušniji kontinent na Zemlji. Zamislite ogroman kontinent prekriven snijegom i ledom, gdje se kriju masivni planinski lanci, duboke doline i ogromne ledene strukture. Najniža temperatura izmjerena na Zemlji iznosila je $-89,2^{\circ}\text{C}$, a zabilježena je upravo na Antarktiku. Antarktik sadrži oko 70% svjetskih zaliha slatke vode, ali zbog stalnog leda ona je nedostupna.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Polarne oblasti nalaze se na oba kraja Zemlje. Na sjeveru je Arktik, a na jugu Antarktik.

Arktik je okeanska regija čije su vode djelimično prekrivene ledom, a njegov centralni dio čini Sjeverni ledeni okean, koji je povezan s Atlantskim i Tihim okeanom. Oko Sjevernog ledenog okeana nalaze se kopnene teritorije Kanade, Rusije, Norveške, Sjedinjenih Američkih Država (Aljaske) i Danske (Grenlanda). Najveće ostrvo je Grenland, samoupravna teritorija u sastavu Kraljevine Danske, gotovo u potpunosti prekrivena debelim ledenim pokrivačem debljine do 3 km. Grenland je drugi najveći ledeni masiv na Zemlji, poslije Antarktika. Površina Arktika iznosi oko 14,5 miliona km^2 .

Pronađi na geografskoj karti polarna područja Arktika i Antarktika!

Geografski položaj Arktika i Antarktika

Antarktik je kontinent površine oko 14 miliona km^2 , gotovo u potpunosti prekriven debelim ledenim pokrivačem. Okružen je vodama Južnog Okeana (prema klasifikaciji Međunarodne hidrografske organizacije iz 2000. godine), koji povezuje Atlantski, Indijski i Tihi Okean. Zbog veoma male količine padavina, Antarktik se smatra najvećom ledenom pustinjom na Zemlji.

KLIMATSKE KARAKTERISTIKE I VREMENSKI USLOVI

Polarne oblasti karakteriše **polarna klima** sa dugim, veoma hladnim zimama i kratkim, svježim ljetima. Padavine su rijetke, a snijeg i led prisutni su tokom cijele godine. Prosječna temperatura na Grenlandu kreće se oko $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$ zimi, dok ljeti može dostići oko $10\text{ }^{\circ}\text{C}$. Na Antarktiku ljetne temperature obično se kreću oko $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$, dok zimi mogu pasti i do $-80\text{ }^{\circ}\text{C}$. Na Antarktiku je izmjerena i najniža temperatura na Zemlji: $-89,2\text{ }^{\circ}\text{C}$.

GLEČERI I LEDENI OBLICI

U ovim ekstremnim uslovima nastaju **glečeri, ledeni bregovi i ledene sante**, koje se neprestano kreću i oblikuju prostor.

Najveći glečer na Antarktiku je **Lambertov Glečer**, dug oko **400 km**, a širok približno **100 km**.

Ledena santa

Lambertov glečer na Antarktiku

*Aurora Borealis**Aurora Australis*

POLARNI DAN, POLARNA NOĆ I POLARNA SVJETLOST

Polarne oblasti poznate su po pojavi polarnog dana, kada Sunce ne zalazi mjesecima, i polarne noći, kada se Sunce ne pojavljuje iznad horizonta tokom dužeg perioda.

Tokom ovih razdoblja često se javlja polarna svjetlost:

- Aurora Borealis (sjeverna svjetlost)
- Aurora Australis (južna svjetlost)

Ova pojava nastaje kada se naelektrisane čestice sa Sunca sudaraju sa Zemljinom atmosferom.

BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET

Živi svijet polarnih oblasti prilagođen je ekstremnoj hladnoći.

Na Arktiku žive: polarni medvjed, arktička lisica, irvas, morž i brojne vrste ptica.

Na Antarktiku dominiraju: pingvini, foke i kitovi.

U prirodnim uslovima pingvini žive isključivo na južnoj hemisferi, a najveći broj vrsta rasprostranjen je na Antarktiku i okolnim ostrvima. Polarni medvjedi susreću se samo na Arktiku.

Biljni svijet je oskudan i ograničen na lišajeve, mahovine i niske trave, naročito u arktičkoj tundri.

Pingvini*Polarni medvjed**Irvas**Kitovi*

Pingvini su ptice koje ne mogu letjeti, ali su izvanredni plivači i savršeno prilagođeni životu u hladnim polarnim vodama. Umjesto letenja, koriste snažna krila u obliku peraja za brzo kretanje kroz vodu, dostižući brzinu i do 15 kilometara na sat. Njihova ishrana uglavnom se sastoji od ribe, krila i lignji, koje love ronjenjem – neke vrste mogu zaroniti i do 500 metara dubine. Pingvini imaju crno-bijelo perje koje služi kao prirodna kamuflaža: bijela strana štiti ih od predatora kada ih posmatraju odozdo, dok ih crna strana zagrijava kada ih Sunce obasjava odozgo. Kako bi se zaštitili od hladnoće, imaju gusto perje, sloj masnog tkiva i zračni sloj između perja koji ih izolira od leda. Pingvini žive u velikim kolonijama i često se okupljaju jedni uz druge kako bi se ugrijali, posebno tokom surovih antarktičkih zima.

KLIMATSKE PROMJENE I ZNAČAJ

Polarne oblasti veoma su osjetljive na globalno zagrijavanje.

Topljenje arktičkog morskog leda i glečera na Grenlandu smanjuje površine koje odbijaju Sunčevu svjetlost, što dodatno ubrzava zagrijavanje.

Topljenje antarktičkih ledenih pokrivača doprinosi porastu nivoa mora, što predstavlja prijetnju priobalnim područjima širom svijeta.

Promjene u polarnim krajevima utiču na okeanske struje, klimu, ekosisteme i životinjske vrste, pa su od velikog značaja za razumijevanje i praćenje klimatskih promjena.

Mini debata - Koje su mjere najdjelotvornije za zaštitu Arktika i Antarktika? Obrazložite svoj stav argumentima.

ZAPAMTI

Polarne oblasti obuhvataju Arktik na sjeveru i Antarktik na jugu, najhladnije dijelove Zemlje. Arktik je okean prekriven ledom, dok je Antarktik kontinent pokriven ogromnim ledenim krovom i smatra se ledenom pustinjom. Klima je veoma surova, sa izuzetno niskim temperaturama, jakim vjetrovima i malom količinom padavina. U ovim oblastima nastaju glečeri, ledeni bregovi i ledene sante. Polarni medvjedi žive na Arktiku, dok su pingvini karakteristični za Antarktik i druga područja južne hemisfere. Arktik je djelimično naseljen, dok Antarktik nema stalno stanovništvo. Polarne oblasti snažno su pogođene globalnim zagrijavanjem, koje uzrokuje topljenje leda i porast nivoa mora.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji se okean nalazi u središtu Arktika?
2. Objasni zašto pingvini i polarni medvjedi žive u različitim polarnim oblastima.
3. Kako topljenje leda u polarnim oblastima utiče na životinje koje zavise od leda? Objasni primjerom!

Ključni
geografski
pojmovi:

Inuiti (Eskimi)

Iglo

Robert Piri

Roald Amundsen

Fridtjof

Nansen

SOCIO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Diskusija - Ko bi imao najveće šanse za preživljavanje na Sjevernom Polu?
Obrazloži svoj odgovor.

- čovjek u modernoj zimskoj opremi
- eskimska porodica u odjeći od životinjske kože
- istraživač na Antarktiku
- turista u običnoj zimskoj jakni
- čovjek u tradicionalnoj afričkoj odjeći

Na krajnjem sjeveru i jugu svijeta postoje mjesta gdje priroda izgleda kao da pripada drugoj planeti. Tamo se snijeg ne topi ni tokom ljeta, led puca pod nogama, a tišina je toliko duboka da možeš čuti vlastit uzdah. Uprkos ovim surovim uslovima, na Arktiku žive narodi koji su tokom stoljeća uspjeli stvoriti dom u ovoj ledenoj pustinji. Oni love, putuju saonicama i koriste različite vrste nastambi prilagođenih polarnim uslovima. Na suprotnoj strani, na Antarktiku, nema nijednog sela ni ijednog grada – tamo borave samo naučnici koji istražuju klimu i životinjski svijet.

STANOVNIŠTVO POLARNIH OBLASTI

Polarne oblasti spadaju među najrjeđe naseljene dijelove Zemlje zbog ekstremno niskih temperatura, dugih perioda mraka i ograničenih mogućnosti za život. Arktik je jedina polarna oblast sa stalnim stanovništvom. Tamo žive brojni domorodački narodi, među kojima su **Inuiti, Jupici, Aleuti i Sami**, koji su se tokom vijekova prilagodili surovim uslovima.

Antartik nema stalno stanovništvo. Na njemu nema sela ni gradova, već samo privremene naučne stanice u kojima borave istraživači.

Pripadnica domorodačkog stanovništva Arktika Iglo

NAČIN ŽIVOTA DOMORODAČKOG STANOVNIŠTVA

Domorodački narodi Arktika razvili su raznovrsne načine života prilagođene lokalnim prirodnim uslovima. Love ribe, foke i kitove, putuju sa sankama i nose odjeću od životinjskih koža koja ih štiti od hladnoće. Karakteristična su njihova privremena skloništa kolibe od leda – igloi, koji pružaju toplinu i zaštitu tokom zime. Njihov život usko je povezan s prirodom i sezonskim promjenama.

ISTRAŽIVAČI POLARNIH OBLASTI

Trojica istraživača ostavila su dubok trag u istraživanju i osvajanju polarnih krajeva.

Robert Piri, američki istraživač, tvrdio je da je 1909. godine stigao do Sjevernog pola. Njegovo dostignuće i danas je predmet naučnih rasprava.

Roald Amundsen, norveški istraživač, 1911. godine postao je prvi čovjek za kojeg je potvrđeno da je stigao do Južnog pola. Njegova ekspedicija bila je pažljivo planirana, sa zalihama hrane i brzim kretanjem preko antarktičkog mraza, što joj je omogućilo da se cio tim uspješno vrati.

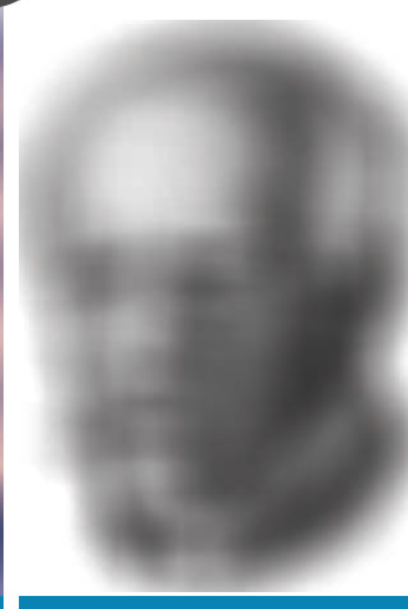
Fridtjof Nansen, također norveški istraživač, poznat je po svojoj smjeloj arktičkoj ekspediciji brodom Fram. On je namjerno dopustio da brod bude zarobljen u arktičkom morskom ledu kako bi se kretao zajedno s njim pod uticajem ledenog strujanja. Njegova istraživanja donijela su važna naučna saznanja o Arktiku i postavila temelje moderne polarne nauke.

Robert Piri

Roald Amundsen

Fridtjof Nansen

SAVREMENA NAUČNA ISTRAŽIVANJA

Danas polarne oblasti predstavljaju jednu od najvažnijih prirodnih laboratorija na Zemlji. Na Antarktiku djeluje više od 70 istraživačkih stanica kojima upravljaju države poput SAD-a, Rusije, Norveške, Velike Britanije, Njemačke, Francuske, Kine, Japana, Australije i Novog Zelanda. Ove stanice rade u ekstremnim uslovima, ali omogućavaju prikupljanje podataka koji se ne mogu dobiti nigdje drugo.

Naučnici proučavaju:

- Klimatske promjene – praćenje topljenja leda, promjena temperature i nivoa mora.
- Glečeri i ledene jezgre – dubljenjem leda izdvajaju se jezgre stare stotinama hiljada godina koje otkrivaju podatke o prošlim klimatskim promjenama.

Istraživačka stanica

- Migracije životinja – proučava se kretanje pingvina, kitova, foka i polarnih medvjeda.
- Ozonski omotač – Antarktik je ključno područje za istraživanje ozonske rupe.
- Okeanske struje – polarna područja imaju važnu ulogu u globalnoj cirkulaciji vode.
- Zagađenje i mikroplastika – čak i u ovim udaljenim regijama pronađeni su tragovi globalnog zagađenja.

Na Arktiku se istraživanja posebno usmjeravaju na utjecaj klimatskih promjena na lokalne zajednice i tradicionalni način života Eskima.

Istraži kako naučnici žive i rade u polarnim oblastima tokom istraživačkih misija!

ZNAČAJ POLARNIH ISTRAŽIVANJA

Polarne regije često se nazivaju ranim pokazateljima klimatskih promjena, jer promjene u njima najbrže otkrivaju posljedice globalnog zagrijavanja. Promjene leda, temperature i okeanskih struja utiču na klimu cijele planete.

Istraživanja u polarnim oblastima važna su za:

- predviđanje budućih klimatskih promjena;
- zaštitu ekosistema;
- razumijevanje globalne cirkulacije zraka i vode i
- praćenje porasta nivoa mora.

Polarne oblasti imaju ogroman značaj za nauku i za budućnost životne sredine na Zemlji.

Istraži da li je turizam na Antarktiku održiv i koje se mjere primjenjuju za zaštitu prirodne sredine!

Suhe doline na Antarktiku

Na Antarktiku postoje područja poznata kao suhe doline, koja se smatraju među najsušim mjestima na Zemlji. Dijelovi ovih dolina ostali su gotovo potpuno bez leda hiljadama godina, uprkos tome što se nalaze na ledenom kontinentu. Uzrok tome su snažni, hladni i suhi vjetrovi koji pušu velikim brzinama i uklanjaju snijeg i led, baš kao što vjetar oblikuje pustinjske pejzaže. Zbog toga su suhe doline područja bez leda, bez vegetacije i gotovo bez života, a njihova neobična okolina često se upoređuje s površinom Marsa. Naučnici ih proučavaju kako bi saznali više o klimatskoj prošlosti Zemlje i uslovima koji bi mogli postojati na drugim planetama.

ZAPAMTI

Polarne oblasti su gotovo nenaseljene zbog ekstremne hladnoće i dugih perioda mraka. Arktik ima stalno stanovništvo koje čine brojni autohtoni narodi i drugi stanovnici u gradovima, naseljima i privrednim centrima. Na Antarktiku nema stalnog stanovništva i tamo borave samo naučnici. Polarne ekspedicije istraživača kao što su Robert Piri, Roald Amundsen i Fridtjof Nansen doprinijele su proširenju naučnih saznanja o polarnim oblastima. Na Antarktiku nema stalnog stanovništva i tamo borave naučnici. Polarne ekspedicije istraživača kao što su Robert Piri, Roald Amundsen i Fridtjof Nansen doprinijele su proširenju naučnih saznanja o polarnim oblastima.

Pitanja za provjeru znanja:

1. Koji domorodački narodi žive na Arktiku i kako su se prilagodili polarnim uslovima?
2. Zašto Antarktik nema stalno stanovništvo i ko danas tamo boravi?
3. Objasni kako klimatski uslovi u polarnim oblastima utiču na svakodnevni život i mogućnosti naseljavanja!

LITERATURA

Миленковски, Љ., & Ставревски, Д. (1997). Географија за седмо одделение. Просветно дело. Младинска книга. (2006). Државите во светот. Младинска книга. Младинска книга. (2007). Атлантика: Голем нов сателитски атлас на светот. Младинска книга. Просветно дело. (2011). Географски атлас на светот. Просветно дело. Birmingham, D. (2017). A concise history of South Africa. Cambridge University Press. Crkvenčić, I. (1990). Afrika: Regionalna geografija. Školska knjiga. Johnson, D. L., Haarmann, V. B., & Johnson, M. L. (2016). World regional geography: Global patterns, local lives. Wiley. Kicošev, S. (2002). Regionalna geografija Afrike. Univerzitet u Nišu, Prirodno-matematički fakultet. National Geographic Society. (2019). National Geographic atlas of the world (11th ed.). National Geographic Society. Orešić, D., Vuk, R., Tišma, I., & Bujan, A. (2023). Geografija 8: Udžbenik za osmi razred osnovne škole. Školska knjiga. Zemljopisni atlas svijeta Westermann. (2009). Westermann.

IZVORI S INTERNETA

African Union. (n.d.). African Union. <https://au.int/en>
African Union. (2026). 2026 Theme of the Year: Assuring sustainable water availability and safe sanitation systems. <https://au.int/en/theme-year/theme-year-2026-assuring-sustainable-water-availability-and-safe-sanitation-systems>
Arctic Council. (n.d.). Arctic Council. <https://arctic-council.org/>
Australian Bureau of Statistics. (n.d.). Australian Bureau of Statistics. <https://www.abs.gov.au/>
Australian Geography Teachers Association. (n.d.). Australian Geography Teachers Association. <https://www.agta.asn.au/>
CIA. (n.d.). The World Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/>
Encyclopaedia Britannica. (n.d.). Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/>
Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). FAO. <https://www.fao.org/>
Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). Gender overview. <https://www.fao.org/neareast/action-areas/gender/overview/en>
Geoscience Australia. (n.d.). Geoscience Australia. <https://www.ga.gov.au/>
Global Geografia. (n.d.). Global Geografia. <https://www.globalgeografia.com/>
National Aeronautics and Space Administration. (n.d.). NASA Earth Observatory. <https://earthobservatory.nasa.gov/>
National Geographic Society. (n.d.). National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/>
National Geographic Society. (n.d.). North America, Central America and South America educational resources. <https://education.nationalgeographic.org/>
National Oceanic and Atmospheric Administration. (n.d.). NOAA. <https://www.noaa.gov/>
NASA. (n.d.). Earthdata Search. <https://search.earthdata.nasa.gov/>
Organisation for Economic Co-operation and Development. (n.d.). OECD. <https://www.oecd.org/>
Our World in Data. (n.d.). Climate change. <https://ourworldindata.org/climate-change>
Oxford University Press. (n.d.). Oxford Reference. <https://www.oxfordreference.com/>
The International Hydrographic Organization. (n.d.). International Hydrographic Organization. <https://iho.int/en/>
UNESCO. (n.d.). UNESCO Digital Library. <https://unesdoc.unesco.org/library/collection>
UNESCO World Heritage Centre. (n.d.). World Heritage List. <https://whc.unesco.org/>
United Nations. (n.d.). UNData. <https://data.un.org/>
United Nations. (n.d.). World Population Prospects. <https://population.un.org/wpp/>
United Nations. (n.d.). World Population Prospects: Demographic Profiles. <https://population.un.org/wpp/graphs?loc=908&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts>
United Nations Development Programme. (n.d.). UNDP. <https://www.undp.org/>
United Nations Environment Programme. (n.d.). UNEP. <https://www.unep.org/>
UN Tourism. (n.d.). UN Tourism. <https://www.untourism.int/>
World Bank. (n.d.). World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/>
World Meteorological Organization. (n.d.). World Meteorological Organization. <https://wmo.int/>
World Population Review. (n.d.). Continents. <https://worldpopulationreview.com/continents>